

**DİVRİĞİ İLÇESİNDE YAŞAYAN ALEVİLERDE DİNİ HAYAT
VE YAYGIN HALK İNANIŞLARI**

İbrahim Gökdemir

Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİVAS
OCAK 2011

KABUL VE ONAY

İbrahim Gökdemir'in hazırlamış olduğu “Divriği İlçesinde Yaşayan Alevilerde Dini Hayat Ve Yaygın Halk İnanışları” başlıklı bu çalışma, 23.12.2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından, “Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı”nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Metin BOZKUŞ (Başkan)

Prof Dr. Metin ÖZDEMİR (Danışman)

Doç. Dr. Mehmet BAKTİR (İkinci Başkan)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım./..../

Prof. Dr. Mehmet ARSLAN
Enstitü Müdürü

GİRİŞ

İslam'ın Mekke'de doğup yayılmaya başladığı ve Hz. Peygamber'in hayatta olduğu yıllarda İslam dinine mensup insanlar arasında, itikadi ve ameli konulara dair gözle görülür ciddi bir ayrılık olmamıştır. Çünkü ortaya çıkan en küçük bir sorun veya akıllara takılan basit bir mesele Hz. Peygambere soruluyor ve zihinleri meşgul eden soru işaretleri ortadan kalkıyordu. Ancak Hz. Peygamberin vefatından sonra mezheplerin ortaya çıkışının temelini oluşturan bazı sorunlar kendisini hissettirmeye başladı. Hz. Ömer'in halifeliği döneminde İslam devletinin sınırları hızla genişleme sürecine girince, farklı dinlere ve etnik gruplara mensup insanlar da Müslüman olmaya başlamışlardır. Bu insanlar İslam dinine girerken eski inanç ve yaşantılarından bazı kesitleri de beraberlerinde getirmişlerdir. Bunun sonucunda ise Müslümanlar arasında zihinleri meşgul edecek, bir takım fikri tartışmalara neden olacak mezhebi akımların temelleri atılmıştır. Küçük ve önemsiz gibi görülen kimi düşünceler zaman içerisinde dallanıp budaklanarak içinden çıkılması güç bir sorun olarak şiddetli cereyanlar oluşturmuştur. Küçük gruplar dahi zamanla büyüyerek bulunduğu coğrafyada mezhep halini almıştır. Mezheplerin bu denli çoğalmasında sadece fikri cereyanlar değil, siyasi, iktisadi, içtimai vb. faktörler de etkili olmuştur. Özellikle Cemel ve Sıffin savaşlarında sahabenin birbirini öldürmesi, daha sonra ortaya çıkacak itikadi farklılaşmalarının en önemli siyasi nedenleri arasında yer almıştır.

İslam coğrafyasına baktığımızda, Müslümanlar arasındaki kimi ayrılıkların nedenini mezheplerin; mezhebi ayrılıkların nedenini ise, Hz. Peygamberin vefatından sonra ortaya çıkan siyasi, içtimai, iktisadi, fikri vb. olayların oluşturduğunu görmekteyiz. Özellikle bizim araştırma konumuz olan Alevilik olgusu, İslamın ilk döneminde ortaya çıkan siyasi ayrılıkların zamanla itikadi boyutlara taşınmasının ürünüdür. Türkler İslamiyet'i daha sonra kabul etmiş olmalarına rağmen daha önce yaşanan bu siyasi sorunları değerlendirerek taraf olmuşlardır. Aynı şekilde Türkler İslam'a girdikten sonra bazı örf ve adetlerini terk etmemişler, özellikle dini törenlere ait bazı unsurları İslamiyet'e ait ibadet ve itikat unsurları ile kaynaştırarak yaşatmaya çalışmışlardır. Bu durum günümüz Türkiye'sinde Alevi-Bektaşî olarak bilinen topluluklarda bariz olarak görülebilmektedir.

Bu gün ülkemizde Alevi-Sünni olarak bilinen iki inanç kitesinin yüzyıllarca barış ve kardeşlik içerisinde yaşadığı ve halen de bu birlikteliğin yürüdüğüne şahitlik etmekteyiz. Hatta öyle olmuştur ki, bu iki gruptan bazı kimseler kendi kimliğini kaybederek diğer grubun kimliğine bürünmüştür. Araştırmamızın konusunu Divriği ilçesinde yaşayan Aleviler oluşturacaktır. Yapacağımız araştırmayla ilgili olarak bu ilçe insanının inançları konusunda herhangi bir ilmi çalışmanın yapılmadığını, ancak ilçenin folklorik yapısı ile ilgili, özellikle yemek kültürü, Divriği evleri ve geleneksel bazı adetleri konu alan aynı zamanda da adak yerleri ve türbelerle alakalı yapılmış bazı çalışmaların yapıldığını gördük.

**ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ METODOLOJİK BİLGİLER, TEMEL
KAVRAMLAR VE DİVRİĞİ İLÇESİ’NİN TARİHİ, COĞRAFYASI,
NÜFUSU, EKONOMİSİ, EĞİTİM DURUMU, TARİH VE KÜLTÜR
ESERLERİ**

A. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ METODOLOJİK BİLGİLER

1. Araştırmanın Metodu

Bir araştırmanın bilimsel bir değer kazanabilmesi için araştırmada uygulanacak metotların da bilimsel bir dayanağının olması gerekir.

Tezimiz “Divriği’de Yaşayan Alevilerde Dini Hayat ve Yaygın Halk İnanışları” olduğu için alan araştırması gerektiren bir konudur. Saha çalışmaları anket veya mülakat tarzı bir yöntemi kullanmanızı gerektirir. Bu sebeple öncelikle Divriği ilçesinde yaşayan insanların böyle bir tez çalışmasına nasıl yaklaşacakları bilinmediği için ön hazırlık aşamasında bunun nabzı tutulmuş ve anket çalışmasına katılımın maalesef % 10’u geçmediği tesbit edilerek mülakat çalışması yapmanın daha doğru ve net bilgiler elde etmemizi sağlayacağı anlaşılmıştır. Mülakatta kullanılacak soru ve konular daha önceden belirlenmiş, bu tarz alan araştırması yapan eserler titiz bir şekilde incelenmiş ve bu sorular bir şablon haline getirilerek hazırlanmıştır. Çalışmalarımıza öncelikle ilçe insanını tanıma ve nasıl bir yaklaşım sergilenebileceğinin tesbiti ile başlanmıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde yanımızda rehber kişiler olmadan hiçbir bilginin elde edilemeyeceği tesbit edilmiştir. Ancak Divriği insanı böyle bir alan araştırmasına sıcak bakmamış, hep şüphe ve kuşkuyla bize karşı olumsuz bir yaklaşım sergilemişlerdir. Yaklaşık bir ay gibi bir süre sadece kendimize rehberlik edebilecek kişilerin tesbitine ve onların güvenlerini kazanmaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Araştırmamızın en önemli sıkıntısını da işte bu şüpheli ve kuşkucu tavır yaşatmıştır. Kendilerine müteşekkir olduğum bu rehber kişiler bile almış olduğumuz izin belgelerinde geçen “İlahiyat Fakültesi” ibaresinden dahi rahatsız olmuşlar ve bu çalışmadan kuşku duymuşlardır. Akademik bir çalışma olduğu konusunda maalesef tek bir ibare bile yöre insanını konuşmaktan vazgeçirebilmiştir. Fakat bütün bu yaşadığımız olumsuzluklara rağmen Divriği ilçe merkezinde dâhil olmak üzere yaklaşık 35 köy ziyaret edilmiş ve genel bir kanaat elde edilmeye çalışılmıştır. İnsanların gerek kuşkucu ve gerekse mesafeli duruşları Divriği Yöresi Aleviliğinin inanç boyutlarını verirken yalnızca görüşme yapılan

kaynak şahıslardan % 45'ini kullanabilmemize imkân sağlamıştır. Mülakat yoluyla görüşülen insan sayısı 130 olmasına rağmen bunlardan yalnızca 60 kişi bu tezimize kaynak teşkil etmiş ve bütün veriler bu 60 kişi temel alınarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kendileriyle görüşülen kaynak kişilerden; 3 kişi Cenaze Hocası, 2 kişi Dede, 6 kişi okur-yazar değil, 7 kişi okur-yazar, 17 kişi İlkokul mezunu, 6 kişi Ortaokul mezunu, 9 kişi lise mezunu, 8 kişi Üniversite öğrencisi ve 2 kişi de Üniversite mezunudur. Bu kaynak şahıslardan alınan bilgiler konu içerisinde ayrı ayrı zikredilmemiş ve köyde yaşayanlar veya ilçe merkezinde yaşayanlar gibi bir ayırım da yapılmamıştır. Gerekli duyulduğu takdirde şahıs görüşlerine yer verilerek dipnota eklenmiştir.

Araştırmamız sırasında, kapalı bir toplum olma özelliği ve kuşkucu bir yaklaşım tarzı sergiliyor olmalarından dolayı direk olarak inaçla alakalı sorularımıza cevap alamazken, halk inanışları veya cenaze, düğün gibi konular hakkında bilgi alınırken kısmi olarak aralara serpiştirilen sorularla inanç yapıları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Mülakat yapılırken sorulan sorular öncelikle o konuda bilgi sahibi olan ehil kişilere sorulmuş ve bir kanaat elde edilmeye çalışılmış, ardından da diğer kaynak şahısların o konu hakkındaki görüşleri alınarak Divriği yöresi Alevilerinin halk inançları, ibadet anlayışları ve yaşantı tarzları ortaya konulmaya çalışılmıştır. İlçede yaşayan ilgili kişilerle mülakat yapılmaya çalışılmıştır. Doğum konusunda genelde bayanlarla, evlilik konusunda evli kişilerle, ölüm ile ilgili inanışlar konusunda bu konuda tecrübeli kişiler ve cenaze hocaları ile görüşülmüştür.

2. Araştırmanın Amacı

Yapmış olduğumuz bu araştırmamızdaki amacımız, yüzlerce yıl kapalı bir toplum olarak varlığını sürdüren Alevi toplumunun, inanç, gelenek ve göreneklerini Divriği ilçesini temel alarak ortaya koymaktır.

3. Araştırmanın Kaynakları

Araştırmamız genel olarak konusu itibariyle saha araştırmasını gerektirmektedir. Bu nedenle alan araştırmasına öncelik verilmiş, ilçe insanıyla mülakat yoluyla bizzat görüşülerek bilgiler elde edilmiştir. Saha araştırması sırasında görüşülen kişiler bibliyografya kısmında belirtilmiştir.

Tezin giriş kısmında yer alan Alevilik ile ilgili temel kavramlar ve birinci bölümde yer alan ilçe ile ilgili genel bilgiler konusunda kaynak eserlere başvurulmuştur. Çalışmamızda müracaat ettiğimiz kaynakların geniş listesini bibliyografya kısmında vereceğiz. Ancak çalışmamız açısından önem arz eden eserlerden bazıları şunlardır: Metin Bozkuş, *Sivas Aleviliği*, Kutlu Özen, *Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri*, Sönmez Kutlu *Alevilik-Bektaşilik Yazıları*, Cenksu Üçer *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, Ethem Ruhi Fıçlalı *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, Hüseyin Saraçoğlu *Doğu Anadolu Bölgesi (Çaltı ve Tohma Havzaları)*, Necdet Sakaoglu, *Türk Anadolu’da Mengücekoğulları Divriği Nuri Demirağ Ortaokulu*, Divriği’de Ev Mimarisi, Sivas Valiliği, *Sivas 2002 İl Yıllığı*, Sivas Valiliği, *Cumhuriyetimizin 75. Yılında Sivas*, Hüseyin Bal “*Alevi-Bektaşi Sosyolojisinde Konu ve Yöntem*” makalesi, Orhan Türkdogan, *Alevi Bektaşi Kimliği*, Ünver Günay, Harun Güngör, *Türk Din Tarihi*, Ahmet Yaşar Ocak *Türk Sufiliğine Bakışlar*, *Bektaşi Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, “Bektaşilik” makalesi, İlyas Üzüm “Kızılbaş” maddesi, Belkız Temren *Bektaşiliğin Eğitsel ve Kültürel Boyutu*, S. Ahmed Ekber *İslam’ın Keşfi İslam Toplumu ve Tarihi*, Irene Mélikoff *Uyur İdik Uyardılar: Alevilik Bektaşilik Araştırmaları*, Besim Atalay *Bektaşilik ve Edebiyatı*, Fuat Bozkurt, *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*, Cemalettin Ulusoy *Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevi-Bektaşi Yolu*, Esat Korkmaz, *Ansiklopedik Alevilik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, Ali Yaman *Alevilikte Dedeler Ocaklar*, Mehmet Eröz, *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik*, Hüseyin Temiz, *Aleviliğin Gerçek Yüzü ve Özü*, “*Horasan’dan Almanya’ya (Bir Dedenin Alevilik Üstüne Düşünceleri)*”, Muhammed Hamidullah, *Resulullah Muhammed*, Baha Said Bey, *Türkiye’de Alevi-Bektaşi, Ahi ve Nusayri Zümreleri* adlı eserlerden ve Alevilik ile ilgili hazırlanan internet sitelerinden faydalanılmıştır. Ayrıca Alevilik ve Bektaşiliği anlatan kaynak kitaplar gözden geçirilmiş, Alevilik ve Bektaşilik hakkında genel bir bilgi elde edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bunun yanı sıra Alevilik ve Bektaşiliğin ortaya çıkışında önemli bir yere sahip olan İslamiyet öncesi Türk inanç ve kültürünü anlatan eserlerden de yararlanılmıştır. Diğer taraftan Divriği ilçesini anlatan, o ilçede çıkan bilimsel eser ve yayınlardan da faydalanılmıştır. Bunun yanı sıra Divriği ilçesinin nüfusu, yerleşim yerleri, sosyo-ekonomik yapısı hakkında da derneklerinden, yerel yönetim ve resmi kurumlarından bilgi alınmıştır.

4. Araştırmanın Sınırı ve Kapsamı

Alevilik çok yönlü araştırılması gereken bir olgudur. Tezimize konu olan Divriği ilçesindeki Aleviliği, inanç ve ibadet boyutlarıyla, aynı zamanda da geleneksel halk inançları ve kültürleriyle birlikte inceledik. Çalışmamız Divriği ilçe merkezini ve köylerini kapsamaktadır. Konunun daha iyi anlaşılması açısından ilçenin tarihi, coğrafi özellikleri ve kültürel varlıkları da kısaca ele alınmıştır.

5. Araştırmanın Varsayımları

Türkiye coğrafyası üzerinde sayıları hiçde azımsanmayacak kadar çok sayıda dini ve etnik grup yaşamaktadır. Bu gruplar Türkiye nüfusunun ve Türk halkının önemli bir kısmını oluşturması nedeniyle, yaşanan bu coğrafyada milli ve mahalli farklılıkların olması da son derece normaldir. Üzerinde çalışma yapmış olduğumuz Divriği ilçesi de etrafında bulunan Sünni yöreler ve kendi içerisinde Aleviliği farklı algılayan düşünceler sebebi ile farklılık arz etmektedir.

Divriği ilçesi Alevilik ve Bektaşiliğinde, Türkiye coğrafyasında yaşayan diğer Alevi ve Bektaşilerden inanç, örf, adet ve gelenekler açısından farklılıklar bulunmaktadır.

Divriği ilçesi Alevilik ve Bektaşiliği, İran Şii inancından oldukça farklıdır.

Divriği ilçesinde yaşayan Alevi ve Sünni kesimin birbirlerinden çok da farklı olmadıklarını müşahede ettik. Bir birlerine karşı saygılı olduklarını da burada ifade etmek gerektiği kanaatindeyiz. Ancak bu saygının, yaşı biraz ilerlemiş olan kişiler arasında daha fazla olduğu da gözümüzden kaçmamıştır. Gençler ise birlikte yaşamaktan hiçde rahatsız değildir.

B. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Alevilik, günümüze sözlü ve yazılı olmak üzere iki kaynaktan ulaşmıştır. Sözlü gelenek, nesilden nesile aktarılan bilgi ve uygulamalara ve dedelerin günümüze ulaştırdığı bilgilere dayanmaktadır. Aleviler inanç, gelenek ve kültürlerini daha çok bu yolla günümüze ulaştırmışlardır. Sözlü geleneğin baskın karakterine rağmen, sınırlı sayıda da olsa yazılı kaynaklar bulunmaktadır. Söz konusu kavramları mevcut eserlerden yararlanarak ele almaya çalışacağız.

1. Rafizilik

Arapça bir kelime olan Rafıza, sözlükte terk etmek, ayrılmak ve dağılmak anlamlarına gelen r-f-z kökünden türetilmiş olup terk eden ya da ayrılan manalarına gelir. İslam Mezhepler Tarihi'nin geçirmiş olduğu tarihi süreç içerisinde Rafıza kavramına verilen anlamlar farklı olmakla birlikte ilk dönem kaynakları Rafıza'yı, imamete ilişkin görüşlerini ön plana çıkartarak onu Şia'yla aynı anlamda kullanırken, bazıları Şia'dan tamamen farklı bir manada kullanırlar. Zeyd b. Ali'nin isyanı sırasında Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in halifeliklerini meşru görmesinden dolayı ona olan desteklerini çekip ayrılanlara Zeyd b. Ali'nin vermiş olduğu isimdir. Aynı zamanda Muhammed Bakır'ın ölümü üzerine imametini kendisine geçtiğini ileri süren Muğire b. Said'in imametini kabul etmeyip onu terk ederek Ca'fer es-Sadık'ın imametini kabul edenlerin ortak adıdır. Rafizi kelimesinin terim anlamı, sözlük anlamına uygun olarak gelişmiştir.¹

Alevilik, XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı kaynaklarında rastlanan ve küçük düşürmek için kullanılan bir isimdir. Zeydiyye, İmamiyye ve Keysaniyye gibi gruplarla birlikte anılmaktadır. Rafizi sözü Osmanlılar döneminde İran'ın dini ve siyasi emellerine alet olma sebebiyle ve tamamen "siyasi bir yafta" olarak, Anadolu'da yaşayan Sünniliğin dışındaki gruplar için bir karalama sıfatı şeklinde kullanılmıştır.²

Rafizilik, İslam mezhepleri literatüründe ilk üç halifenin hilafetini reddetmesi nedeni ile bütün Şiî grupları kapsayan bir ifade olup Osmanlılar tarafından XVI. Yüzyıldan itibaren Kızılbaş kelimesiyle aynı anlamda kullanılmıştır.³

Divriği ilçesinde, Kербela'da Yezidin yapmış olduğu zulme karşı Sünnilerin onları desteklediğinin kabul edilmesi sonucu Alevilerin Sünnilere Yezit, Muaviye demesine karşı Sünnilerin de Aleviler için "rafazi" kelimesini kullanmaları sonucu ortaya çıkmıştır. Ancak yaklaşık 60-70 yıldır, Divriği ilçesinde bu kavram kullanılmamaktadır.⁴

¹ Mehmet Atalan, **Şiiliğin Farklılaşma Sürecinde Ca'fer es-Sadık'ın Yeri**, Ankara 2005, s. 30-32, 170-173

² Yahya Mustafa Keskin, **Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Aleviliği- Elazığ Sünköy Örneği**, Ankara 2004, s. 41

³ Üzüm, **a.g.e.**, XXV, 547

⁴ Hasan Karahan, Karasar Köyü, 1934, İlkokul Mezunlu

2. Şiilik

Şia Arapça'da (şeye'a) kökünden gelme bir kelimedir. Yaygın olarak “tarafdarlar, izleyenler, hizip ve partizanlar” gibi anlamlarına gelir.⁵ Bu terim, Kur'an-ı Kerim'de muhtelif yerlerde “fırka, bölük” ve “tarafdar, birine uyan ve yardım eden” anlamında kullanılmıştır.⁶ Terim olarak Şia, Hz. Ali'ye tarafdar olanlardır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra Hz. Ali ve Ehl-i Beytini halifelik (imamet) için en layık kişi olarak gören ve onu nass ve tayinle “meşru” halife kabul eden; ondan sonraki halifelerin de onun soyundan gelmesi gerektiğine inanan toplulukların müşterek adı olmuştur.⁷

Ancak “Şia”, Şia'nın fırka olarak zuhuru kadar, “tarafdar” anlamında, Arap dilinde sıkça kullanılan bir kelimedir. Genel anlamdaki bu kullanım, Hz. Hüseyin'in 10 Muharrem 61/10 Ekim 680 tarihinde Kerbela'da şehid edilişinden sonraya kadar devam etmiştir. Bu hadiseden kısa sayılabilecek bir müddet sonra, Şia, bir terim olarak, Emeviler'e karşı Hz. Hüseyin'in intikamını almak ve bu arada Hz. Ali ve soyunun haklarını aramak, onun soyuna yardım etmek için toplananları ve onlara tarafdar olanları ifade etmeye başlamıştır, denebilir. Bu aynı zamanda ilk Şiî fırkaların, siyaset sahnesinde yavaş yavaş vücut bulmaya başlamalarının da en erken tarihidir.⁸

Hz. Muhammed'in vefatından (632) sonra, halifeliğin Hz. Ali'nin hakkı olduğu iddiasıyla Hz. Ebubekir'in, onu izleyen Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın halife seçilmelerine karşı çıkan Şiîler; ilke olarak halifeliğin Hz. Ali'den başlamak üzere her dönemde Ehl-i Beyt'ten seçilmesi gerektiğini savunmuşlardır.⁹

3. Bektaşilik

Fığlalı'ya göre; Anadolu Aleviliğine, yazılı ve sözlü geleneğimizde bir takım farklı isimler verilmektedir. Bunların başında Bektaşîlik gelmektedir. Aslında Bektaşîlik, Hacı Bektaş-i Veli tarafından kurulduğuna inanılan bir tarikattır. Ancak Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi, *tevilla* (Ehl-i Beyt'i sevenleri sevme) ve *teberra* (Ehl-

⁵ Serdar Mutçalı, **Arapça-Türkçe Sözlük**, İstanbul, 1995, s. 466

⁶ Kelime Kur'an'da; Enam (6), 65,150; Hicr (15), 10; Meryem (19), 69; Kasas (28), 4; Rum (30), 32; Sebe (34), 54; Kamer (54), 51. ayetlerinde “fırka, bölük, topluluk” anlamında; Kasas (28), 15; Saffat (37), 83. ayetlerinde “tarafdar, birbirine uyan” anlamında ve Nur (24), 19. ayette de “yaymak” manasında kullanılmıştır.

⁷ **Milel ve Nihal**, çev: Mustafa Öz, İstanbul 2008, s. 135

⁸ Ethem Ruhi Fığlalı, **Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri**, İzmir 2004, s.115

⁹ Esat Korkmaz, **a.g.e.**, s. 636

i Beyt'i sevmeyenleri sevmeme) gibi Aleviliğin temel esaslarına bağlı oluşları yüzünden Bektaşiliğe, Alevilik denilebilir. Ne var ki “bu Alevilik, Sünnilerin Ehl-i Beyt’e olan sevgilerini ifade eden bir manadan öteye geçmez. Çünkü Türkiye’de her Bektaşî, Alevi olduğu halde, her Alevi, Hacı Bektaş’ı Horasan ereni sayıp hürmet etmesine rağmen, Bektaşî değildir. Bu yüzden, Köy Bektaşisi, Şehir Bektaşisi, ayrımı yapılmıştır. Köy Bektaşilerine Alevi dendiği halde, Şehir Bektaşilerine Bektaşî denir.” Aslında Bektaşîlik bir tarikat olduğu için, bu tarikatın yollarına uyan herkes Bektaşî olabilir; ama Alevilik soya bağlıdır ve ancak ana babası Alevi olan birisi Alevi sayılır.¹⁰

Bektaşîlik güçlü ve kuvvetli olan bir Türk tarikatıdır ve Yesevilikten doğmuştur. Geç devirlerdeki menkıbelerde, Ahmet Yesevi’nin soyu Hz. Ali’ye bağlanır.¹¹ Bektaşîliğin sosyal tabanı birer halk sufisi olan Türkmen babalarıdır.¹²

Bektaşîlik, Hacı Bektaş-ı Veli’nin tasavvufi fikirleri çerçevesinde teşekkül etmiş bir tarikatın adıdır. Hacı Bektaş’ın ismine nispetle tarikata Bektaşîlik adı verilmiştir. Hacı Bektaş Veli, tasavvufi görüşlerini yaymak için kendisine merkez olarak Suluca Karahöyük’ü seçmiştir. Bugün burası Hacı Bektaş adıyla bilinmektedir. Bektaşîlik tarikatı, Anadolu ve Balkanlarda toplumsal hayatı derinden etkilemiş tarikatlardan birisidir.¹³

Türk halk kültürü ve sosyal hayatı içinde Bektaşîlik anlayışının önemli bir yeri vardır. Ritüellerinde eski Türk inançlarından izler taşıyan bu anlayış zamanla gelişerek ve yaygınlaşarak Türk toplumunda önemli derecede kabul gören tasavvufi bir akım haline gelmiştir. Ayrıca zengin Türk sosyal hayatı ve tasavvufi inanç mozaïği içerisinde Osmanlı zamanında yaygın bir Türk tarikatı olmuştur. Bektaşîliğin diğer tarikatlara göre daha fazla yayılması ve zamanımıza kadar bu anlayışın taşınmasında önemli etkenlerden birisi de güçlü ve zengin bir edebiyata sahip olmasıdır. Hacı Bektaş-ı Veli, Türk sūfiliğinin en önemli kişilerinden biridir. XI. yüzyılda Ahmet Yesevi’nin öğretileri ile başlayarak gelişen ve Anadolu’ya taşınan tasavvufi düşünce Hacı Bektaş-ı Veli ile belirli bir temele oturtulmuş, yüzyıllarca sosyal hayatın içinde varlığını korumuştur. Anadolu’da başlangıcı

¹⁰ Fığlalı, **Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri**, s. 241

¹¹ Ünver Günay- Harun Güngör, **Türk Din Tarihi**, Kayseri 1998, s. 310

¹² Ahmet Yaşar Ocak, **Türk Sufiliğine Bakışlar**, İstanbul 1996, s. 19, 20

¹³ Kutlu, **Alevilik-Bektaşîlik Yazıları**, s. 152

itibariyle Türklere ait karakteristik özellikleri, hoşgörüyeye dayanan temel felsefesiyle Bektaşîlik, kitleler arasında hızlıca yayılmıştır.¹⁴

Bektaşîlerin coğrafi olarak etkin oldukları alan, orta Anadolu'dan batıya doğru başlar; Macaristan'daki Gül Baba Tekkesi'ni de içine alır. Bektaşîliğin merkezi ise, müze halinde kullanıma açık bulunan Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'nı sınırları içinde barındıran Nevşehir'in Hacı Bektaş ilçesidir.¹⁵

Moğol işgali ile ortaya çıkan kargaşadan faydalanarak Selçuklu yönetiminin takibatından kurtulan Babai halifeleri çeşitli yerlerde kurdukları zaviyeler ile yaptıkları faaliyetlerine XIII. yüzyıl boyunca devam ettiler. Kalenderi, Vefai, Yesevi ve Haydari dervişlerine ait bu tekkelerde ikinci ve üçüncü nesiller Rum abdalları diye anılıyorlardı. Bunlardan bazıları XV. Yüzyıl ortalarından sonra, yazıya geçirilmiş menkıbelerinde hala ateş kültü ve diğer tabiat kültleri, kalıp değiştirme, tenasüh ve hulul gibi bazı inançlara kuvvetli bir şekilde yer vermişlerdir. Bunlar azımsanmayacak kadar yüksek bir toplama ulaşmıştır.¹⁶ Daha sonraki asırlarda bile hala etkisini devam ettirecek olan, bazı mahalli inançları kolaylıkla bünyesine mal edebilen bir inanç yapısına sahiptirler.

1450'li yıllardan başlayarak Bektaşî doktrini geniş çapta Hurufîliğin etkisine girmiş, aradan fazla bir zaman geçmeden de Anadolu'da yoğunlaşan Şîî propagandası Bektaşîliğe nüfuz etmiştir. Şîî unsurlar Şîîlikte olduğu şekliyle Bektaşîliğe geçmemiş, daha başından beri mevcut İslam öncesi inançlarla özdeşleştirilerek onların yapısına uygun bir hal kazanmışlardır. Bektaşîlik doktrini günümüzde de yeni yorumlar ve tevillerle kendisini zamana uyarlama çabası içinde bulunmakta ve bunda da eskiden olduğu gibi fazla güçlük çekmemektedir¹⁷

Bektaşîlik, Hacı Bektaş-ı Veli'ye dayanılarak kurulan bir öğretilerdir. Divriği ilçesinde Alevilik ve Bektaşîliği birbirinden bağımsız olarak ele almak çok zordur. Her iki terim de çoğu zaman birbirinin yerine kullanılabilir ve Türk halk İslamlığı düşüncesine dayandırılmaktadır. Hacı Bektaş Veli'nin, Hoca Ahmet Yesevi'nin öğrencisi olarak Anadolu'yu aydınlatmak için gönderilmesi sonucu, inanç birliğini sağlayacak, halkı aydınlatacak bir kişinin görüşü olarak ortaya çıkmıştır.

¹⁴ Hüseyin Özcan, **Alevi Bektaşî Kültürüne Bakışlar**, İstanbul, 2003, s. 11–12

¹⁵ Belkız Temren, **Bektaşîliğin Eğitsel ve Kültürel Boyutu**, Ankara 1995, s. 97, 102–103

¹⁶ Ahmet Yaşar Ocak, **Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri**, İst. 1983, s. 133–194

¹⁷ Ahmet Yaşar Ocak, "Bektaşîlik", **DİA**, İstanbul 1992, V, 373–375

Özünde, eline, beline, diline sahip ol düsturu ağırlık kazanır. Bektaşîlik, aynı zamanda bir tarikattır.¹⁸

“Bektaşîliğin adap ve erkânına, kullanılan terminolojiye baktığımızda da bir tarikat yapısı ile karşılaşmaktayız. Mürşidlik, müridlik, muhiplik, taliplik, seyr-ü süluk, nefsin basamakları, nefis terbiyesi, çile çıkarmak, erbain çıkarmak, tarikat, marifet, hakikat, babalık, dervişlik, insan-ı kâmil, velayet ve fütüvvet gibi kavramlar, tasavvuf ve tarikatlarda kullanılmaktadır. Bektaşîlikteki “semah”, Mevlevilikteki “sema”nın bir benzeridir: Her ikisinde de “saz” eşliğinde belli hareketler yapılarak Allah zikredilmektedir. Birisinde “ney”, diğerinde de klasik Türk sazı olan “bağlama” kullanılmaktadır. Fakat semah, kesinlikle Bektaşî tarikatının ibadet şekli değildir. Tıpkı sema’nın, Mevlevî tarikatının ibadet şekli olmadığı gibi. Semah tasavvufî nitelik taşıyan bir ayin (zikir) çeşididir.”¹⁹

Divriği yöresinde yaklaşık otuz yıl öncesine kadar yapılan cemler ve görgüler ile yaşatılmaya çalışılan Alevî-Bektaşî öğretisi, bugün türbeler ve ziyaret yerlerinde düzenlenen şenlikler aracılığı ile de yaşatılmaya çalışılmaktadır.²⁰

4. Kızılbaşlık

Eski dini inanış ve geleneklerini kendilerine ait bir bakış açısıyla İslam’la birleştirip sürdüren Türkmenlerin bazı Batını-Şii anlayışları kabul etmesiyle ortaya çıkan bir terimdir. Kızılbaş adı, X. yüzyıldan itibaren İslamiyet’i kabul etmeye başlayan ve bu yeni dini, önceki bazı inanç ve gelenekleriyle kendilerine has biçimde bağdaştıran konargöçer Türkmen oymakları için değişik yer ve zamanlarda kullanılan çok sayıdaki isimlerden birisidir. Bazı rivayetlere göre Kızılbaş isminin kökeni, İslam’ın ilk döneminde meydana gelen olaylarla alakalıdır. Hz. Ali, Hayber Kalesi’nin fethinde başına kırmızı sarık takmış ve Kızılbaş adıyla anılmıştır. Uhud Savaşı’nda Hz. Peygamber’i korumak için kendini siper eden Ebu Dücane’nin başındaki sarık kana boyandığından kendisine bu isim verilmiştir. Sıffin Savaşı’nda Hz. Ali, askerlerine Muaviye’nin askerlerinden ayırt edilmeleri için kırmızı sarık sardırması ve bu olaydan sonra taraftarları Kızılbaş ismiyle anılmıştır.²¹

Gerçekte, Anadolu’da bu ismin kullanımı XV. yüzyılın son çeyreğinden

¹⁸ Ali Yusuf Doğan, Gürpınar Köyü, 1932, İlkokul Mezunu

¹⁹ Osman Eğri, **Bektaşîlikte Tasavvufî Eğitim**, İstanbul, 2003, s. 195–196

²⁰ Hüseyin Karakuş, Balova Köyü, 1938, İlkokul Mezunu

²¹ Ethem Ruhi Fırlı, **Türkiye’de Alevilik Bektaşîlik**, Ankara 1990, s. 11,12

itibaren ortaya çıkmıştır. Safevi Devleti'nin kurucusu Şah İsmail'in babası Şeyh Haydar (ö.894/1488), taraftarlarına, kendilerini diğerlerinden ayırmak için her biri bir imamı temsil eden on iki dilimli kırmızı börk giydirmiş ve bu topluluklar zaman içinde Kızılbaş diye anılmıştır.²² Bunlar, on iki Şifî imamı anacak şekilde, başa on iki kat dolanan kırmızı türbanlar takarlardı.²³ Başlangıçta siyasi özellik taşıyan bu adlandırma, ilk Safeviler'in dini propagandaları sonucu görünüşte on iki imam inancına bağlı kalmanın yanı sıra Tanrı'nın insan suretinde görünmesi, tenasüh ve Ali'nin bedenleşmesi olarak algılanan Safevi hükümdarına yönelişle birleşip aşırı anlayışların tüm ayırıcı özelliklerini ortaya koyan Türkmen Şifîlik biçiminin adı olmuştur.²⁴ Kızılbaşlığın tabanı Türkmen babalarının hitap ettiği Türkmen zümreleridir. Kızılbaş kavramı ilk başlarda sadece şeyh Haydar'ın taraftarlarını kapsarken sonraları onun ve oğlu Şah İsmail'in çabalarıyla zaman içinde taraftarlarının artmasına paralel olarak tüm Safevi taraftarlarını nitelemek üzere kullanılmıştır. Safevi taraftarları bu ismi gururla benimserken muhalifleri bu hareketin taşıdığı siyasi karakter yüzünden Kızılbaş ismine kötüleyici anlamlar yüklemişlerdir.²⁵

XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı-Safevi çekişmesinin tabii bir neticesi olarak Osmanlılar Kızılbaş terimini “devlet muhalifi ve isyancı zümreler” anlamında kullanmıştır. Bu asrın başlarından itibaren artan Kızılbaş isyanlarında isyana katılanların dini inanç ve anlayışları sorgulanarak bu isme dini boyut da eklenmiş ve Kızılbaşlık sapıklık, yoldan çıkmışlık, hatta inkârcılık; Kızılbaşlar ise yoldan çıkan kişi ve guruplar olarak anılmıştır.

Bugün Alevi adıyla anılan Kızılbaş zümresi Anadolu'da kısmen yoğun olarak Tunceli, Amasya, Tokat, Çorum, Sivas, Erzincan, Malatya ve Kahramanmaraş ile çok sınırlı olarak diğer bazı yerleşim merkezlerinde ve son yıllarda iç göçler sonucu İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerde bulunmaktadır. Ayrıca Bulgaristan'ın bazı küçük yerleşim merkezleriyle Deliorman bölgesinde yaşamaktadırlar.²⁶

İlçede Kızılbaş isminin kökeni hakkında anlatılanlar bu konudaki genel anlayışa uyum sağlamaktadır. “Kabul edilen genel kaniya göre ismin kökeni Hz.

²² İlyas Üzüm “Kızılbaş”, *DİA*, Ankara 2002, XXV, 546, 547; Günay- Güngör, *a.g.e.*, s. 416

²³ S. Ahmed Ekber, *İslam'ın Keşfi İslam Toplumunu ve Tarihi*, (Çev. Lütfullah Karaman), İstanbul 1994, s. 147

²⁴ Irene Mélikoff, *Uyur İdik Uyardılar: Alevilik Bektaşilik Araştırmaları*, İstanbul 1993, s. 54

²⁵ Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, s. 19, 20

²⁶ Üzüm, *a.g.e.*, XXV, 551

Ali'nin Hayber Kalesi'nin fethi sırasında başına kırmızı sarık takmış olmasına kadar uzanmaktadır. Ayrıca, Uhud Savaşı'nda Hz. Peygamber'i korumak için kendini siper eden Ebu Dücan'e'nin başındaki sarığın kana boyanması sonucu kendisine bu isim verilmiştir. En önemlisi ise, Sıffin Savaşı'nda Hz. Ali'nin askerlerine Muaviye'nin askerlerinden ayırt edilmeleri için kırmızı sarık sardırmasıdır.²⁷

5. Alevilik

Alevi kelimesi, Arapça bir kelime olup sözlükte, “Ali'ye mensup” ya da “Ali'ye ait” anlamlarına gelmektedir. İstilahta ise “Hz. Ali'yi sevmek, saymak ve ona bağlı olmak” anlamlarında,²⁸ kullanılmıştır. Buna göre, Hz. Ali'yi seven, onu sayan ve ona bağlı olan herkese “Alevi” denir.²⁹

İslam kültür tarihinde ise bu terim, “ Hz. Ali'ye bağlılık noktasında birleşen çeşitli dini ve siyasi gruplar” için kullanılmıştır.³⁰

Kavrama siyasi, tasavvufi ve itikadi açıdan tarihi süreç içerisinde çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Buna göre; İslam siyasi tarihinde bu terim hilafetle ilgili anlaşmazlıklar sırasında kullanılmaya başlanmıştır.³¹

Hz. Peygamberin vefatından sonra başlayan ve halife Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra şiddetlenen hilafet tartışmalarında, Hz. Ali tarafını tutanlara “el-Aleviyye” veya “Şiatü Ali” denilmiş; Buna karşılık, karşı görüşü savunanlar için de Hz. Ömer ve Hz. Osman'a, dolayısıyla da Hz. Ebu Bekir'e bağlı olmak anlamında “ el-Ömeriyye” ve “ el-Osmaniyye” ifadeleri kullanılmıştır. Bu anlamıyla “Alevi” terimi Hz. Ali taraftarlarından oluşan siyasi bir topluluğu ifade etmektedir.³²

Sözlük anlamının dışında Alevi kavramı, Hz. Ali'yi en üstün sahabe olarak gören ve Hz. Muhammed'den sonra onun, Allah'ın ve Peygamberin tayini ile imamlığa gelmesi gerektiğini savunanlar için “Şia” ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Bu gruplar, Hz. Ali'ye sevgi ve bağlılığın ötesinde, onun ve soyunun adına siyasi önderliği üzerlerine almışlardır. Bu sebeple, Hz. Ali ve onun adı etrafında siyasi bir hareket oluşturan Şii gruplara, ileri sürdükleri fikirlere dayanılarak Zeydiyye, İsmailiyye, İmamiyye, Nusayriyye gibi isimler verilmiştir.

²⁷ Derviş Dede, Höbek Köyü 1951, İlkokul Mezunu (Dede)

²⁸ Sönmez Kutlu, **Alevilik-Bektaşilik Yazıları**, Ankara, 2006, s.151

²⁹ Metin Bozkuş, **Sivas Aleviliği**, Isparta, 2006, s.74

³⁰ Esat Korkmaz, **Alevilik ve Bektaşilik Terimler Sözlüğü**, İstanbul 2005, s. 63

³¹ Harun Yıldız, **Anadolu Aleviliği**, Ankara, 2004, s.20

³² Cenksu Üçer, **Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik**, Ankara, 2006, s.35–36

Tarihte bu çeşit gruplar arasında, Hz. Ali'yi tanrılaştıracak kadar aşırıya gidenler olmuştur. Hz. Ali'ye sevgi, saygı ve ona bağlılığı ortaya koyma açısından bu grupların birbirlerine göre küçümsenemeyecek farklılıkları vardır. Mesela Yemenli ve Kuzey Afrikalı Alevi'nin Alevilik anlayışı ile Iraklı, İranlı, Pakistanlı veya Türk'ün Aleviliği arasında farklılıklar vardır. Özellikle Türk kültüründe, Hz. Ali ve ehlibeyt saygı ve sevgisi bütün canlılığı ile yaşamasına karşılık, siyasi bir grup olan Şia inancı itibar görmemiş ve pek taraftar bulamamıştır.³³

Türkiye'de yaşayan bu topluluklar kendi içlerinde çeşitli farklılaşmaları ifade etmektedir. Ocaklı olanlar (Aleviler/Dedegan kolu), seçimle gelenler (Bektaşiler Babagan kolu), iki büyük topluluktur. Bir başka deyişte farklı coğrafyalarda bulunan, geçmişten bugüne yaptıkları işler ve diğer özellikleri bakımından değişik isimler alan Alevi Bektaşi toplulukları vardır. Bunlar: Nalcılar (Ordu yöresi), Sıraçlar (Tokat), Elçi, Tahtacı (Orman işlerini yapanlar, Ege, Akdeniz), Çepni (çobanlık yapanlar, Karadeniz), Abdallar, Kızılderili, Talibi, Arapkirli, Amuca (Bulgaristan)'dır.³⁴

Araştırma alanımız olan Divriği yöresinde yaşayan Aleviler, Aleviliği, Horasandan çıkıp her tarafa yayılan bir öğreti olarak değerlendirmektedirler. Onlara göre; Alevilik ince bir yoldur, bir inançtır. Sorunlarını kendi içerisinde halleden bir öğretilerdir. Alevilikte kin tutmamak, gördüğünü örtmek, duyduğunu söylememek, dedikodu yapmamak, sır tutmak esastır. Alevilik geleneği Hz. Peygambere ve Hz. Ali'ye dayanır. İmam Cafer'in Buyruk'u Aleviliğin temelini oluşturur. Ayrıca Hacı Bektaş-ı Veli'nin Makalat'ı Alevilik ile ilgili kaynaklardandır. Sözlü gelenek de bunlara dayanır.³⁵

C. İLÇENİN TARİHİ

Divriği'nin ne zaman ve kim tarafından kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Eski Yunan kaynaklarında Aphlike, Bizans kaynaklarında Tephrike (Tefrike) olarak geçen Divriği, Arap kaynaklarında suyun çıktığı yer anlamında el-Abrik/Ebrik şeklinde geçmektedir. VIII. yüzyılın sonlarında inşa edilen ilk kale ve kurulan kent de Tephrike adı ile tanınmıştır. İlçenin adı XV. yüzyılda Osmanlı kaynaklarında Divrik ve Divriği şeklinde geçmektedir.³⁶

³³ Fıçlalı, **Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri**, s. 239

³⁴ Orhan Türkdoğan, **Alevi Bektaşi Kimliği**, İstanbul 1995, s. 484

³⁵ Celal Yerlikaya, **Avşarcık Köyü**, 1964, Ortaokul Mezunları (Cenaze Hocası)

³⁶ Komisyon, **Sivas 2002 İl Yıllığı**, Sivas Valiliği, s. 639

Divriği'nin belgelere dayanan tarihi IX. yüzyıl ortalarında Pavlikiyanlar'la başlamaktadır. Bu devirde Divriği Pavlikiyanların başlıca merkezlerinden biridir. Hıristiyan görüntülü ve pagan olan Pavlikiyanların üzerine VI. Leo (886-912) sefer düzenlemiş ve halkın çoğunu sürgüne göndermiştir. X. yüzyılda bir Bizans garnizonu durumunda olan Divriği (Tephrike), Sasanî ve Abbasî sınırlarına yakın bir konumda ileri karakol olarak önem kazanmıştır. İmparator Romanos Diogenes, 13 Mart 1068 yılında çıktığı Doğu Seferi'nde Divriği civarında karşılaştığı Türk kuvvetlerini geri çekilmeye mecbur etmiştir.³⁷

1. Mengücek (Mengüçük) Oğulları Döneminde Divriği

Mengücekoğulları, 1071 yılındaki Malazgirt Zaferi'nin ardından Yukarı Fırat Havzası'nda kurulmuş ve burada 200 yıl varlığını sürdürmüş ve doğu bölgelerin Türkleşmesinde görev alarak, Türkmen (Oğuz) göçmenlerin Anadolu'ya yerleşmesine öncülük etmişlerdir. Zaferden sonra, Anadolu Türklüğü'nün temellerini kuran Mengücekoğulları Beyliği genel olarak siyasal olaylara fazla karışmamış, toplumsal hizmetlere ve sanatsal faaliyetlere eğilmişler; saray yapmayıp câmi, hastahâne, hamam, yol, köprü ve eğitim kurumları yaptırmışlardır. Kendilerine layık gördükleri tek şey Orta Asya kurganlarını andıran türbeler olmuştur.³⁸

Erzincan, Kemah, Şebinkarahisar ve Divriği'yi içine alan Mengücekoğulları Beyliği'nin kurucusu Alparslan'ın komutanlarından Emir Mengücek Gazi (1071?-1118?) dir. Emir Mengücek, 1080 yılına doğru Divriği'yi fethetmiştir. Mengücek Gazi özellikle Oğuz boylarından Kayıları, Bayatlar'ı Karaevli ve Akevliler'i yeni vatanlarına yerleştirmiş, Divriği bölgesinin önemli bir bölümü de Salur boyu tarafından iskân edilmiştir. Mengücek Gazi'nin ölümünden sonra beyliğin başına oğlu Emir İshak geçmiş, İshak'ın ölümünden sonra ülkesi oğulları arasında paylaşılmıştır. Davut Şah Erzincan-Kemah, Süleyman Şah da Divriği kolunun beyi olmuştur. Bu kola mensup Mengücek beyleri barışı savaştan üstün tuttıkları için, tarih kitaplarında söz edilmemişlerdir. Varlıkları Divriği'de yaptırmış oldukları hayır kurumlarından anlaşılmaktadır. “Divriği Mengücekoğulları'nın (1142?-1277? = 135 Yıl), I. Süleyman (XII. yy ortaları), Seyfeddin Şahin Şah (XII. yy'ın ikinci yarısı), II. Süleyman Şah (XIII. yy başı), Melik Ahmed Şah (XIII. yy'ın ilk yarısı) ve Melik

³⁷ Kutlu Özen, *Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri*, Sivas 1996, s.65

³⁸ Necdet Sakaoğlu, *Türk Anadolu'da Mengücekoğulları*, İstanbul, 1971, Birinci Basım, s. 10

Müeyyed Salih (XIII. yy ortaları); isimli beş yöneticisi babadan oğula sıralı bir silsile oluşturmuştur. Bu beş şahısı kale camii, Sitte Melik Kümbeti, Ulucâmi, Kale Kapısı ve Aslan Burcu'ndaki kitabelerinden Şahin Şah'ın birkaç bakır parasından, Ulucâmi'nin vakfiye suretinden edinilen nesep bilgileriyle tanımaktayız. Divriği Kalesi'ndeki Aslan Burcu'nda iki aslan heykeli arasına yerleştirilmiş H.650/1252 tarihli kitabe Mengücekler tarihine ışık tutmaktadır. Arapça kitabede; Melik Müeyyed Salih'in burcun inşasını emrettiği belirtilmektedir. (650 Şaban ayının başı: 7 Ekim 1252) Necdet Sakaoglu, "Ürkütücü-kafa tutucu" bir profille kente bakan Aslan Burcu'nun bu görüntüsünün temelinde, 1243 Köseadağ Savaşı sonrası İlhanlı tümenlerinin ve Baba İshak yoluna baş koyanların saldırılarının etkileri olduğunu belirtmektedir."³⁹ Süleyman Şah'tan sonra yerine geçen oğlu, Süleymanoğlu Emir Seyfeddin Şahinşah (1171?-1196) Divriği kolunun ünlü bir hükümdarı olup, 1180/1181 yılında yapılmış olan Divriği Kale Câmii'nin de bânisidir. Şahinşah'ın kabri de Divriği merkezinde Sitte Melik adı verilen türbede bulunmaktadır. Bu dönemde, Kamereddin ve muhtemelen Ahî Yusuf türbesi de yaptırılmıştır. Kendisinden sonra yerine geçen II. Süleyman Şah'ın hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Divriği Kalesi surlarını onaran ve Aslan Burcu'nu yaptıran Melik Müeyyed Salih, Divriği Mengücekoğulları'nın son beyidir.⁴⁰

Divriği'de bulunan ve UNESCO tarafından dünya mimarlık mirasına dahil edilmiş olan dünyaca ünlü Ulucâmi'nin 1228 Aralık ayında temelini attıran ve 1243 yazına kadar tamamlattıran Ahmed Şah, Şahin Şah'ın torunudur. O annesi ile birlikte Ulucâmi'yi yaptırmakla kalmamış, halkın ihtiyaçlarına da el atmıştır. Bugün bile Divriği'de Ahmed Şah'ın getirmiş olduğu sudan kısmen yararlanılmaktadır. Amcasının kızı olan eşi Melike Turan Melek de câminin bitişiğindeki Dârüşşifa'yı yaptırmıştır. Ulucâmi ve Dârüşşifa külliyesinin içinde bulunan ve halk tarafından Şehitlik denilen türbede bulunan onbeş kabirden, çini kaplı olanın Ahmed Şah'a ait olduğu sanılmakta ve Melike Turan Melek'in kabri de türbe girişinin solunda bulunmaktadır.⁴¹

³⁹ Necdet Sakaoglu, **Türk Anadolu'da Mengücekoğulları**, YKY'de genişletilmiş I. Baskı, İstanbul, 2005, s. 172

⁴⁰ Özen, **a.g.e.**, s.66-67

⁴¹ Özen, **a.g.e.**, s.67

2. Mengücekoğullarından Sonra Divriği (1277-1516)

675 (1276/1277)'te Hülagü'nün oğlu Abaka Han, Mısır Memlûkluları'na karşı Elbistan seferine giderken Divriği'ye de uğramış, şehrin surlarının yıkılmasını emretmiştir. 1277'den 1340'a kadar İlhanlıların işgalinde kalan Divriği, yerli bir hânedan olan Şuhriler'se, sonra Eretna, sonra da Kadı Burhâneddin Ahmed Devleti'ne bağlı kalmış, 1398'de Kadı Burhâneddin'in ölümünden sonra, 1401'de Memlûklüler'e katılmıştır. Memlûklüler döneminde Divriği, Halep iline bağlı ileri bir karakol durumunda idi. 1516 tarihine kadar süren Memlûklü döneminde yönetici olarak bulunanlar, Naibü's-Sultan unvanıyla birçok câmi, han, hamam, türbe ve zâviye yaptırmışlardır. Divriği'deki Kantepe, Hoca Mercan, Araplık, Kadı İskender adlarını taşıyan eserler o dönemden kalmadır.⁴²

3. Osmanlı Döneminde Divriği

Mercidabık Zaferi'nden (24 Ağustos 1516) sonra Osmanlı hakimiyetine girmiş olan Divriği, merkezi Sivas olan Eyâlet-i Rum'a bağlı bir sancak merkezi yani il olmuştur. 1854'te kaza haline getirilmiş olan Divriği'nin; XIX. yüzyıl sonlarında 9 nahiyesi, 125 köyü ve toplam 48.907 nüfusu vardı. Divriği'nin XVII. yüzyıldan sonra başlayan çöküşü, XVIII. ve XIX. yüz yıllarda hızlandı.

Osmanlı idaresinde mahalleler genellikle bir mescid ya da imaretin etrafında yer alan çok sayıda evden meydana geliyordu. Divriği'de, Müslüman hâne sayısı 1530'da 498 idi ve toplam nüfusun %70 ini meydana getiriyordu.⁴³ 1548 yılına ait Tahrir defterlerinde yer alan 14 mahalleden biri Ermenilerce meskûn idi.

Divriği, XII. yüzyıldan XVIII. yüzyıl sonlarına kadar Kale içinde, Kale ve İğmbat yamaçlarında, Bağlar denilen şimdiki Ardanus, Uluzar semtlerine şehir yayılmış olup, son ikiyüz yıl içinde Çaltı Vadisi boyunca uzanmış, Abuçimen ve Pireyip derelerinin yamaçları iskân edilmiş, zamanla şehrin içinde kalan Abuçimen deresinin iki yakası, yedi taşköprü ile bağlanmıştır.⁴⁴

⁴² Hüseyin Saraçoğlu, **Doğu Anadolu Bölgesi (Çaltı ve Tohma Havzaları)** MEB 1989, s. 181–183; **Yurt Ansiklopedisi**, C. 9, s. 6837, 6840; **Sivas 2002 İl Yıllığı**, Sivas Valiliği, s. 639–643; Özen, **a.g.e.** s. 67

⁴³ Ersin Gülsoy, **XVI. Asrın İlk Yarısında Divriği Kazası**, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1992, s. 9–11

⁴⁴ Necdet Sakaoğlu, **Divriği'de Ev Mimarisi**, İstanbul, 1978, s. 7–8

4. Cumhuriyet Döneminde Divriği

1937 yılında Divriğili işadamı Abdurrahman Naci Demirağ'ın maddî katkılarıyla Divriği, içme suyuna kavuşmuştur. (Nacibey Suyu). 1937-38 Öğretim Yılı'nda ise Nuri Demirağ Ortaokulu öğretime açılmıştır.⁴⁵

Nuri ve Naci Demirağ kardeşler Cumhuriyet'in "ülkeyi demirağlarla örme projesinin" uygulayıcılarının önde gelenlerinden olarak 1000 km.'den fazla yol yapmışlardır. Divriği'nin dört bucağı, 109 köyü ve 84 mezrası bulunmaktadır. İlçe merkezinde 26 mahalle vardır.

2010 yılı itibariyle, Divriği Belediyesi'nden alınan bilgilere göre 26 mahallenin adları şöyledir:

- 1-Abu Çimen Mah.
- 2-Ahmet Paşa Mah.
- 3-Arhusu Mah.
- 4-Aşağı Hamam Mah.
- 5-Cedit Paşa Mah.
- 6-Dillioğlu Mah.
- 7-Gökçe Câmî Mah.
- 8-Güllübağ Mah.
- 9- Hacı Kumru Mah.
- 10-İmamoğlu Mah.
- 11-Hacı Osman Mescidi Mah.
- 12-Kale Mah.
- 13-Kalealtı Mah.
- 14-Karamahmut Mah.
- 15-Kara Yusuf Mah.
- 16-Kemankeş Mah.
- 17-Kocapaşa Mah.
- 18-Küçük Hüseyin Mah.
- 19-Kürtüllü Mah.
- 20-Maden Mah.

⁴⁵ Necdet Sakaoğlu-Nazif Arslan, **Divriği Nuri Demirağ Ortaokulu**, İstanbul 1999, s. 9 (Tarsus Amerikan Koleji hariç, Türkiye'nin hiç bir ilçesinde ortaokul yokken, en seçkin öğretim kadrosuyla Nuri Demirağ, bir servet harcayarak Divriği'de ortaokul yaptırmıştır.)

- 21-Mercantepe Mah.
- 22-Salavattepe Mah.
- 23-Süleymanağa Mah.
- 24-Turapali Mah.
- 25-Ulucâmi Mah.
- 26-Zelihahatun Mah.

D. İLÇENİN COĞRAFYASI

Divriği, Yukarı Fırat Havzası'nın İç Anadolu sınırı yakınında, Sivas ilinin güney doğusunda yer almaktadır. Divriği ilçesi Çaltı Çayı vadisinde dar bir ova içerisinde kurulmuştur. Sivas'a karayolu ile 184 km., demiryolu ile 179 km. uzaklıktadır. Doğuda Erzincan ili İliç ve Kemaliye ilçeleri, kuzeyde Zara ve İmranlı, batıda Kangal, güneyde Malatya ili Hekimhan, Arguvan ve Arapgir ilçeleri ile sınırdır. İlçenin yüzölçümü 2781 Km² olup denizden yüksekliği ortalama 1225 metredir. Bu yükselti, köylerde yer yer 2000 metreyi bulur. Tarıma elverişli düzlükler sınırlıdır. İlçenin arazisi dağlık ve engebeli bir bölgeyi kapsamakta ve genel olarak çıplak ve sarp görünüşlüdür. Vadi içerisinde söğüt ve kavak türü ağaç topluluklarına, dağlık bölgelerde ise bozuk türde orman alanlarına rastlanılmaktadır.⁴⁶

Toros Dağları'nın kuzeye açılan bir kolu olan Tecer Dağları ile başlayan, ilçedeki dağ sıraları, yükselip genişleyerek Hafik ilçesinde Gürlevik Dağı ile 2686 metreye ulaşmaktadır. Sıradağı burada iki kola ayrılır. Gürlevik'ten sonra biraz ileride Sivas'ı Divriği'ye bağlayan Karabel Geçiti (1800 m.) ile Karabel Dağlarından ötede, derin vadili Bolucan Deresi yer almaktadır. Bu vadinin doğusunda bulunan Bey Dağı'nın (2802 m.) yüzünde ve eteklerinde 200 m² yer kaplayan derin bir göl bulunmakta ve buna Ziyaret Gölü denilmektedir. Diğer bir sıra Bozbel Dağı (2206 m.) ile başlamakta, sıradağ ve buradan Mescitli Tepe'ye (2405 m.) doğru daha da yükselerek Mescitli Deresi boyunca düzgün bir sıra halinde doğuya doğru uzanmaktadır. Fıdıl Dağı (2410 m.) ve Delidağ (2350 m.) bu yükseltinin başlıca noktalarıdır. Sıradağın kuzey yüzü dar ve keskin, güneyi Çaltı Suyu'na doğru inen dereler arasında geniş ve yüksek burunlar, dağ kümeleri halinde uzanmaktadır. Burada Efendi Deresi ile ayrılan Akdağ (2336 m.) ile Göl Dağı (2309 m.) bulunmakta olup iki

⁴⁶ Müjgan Üçer- Fatma Pekşen, **Divriği'de Mutfak Kültürü**, Sivas 2001, s. 23

dağ da engebeli ve çok sarptır. Kuzeyde Dışlık Yazısı'nın (Kangal-Çetinkaya) hemen doğusunda 1736 metre ile başlayan yükselti, kuzeydoğu yönünde gittikçe yükselmektedir. Doğuda Nih Çayı, batıda Çaltı vadileri arasında yüksek bir sıradağ haline girmektedir. Böylece Çaltı dirseğine kadar sokulur. Sıradağın en yüksek noktası Baydığin Dağı'dır(2520 m.). Sıradağ buradan sonra kademeli olarak alçalmaktadır. Divriği'nin batısına hâkim Dumluca/Dumbuca Dağı'nda 1928 metreye düşmekte ve Divriği demir yatakları bu dağın Çaltı Çayı'na inen kuzey yamaçlarında yer almaktadır. Divriği ilçesi yakınlarındaki Iğımbat Dağı (1510 m.) ile Kızıldağ (1548 m.) iki volkanik tepe olarak bu uzantı içinde yer almaktadır.⁴⁷

Divriği'deki ikinci dağ topluluğu ise Çetinkaya-Divriği çizgisinin güneyini dolduran volkanik yapılı Yama Dağları'dır (2735 m.). Güneye açılarak Malatya topraklarına sokulan Yama Dağları, yüksek ve toplu bir kütle durumunda olup, Divriği'den geçen Çaltı Çayı'nın (Ulus) kolları ile sıkça parçalanmıştır. Bu bölgedeki Demirli (2324 m.), Geyikli (2202 m.), Katırlı (2360 m.) dağları müstakil bir dağ olmayıp, Yama Dağları'nın yüksek tepeleridir. Arguvan, Arapgir, Kemaliye ve Divriği'nin bir bölümünü içine alan Sarıçiçek Dağı, ilçenin güney sınırındaki Çakmakdüzü (Palha) köyü civarından başlayarak güneydoğuya doğru uzanmakta ve Divriği sınırları içinde 50 km.'lik bir uzunluğa sahip bulunmaktadır. Eğerli Tepesi (2380 m.) bu dağın en yüksek noktasını teşkil etmektedir.⁴⁸

Divriği ilçesinin iki önemli akarsuyu bulunmaktadır. Bunlardan ilçenin kuzeydoğusundan geçen Çaltı Çayı (Ulus); ilin güneyindeki dağlardan kaynaklanarak, Yılanlı Dağları'ndan çıkan Güney Çayı ile Tecer, Gürlevik ve Karabel yörelerinden kaynağını alan Sincan Çayı'nın Divriği yakınlarında birleşmesiyle oluşmaktadır. Çaltı Çayı'nın bir kolu olan Nih Çayı'nın ana kaynağı üzerinde Divriği'yi sulayan Mursal Barajı/Göleti kurulmuştur. 1992 yılında Mursal Göleti'nin yapılmasıyla ilçe merkezi ve yakın köyler sulama suyuna kavuşmuşlardır. Divriği'nin diğer akarsuyu da Çayözü (Hamu) vadisinden geçen Hamu Çayı'dır. Çaltı Çayı'ndan sonraki büyük çay olan Hamu doğrudan Fırat'a dökülmektedir.⁴⁹

Divriği'nin Merkez ilçeden başka Danişment (Arıkbaşı), Gedikbaşı, Mursal ve Sincan olmak üzere 4 bucağı, 89 mezarası ve toplam 109 köyü bulunmaktadır.

Divriği Merkez ilçesine bağlı köyler şunlardır:

⁴⁷ Üçer-Pekşen, a.g.e., s. 23

⁴⁸ Üçer-Pekşen, a.g.e., s. 24

⁴⁹ Sivas 2002 İl Yıllığı, s. 642

Ağılcık (Tuğut), Akmeşe (Ziniski), Akpelit (Gemhu), Avşarcık, Bahçeliköy (Pengürt), Bayırüstü (Timisi), Çakırtarla (Savrun) Çukuröz (Tülünk), Demirağ (Purunsur), Derimli (Ganut), Dumluca (Dumbuca), Duruköy (Türk Arege), Eğrisu, Ekinbaşı (Kilisecik), Erikli, Eskibeyli (Norşun), Gezey, Gökçeharman (Ömeranlı), Gözecik (Eliski), Günbahçe (Hazerkek), Güneş, Güneyevler (Erşün), Güresin, Güven Kaya (Aşude Tekke), Höbek, İkizbacak (Kömek), İnanlı (Şigi Müslüm), Karaağaçlı (Çüksüzer), Karakale, Karakuzulu (Bizevi), Kayaburun (Odur), Kayacık (Murmana), Keçikaya (Meliköy), Kevendüzü (Anzağar), Kuluncak, Maltepe (Hornevil/Hornoğlu), Oğulbey (Kirkidi), Olukman, Oyuktepe (Kömüşfenk), Soğucak (Kürtbeyaz), Uzunbağ (Karsı), Uzunkaya (Pargam), Üçpınar, Yalnız Söğüt, Yazı Köy (Yazı Palanga), Yeşil Yayla (Horoz Çukuru/Gödeş).

Danişment (Arıkbaşı) Bucağına bağlı köyler şunlardır:

Ağaçlıköy, Atmalıoğlu, Bayırlı, Beldibi, Beyköy, Çakmakdüzü, Çayören, Handere, Karşikonak, Ortaköy, Selimoğlu, Yeşil Yol.

Gedikbaşı Bucağına bağlı köyler şunlardır:

Adatepe, Aydoğan, Çamlık, Çayözü, Çitme, Çobandurağı, Kaledibi, Kesme, Madenli, Yozyatağı, Yürektaş.

Mursal Bucağına bağlı köyler şunlardır:

Bahtiyar, Gökçebel, Gündüren, Karasar, Kavaklısu, Kızılcaören, Ödek, Susuzören, Uluçayır (Vazıldan), Ürük, Yerliçay.

Sincan Bucağına bağlı köyler şunlardır:

Akbaba, Balova, Başören, Çakırağa, Çamurlu, Dikmeçay, Diktaş, Dişbudak, Gölören, Gözecik, Güllüce, Gürpınar, İmirhan, İncirli Pınar, Karaman, Kekliktepe, Kırkgöz, Oğlaklı, Ovacık, Ölçeki, Özbağı, Sırçalı, Susuzlar, Şahinköy, Tepehan, Yağbasan, Yusuf Şeyh, Yuva.⁵⁰

İlçeye bağlı 109 köyden, 11'inde Sünniler, 92'sinde Aleviler ve 6 köyde de Alevilerle - Sünniler birlikte yaşamaktadırlar. Sünni köyler ile Alevi-Sünni birlikte yaşanan köylerin hepsinde cami bulunmaktadır. Ayrıca bir de Saltı mezrasında cami bulunmaktadır. Yine tamamen Alevi olan Akmeşe ve Konak köylerinde de cami bulunmaktadır. Bu köylerde imam kadroları olduğu halde, bu imamlar merkezde görevlendirilmişlerdir. Yine Eğrisu, Ağılcık ve Mursal köylerinde yeni birer cami

⁵⁰ İbrahim Yasak, **Sivas İli**, Sivas, 1997, s.111

yapılmış olup henüz kadroları yoktur. Ancak çevre köylerden ihtiyaç duyulduğunda imam getirdiklerini öğrendik.⁵¹

E. İLÇENİN NÜFUSU

Divriği'nin, 1997 genel nüfus tesbitine göre, toplam nüfusu 22.190 olup ilçe merkezinde 15.135, köylerde ise 7.055 kişi yaşamaktadır⁵². 2000 yılı genel nüfus sayımında da bu rakamların pek değişmediği görülmektedir. 2004 yılı nüfus sayımında merkezde 14.321, köylerde ise 8.919 olup, toplam nüfusu 23.240 olarak tesbit edilmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu rakamlarına göre 2008 yılı itibariyle Divriği şehir nüfusu: 11.388, belde ve köylerin nüfusu: 6.088 ve toplam nüfus 17.476 dır. Verilerden de anlaşılacağı üzere Divriği göç vermeye devam etmektedir.⁵³

F. İLÇENİN EKONOMİSİ

Cumhuriyet döneminde Divriği kalkınmaya başlamış, 1937 yılında Sivas-Erzurum Demiryolu Divriği'ye gelmiş, Türkiye'nin en yüksek kaliteli demir cevheri sahası 19 Mayıs 1938'de işletmeye açılmış, 1955'te Demir ve Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü bünyesine alınmış, daha sonra konsantrasyon ve palet tesisleri yapılmıştır. Günümüzde Div-Han A.Ş. olarak faaliyetini sürdürmekte olan bu kuruluş, ilçe ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır.⁵⁴ İlçe ekonomisi genel olarak tarım ve hayvancılığa dayanır. Ayrıca ticari faaliyet ve işçilik de önemli geçim kaynağını oluşturur. Tarımsal ürün olarak hububat, yem bitkileri, bakliyat, endüstri bitkileri, meyve ve sebze yetiştirilmektedir. Divriği'ye geri dönüşler olsa bile, yoğun bir göç yaşanması sebebiyle, tarımsal ve hayvansal ürün faaliyetleri azalmaktadır.⁵⁵

G. İLÇENİN EĞİTİM DURUMU

Divriği ilçesinde, 1937-38 Öğretim Yılı'nda Nuri Demirağ Ortaokulu ilk olarak eğitim-öğretime açılmıştır.⁵⁶

İlçede Cumhuriyet Üniversitesi'ne bağlı Divriği Meslek Yüksek Okulu, İmam-Hatip Lisesi, Ticaret Meslek Lisesi, Endüstri Meslek Lisesi ve normal lise (Divriği

⁵¹ Bozkuş, **Sivas Aleviliği**, s. 98-99

⁵² **Cumhuriyetimizin 75. Yılında Sivas**, Sivas Valiliği, 1998, s. 247

⁵³ Yusuf Yılmaz, Divriği Merkez, 1980 (Sosyal Yardımlaşmada Görevli Memur)

⁵⁴ **Sivas 2002 İl Yıllığı**, s. 642

⁵⁵ Üçer-Pekşen, **a.g.e.**, s. 24

⁵⁶ Sakaoğlu-Arslan, **a.g.e.**, s. 9

Lisesi) bulunmaktadır. Ayrıca Sekiz ilköğretim okulu, Yıbo (yatılı bölge okulu), bir anaokulu, iki dersane ve aynı zamanda Halk Eğitim merkezince açılan çeşitli kurslarla, ilçe halkı eğitim ve öğretim alanında kendisini yetiştirmeye çalışmaktadır.⁵⁷ İlçe genelinde en çok göze çarpan şey okuma-yazma oranındaki yüksekliktir. İlçe sakinleri Kız-erkek ayırt etmeksizin çocuklarını okutma yolunda oldukça gayretli davranmaktadır.

H. İLÇENİN TARİH VE KÜLTÜR ESERLERİ

XII. yüzyılda Mengücekoğulları ile gelişmeye başlayan, Ortaçağ'ın bayındır kenti Divriği, bu zamandan XIX. yüzyıla kadar gelişen sivil mimari eserleri ile de özgün bir kent dokusuna sahiptir.

XIX. yüzyıla gelindiğinde, 24 mahallede bakımlı 1000 konak ve evin, 30 câminin, 4 hamamın, 600 dükkânlı çarşının, dağlarla çevrili yeşillik adasında bayındır bir kent dokusunun ördüğü Divriği'yi, Ulucâmi taçlandırmaktaydı. Bugün tarihî dokusu, kent ölçeğinde korunma planına alınmış olan Divriği'nin birer uygarlık belgesi olan, Divriği Ulucâmi ve Dârüşşifası başta olmak üzere, diğer tarihî anıtlarının, sivil mimarî eserleri olan konak ve evlerin onarımı devam etmektedir. Kültürel turizm açısından, bu evlerden uygun olanlarına işlerlik kazandırılarak, kente gelenlerin konakladığı, yörenin özgün yemeklerinin sunulduğu mekânlar olarak kullanılabilmesi, Divriği'nin tanıtılmasına ve ekonomik açıdan gelişmesine de katkı sağlayacaktır.⁵⁸

Divriğinin en önemli tarihi eseri Ulu Camii ve Darüşşifasıdır. Şahinşah'ın torunu Ahmedşah'ın 622 (1228-1229)'de Darü's-Şifa ile birlikte külliye olarak yaptırdığı Ulu Camii, Divriği Mengüçüklüleri'nin en büyük eserini temsil eder. Cümle kapısındaki kitabede Alaaddin Keykubad'ın adı da yazılı olup Ahmedşah'ın onu tanıdığını göstermektedir. Darü's-Şifa ise kitabeye göre Behramşah'ın kızı ve Ahmedşah'ın hanımı Melike Turan Melek tarafından aynı yıl yaptırılmıştır. Taş mihrabın Anadolu'da bu ölçüde zengin başka bir örneği yoktur. Camiden oniki yıl sonra yapılan abanoz minber, Tiflisli Ahmed Usta'nın şaheseridir. Şifahane ise abidevi ve başarılı bir mimari örneğidir. Mimarı Ahlatlı Hürremşah'tır. Divriği'de Şahinşah'a ait (592/1195-96) tarihli türbe halk tarafından Sitte Melik adıyla anılmaktadır. Ancak bu isim muhtemelen Sitti Melike olmalıdır ve Hatun'un

⁵⁷ Cumhuriyetimizin 75. Yılında Sivas, Sivas Valiliği 1998, s. 247

⁵⁸ Üçer, Pekşen, a.g.e., s.28

kocasından sonra buraya gömülmesinden dolayı bu ad verilmiştir. Divriği Ulu Camii UNESCO tarafından korunması gerekli olan insanlık mirası listesine alınmıştır. Ancak ne üzücüdür ki Cami kesinlikle gerektiği gibi korunmamakta ve özellikle son yıllarda hızla deforme olarak elden çıkmaktadır. Halbuki çürümekte olan ve dökülen işlemler hızla yenilenebilse sonraki nesillere asırlarca aktarılabilir. ⁵⁹

⁵⁹ **Tarih Cenneti Divriği**, Temmuz 2006, y.1,sa.1, s.38

BİRİNCİ BÖLÜM

DİVRİĞİ İLÇESİNDE YAŞAYAN ALEVİLERİN İNANÇLARI VE İBADET ANLAYIŞLARI

A. İNANÇLARI

1. Allah-Muhammed-Ali Anlayışları

Üçü bir, biri üç olarak algılanan Allah-Muhammed-Ali anlayışı Alevi-Bektaşî inancının temelini oluşturur. Değişlerde, gülbank veya tercümanlarda bazen Allah'ın varlığı, Hz. Muhammed'in peygamberliği, Hz. Ali'nin velayeti hususlarına inanmak şeklinde verildiği gibi, bazen de Hak, Muhammed, Ali şeklinde geçen bu anlayış bir bakıma inancın da merkezini oluşturur. Bu üçlüden Allah kavramı genel olarak aşkın bir varlığı nitelenmek için kullanılmıştır.⁶⁰ Bu aşkın varlığın gücü sonsuz, bağışlayıcı, hikmet sahibi, yaratıcı ve kudret sahibidir. O, sufi kullarına yedi ayrı yüzle görünür.⁶¹ Bir bütün halinde değişlere bakıldığında Allah, hem Kuran'ın vasıflandırdığı boyuta yakın biçimde ele alınmış, hem O'nun Âdem'de, insanda ya da Ali'de tecelli ettiği ifade edilmiştir. Ağırlıklı anlayış aşkın bir varlığı kabul edip O'nun bir ölçüde insanda, en kâmil anlamda ise Ali'de tecelli ettiği şeklindedir. Üçlemede ikinci sırada bulunan Hz. Muhammed (s.a.v), Allah'ın gönderdiği son peygamberdir. Bağımsız bir kimliğin sahibi sıfatıyla anılır ve salâtı selam ile yâd edilir.⁶² Yaygın anlayış Hz. Muhammed'in Ali ile aynı nurdan yaratılıp gerçekte tek, görünüşte iki beden olduğudur. Bu özün dışını oluşturan nübüvveti Hz. Muhammed, içini oluşturan velayeti Hz. Ali temsil eder.⁶³

Alevilik ve Bektaşîliğin klasik kaynaklarından olan "Kitâb-ı Dâr"da yer alan şu ifade Allah-Muhammed-Ali anlayışını ortaya koymada bize ışık tutar niteliktedir: "Ey Âlemlerin Rabbi! Dünya ve ahretin Efendisi Muhammed Mustafa'nın (Allah Onun şanını yüceltsin ve selam onun üzerine olsun) ve mertlerin şâhı Aliyyü'l-Murtazâ'nın Senin katındaki hatırları için işimizi kolaylaştır."⁶⁴ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere; Allah Âlemlerin rabbi, Hz. Muhammed dünya ve ahretin efendisi, Hz. Ali ise mertlerin şâhı olarak nitelenmektedir.

⁶⁰ Üzüm, "Kızılbâş", *DİA*, XXV, s. 552

⁶¹ *Buyruk*, s. 132

⁶² *Buyruk*, s. 22

⁶³ *Buyruk*, s. 160, 161

⁶⁴ Osman Eğri, *Alevi-Bektaşî Klasikleri 3, Kitâb-ı Dâr*, Ankara 2009, s. 42

Divriği yöresinde yaşayan Aleviler arasında, üçleme konusu kabul gören bir anlayıştır. Allah-Muhammed-Ali inancında Allah yegâne yaratıcı, Hz. Muhammed (s.a.v.) O'nun Nebisi ve Hz. Ali'de O'nun Velisidir.⁶⁵ Hak-Muhammed-Ali, üçü de aynı kutsallığı olan, dualarda, niyazlarda birlikte zikredilen ve hayatın her alanında etkisi olan bir inançtır. Allah, yerin, göğün ve her şeyin tek yaratıcısıdır. O'nun eşi ve ortağı yoktur. Hz. Muhammed (s.a.v.) O'nun göndermiş olduğu son peygamberidir. Hz. Ali ise Allah'ın aslanı, veli kuludur. Aynı zamanda Hz. Muhammed (s.a.v.) ile Hz. Ali aynı nur olarak anılırlar. Bu nur dünya yaratılmadan önce de vardı.⁶⁶ Yörede yaşamış olan dedelerden Âşık Ali Metin bu üçleme ile ilgili, bir dörtlüğünde şöyle diyor;

Dört Kitabı birer birer okudum.

Allah bir, Muhammed Ali yazılı.

Pirin tezgâhında libas dokudum.

Allah bir, Muhammed Ali yazılı.⁶⁷

Bu dörtlükte Allah'ın bir oluşu ve Hz. Muhammed (s.a.v) ve Hz. Ali'nin de bir oluşu görüşü benimsenmiştir.

2. Peygamberlere İman

Peygamber Farsça kökenli bir kelimedir. Sözlükte, "haberci" anlamında kullanılır. İslam inancına göre, yüce Allah, insanlar arasında seçtiği kimseleri, diğer insanlara müjdeleyici ve azabı haber verici elçiler olarak göndermiştir. Bu elçiler insanların ihtiyaç duydukları ve duyacakları her şeyi onlara açıklamışlardır. İşte peygamber, Allah'ın, kullarına kendi isteklerini bildirmek, onlara doğruyu ve yanlışını açıklamak üzere seçtiği ve görevlendirdiği kişi olarak tanımlanır.⁶⁸ Peygamberlere inanmak, iman esaslarından birisidir. İlk peygamber, Hz. Âdem (a.s.); son peygamber ise, Hz. Muhammed (s.a.v)'dir. Bu ikisi arasında sayısını ancak Allah'ın bildiği kadar peygamberler gelip geçmiştir. Kur'an-ı Kerim'de ise bunların yalnız yirmi beş tanesinin adı zikredilmiştir. Peygamberlere imanın bütün peygamberleri kapsamaması gerekir. Bir tanesine bile inanmamak kişiyi dinin dışına çıkarır. Buna göre, iman açısından hiç bir peygamberi diğerinden ayırt etmemek gerekir. Allah, her

⁶⁵ Sefa Doğan, Divriği Merkez, 1987, Üniversite Öğrencisi

⁶⁶ Hüseyin Gazi Metin, Şahin Köyü, 1941, İlkokul Mezunlu (Dede)

⁶⁷ Dr. Doğan Kaya, **Çamşık Ozanları**, Ankara 2002, s. 66

⁶⁸ En'am 6/48-131, Sebe 34/28, Nisa 4/165

millete bir peygamber göndermiştir. Peygamberlik çalışılarak elde edilecek değil ancak Allah'ın dilediği kimseye verdiği bir makamdır.⁶⁹

Divriği'de yaşayan Alevilere göre de peygamberlere inanmak, iman esaslarındandır. Ancak iman edilmesi gereken bir kural olmasına rağmen, on iki imam, peygamberlerden daha üstün bir konuma oturtulmuştur ve böyle iman edilmektedir. Yörede yaşamış olan dedelerden Âşık Ali Metin'e göre; "Hiçbir peygamber (Hz. Muhammed hariç) on iki imamdan üstün değildir. Allah hiçbir peygamberi on iki imamın önüne geçirmemiş, hatta Hz. Musa (a.s.) yı onlara hizmetçi dahi kılmamış, bunun üstesinden gelemeyeceğini belirtmiştir." Demektedir.⁷⁰ Görüştüğümüz kişilerin bir kısmı (% 50'si) bu durumu aynen bu şekilde kabul edip peygamberlere bu şekilde iman etmektedirler.

Divriği'de Aleviler tarafından, Alevilik bilgisi yönüyle kendisine itibar edilen Hasan Özdamar ise şöyle demektedir: Hz. Âdem (a.s.)'den Hz. Muhammed (a.s.)'e kadar gelen bütün peygamberler aynı görevi, aynı mesajı ve aynı nuru taşıyarak gelmişlerdir. İşte Hz. Muhammed (s.a.s)'e kadar gelen bu nur, O'ndan Hz. Ali'ye, Hz. Ali'den on iki imama, onlardan da dedelere devredilmiştir. Nurun devamlılığı inancı Aleviler arasında "Muhammed-Ali bir nurdur" şeklinde formüle edilmiş olup bu inanç günümüzde de sürmektedir.⁷¹ Bu görüşü benimsemiş olan kaynak kişilerin oranı % 20'yi geçmemektedir.

Peygamberlere iman konusu yörede iman edilmesi gereken bir dini esas olarak görülmele birlikte farklı yaklaşımlara da rastlamak mümkündür. Zira kaynak şahıslardan Burak Karşlı şu ifadeyi kullanıyor: "Hz. Muhammed (a.s.) bir peygamberdir. Hz Ali de bir peygamberdir. On iki İmam da peygamberdir. İnsan olmalarından dolayı günah işleyebilirler. Onların masum oluşu gibi bir anlayış da yoktur"⁷² demektedir. Bu anlayış gençler arasında daha yaygın bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu görüşün oranı kaynak kişiler arasında %30'dur.

Divriği yöresinde peygamber olarak kabul edilen anlayış diğer Alevi toplumlara göre farklıdır. Hz. Ali ve On iki İmam genel bir kanaatle peygamber olarak kabul edilmektedir.

⁶⁹ Hamdi Döndüren, "Peygamberlere İman", ŞİAN, İst. 2000, VI, 343-345

⁷⁰ Âşık Ali METİN, **Pençe-i Ali Aba Muhammed Ali'nin Yolu 12 Hizmet**, Ankara 2003, s. 231-238

⁷¹ Hasan Özdamar, Kömek (İkizbacak) Köyü, 1955, ilkokul Mezunu. (Divriği ilçe merkezinde oturuyor)

⁷² Burak Karşlı, Sincan Köyü, 1988, Üniversite Öğrencisi

3. Kitaplara İman ve Kur'an Anlayışları

Genel İslami anlayışa göre kitaplara inanmak, Allah'ın bazı peygamberlere kitaplar indirdiğine, bunların hepsinin doğru ve gerçek olduğuna inanmaktır. Bu, Amentü olarak bilinen iman esaslarından birisidir. Bu kitaplar Allah'ın peygamberlerine gönderdiği vahiyler toplamından oluşur. Kitaplara inanmak Allah'a, meleklerine ve peygamberlerine inanmanın bir gereği olarak kabul edilmiştir. Allah insanlara doğru yolu göstermek üzere, içlerinden seçtiği peygamberler aracılığı ile kitaplar gönderir. Kitaplar insan hayatını en mükemmel biçimde düzenleyecek inanç esaslarını, ibadet biçimlerini, yapılması ya da yapılmaması gereken davranış ve eylemleri, güzel ahlâk ilkelerini, toplumsal hayatı düzenleyecek temel ilke ve kuralları ihtiva eder.⁷³

Anadolu Aleviliğinde kitaplara inanmak “amentü” bağlamında değerlendirilmekte olup, dört kitaba ve Allah Teâlâ'nın göndermiş olduğu bütün sahifelere inanmak gerekir. Kuran-ı Kerim, Allah'ın Cebrail (a.s.) vasıtası ile Hz. Muhammed (a.s.)'e göndermiş olduğu ilahi bir kitaptır. Bu sebeple Kur'an'ın bütün hükümlerine uyulmasının gerekliliği Buyrukta vurgulanmıştır.⁷⁴

İlyas Üzüm şu tespiti yapıyor: “Buyruk'ta Kur'an'ın eksik olduğu ya da değiştirildiğine dair hiçbir noktaya rastlanmamakla birlikte pratikte çok defa böyle bir iddia kabul görmüş, bunun yanı sıra Kuran'ın zahiri yönünün bağlayıcı olmadığı ileri sürülmüştür.”⁷⁵

Yörede yaşamış olan dedelerden Âşık Ali Metin; “Alevilere göre Kur'an; Peygamber ve Hz. Ali zamanında Kur'an'ı toplamışlar ve kitap halinde çoğaltmışlardır. Alevilerin inandığı Kur'an bu konuda: Hicr, 15/9, Hakka 69/40 ile Tekvir, 81/19 Surelerinin ayetleri aynen şöyle diyor: "Bu Kur'an şerefli bir elçinin sözüdür." Ayet gayet açık bir şekilde Kur'an'ın, Peygamberin sözleri olduğunu belirtiyor. Biz Aleviler Hakk, Muhammed, Ali; yani Tanrıyı, Muhammed ve Ali'de biliriz. Tanrı gönlünü pisliklerden temizlemiş mümin kullarının konuğu olmuştur. Fakat bu derece derecedir. Hz. Muhammed ve Hz. Ali o derece yüksek kimselerdir ki Tanrı onlarda tecelli etti ve onlardan biri Peygamber diğeri ise Veli oldu. Tanrı her

⁷³ Ahmet Özalp, “Kitaplara İman”, *ŞİAN*, İst. 2000, IV, 357–358

⁷⁴ *Buyruk*, s. 178, 179

⁷⁵ İlyas Üzüm, “*Temel Alevi Kaynağı Buyruk'ta Kur'an Anlayışı*”, *Folklor-Edebiyat*, sayı 30, Ankara 2002, s.101–113

an nebisiyle velisiyle birlikte olduğuna göre sözleri de birdir, ayrı gayrı olamaz. Biri nur-u Nübüvvet, biri nur-u Velayet'tir.⁷⁶

Divriği yöresinde yaşayan Aleviler Dört kitabın dördünün de hak olduğunu kabul ederler. Kur'an-ı Kerim'in Arapça aslına itibar ederler. İnsanların ancak kendi ana dillerinde Kur'an-ı Kerim'i anlayabilecekleri gibi bir inanış vardır. Kur'an anlaşılır olmalı, dolayısı ile insanların Arapçaya zorlanmaması gerekir. Kur'an'ın Türkçe tercümelerinden okunarak ibadet edilebilmesi gerektiği gibi yaklaşımlar da mevcuttur. Türkçe tercümelerin ise değişik yorumları içerebileceği ve bu nedenle her meale itibar edilmemesi gerektiği anlayışı yaygındır.⁷⁷ Kaynak kişilerin % 60'ı bu şekilde düşünmektedir.

Yörede yaşayan dedelerden olan Derviş dedeye göre ise; "Dört kitabın dördü de kutsaldır ve bu kutsal kitaplar, birbirinin devamı olarak benzer konuları aktarırlar. Bu kitapların sonuncusu Kur'an'dır. Hz. Muhammed (s.a.v)'e Cebrail (a.s.) aracılığıyla getirilmiştir. İtibar edilen Kur'an Allah katındadır. Kur'an'ın toplanma ve çoğaltılma zamanında Hz. Ali ve Ehl-i Beyt ile ilgili hakikatlerin bir kısmı çıkarılmış ve değiştirilmiştir. İşte Kur'an'ın değiştirilmesi düşüncesi ve "Kur'an'a el katılmıştır" anlayışı buradan gelmektedir."⁷⁸ Kaynak kişilerin % 30'u bu şekilde düşünmektedir. Geriye kalan %10'luk kısım ise Kur'an-ı Kerim'e iman etmeyerek kabul etmemektedir.

Divriği Alevileri genel olarak Kur'an-ı Kerim'in aslını koruduğuna inanmamaktadır. Çünkü Peygamberin vefatından sonra Ehl-i Beyt'i çekemeyenlerce değiştirildiğine inanılmaktadır.

4. Meleklerle İman

Melekler; erkeklik, dişilik, yeme, içme, evlenme, doğma, doğurma, normal gözle görülme özellikleri bulunmayan ve sadece Allah'ın emirlerine itaat eden varlıklardır. Melek kelimesi sözlükte; haberci, elçi, kuvvet ve iktidar sahibi, tedbir ve tasarruf manalarında kullanılmaktadır. Dini literatürde ise, peygamberlere gönderilen ilâhî elçiler, insanlar ve kâinat üzerinde Allah adına tasarrufta bulunan, O'nun emirlerini ve verdiği vazifeleri aynen yerine getiren kudret sahibi manevî varlıklar anlamındadır. Vasıfları ve görevleri Kur'ân-ı Kerim'in pek çok ayetlerinde tafsili

⁷⁶ Âşık Ali Metin, a.g.e, s.292

⁷⁷ Hüseyin Gazi Metin, Şahin Köyü, 1941, İlkokul Mezunu (Dede)

⁷⁸ Derviş Dede, Höbek Köyü, 1951, İlkokul Mezunu (Dede)

olarak anlatılan⁷⁹ meleklerle iman etmek, İslâm'da iman esaslarından biridir. Bu inanç, İslâm dininin inanç sistemi arasında çok önemli bir yer işgal eder.

Divriği Alevilerinde meleklerin varlığına inanmak “amentü” kavramı içerisinde değerlendirilmektedir. Dolayısıyla meleklerle iman, imanın şartlarından biri olarak kabul edilir. Melekler, Allah'ın yaratmış olduğu soyut varlıklardır. Rahmani ve şeytani olmak üzere iki kısma ayrılırlar. Rahmani olanlar iyilik melekleridir. Allah'ın yeryüzündeki habercisi, vahiyleri Allah'tan peygambere ulaştıran vasıta olarak kabul edilirler. Şeytani olanlar şeytanın tarafında olan kötülük melekleridir.⁸⁰ Böyle bir melek anlayışına inananların oranı %30'u geçmemektedir. Yörede en yaygın anlayış görevli meleklerin olmadığı yönündedir. Her işi Allah bizzat kendisi bu dünyada gerçekleştirir. Yazıcı, koruyucu, görevli melekler gibi bir inanç yoktur. Kabul edilen melekler yalnızca Cebrail ve Azraildir. Bu şekilde inananların oranı ise %70'dir.

Divriği ilçesinde yaşayan Aleviler genel İslami anlayış ve genel manada Alevi- Bektaşî anlayışına uygun görüşlere sahip değildirlir.

5. Ahirete İman

Ahret kelimesi "son" ve "sonra olan" anlamında Arapça bir kelimedir. Sözlükte "evvel" kelimesinin zıddı olarak kullanılır. Dini literatürde ise "öbür dünya" manasında kullanılmıştır. Burada dünya, canlıların yaşadığı önceki âlem, ahiret ise son âlemdir. Yeni hayatın başlayacağı günden itibaren, sonsuz bir halde devam edecek olan âleme "Ahiret Âlemi" denir. Bütün semavî dinlerde olduğu gibi son din olan İslâm'a göre de, ahirete inanmak imanın şartlarından sayılmıştır.

Divriği Alevilerinde ahiret inancını değişik açılardan incelemek mümkündür. Kendilerine sorular yönelttiğimiz ve sohbet ettiğimiz kişilerden yaşlı olanlarda ahiret anlayışının İslâm'ın genel bakış açısına uygun olduğunu müşahade ettik. “Onlar öldükten sonra mutlaka tekrar diriliş, hesap verme, sırattan geçme, cennet, cehennem gibi ahiret ile ilgili her şeyi kabul etmektedir.”⁸¹ Bu şekilde inananların oranı %10'dur. Gençler arasında ahiret inancı gerek bilgi açısından, gerekse inanma açısından yer bulmamaktadır. “Gidip de dönen var mı, doğarsın yaşarsın ve ölürsün,

⁷⁹ Nisa 4/172, En'am 6/61, A'raf 7/206, Ra'd 13/12-13, Hicr 15/61-64, Nahl 16/49-50, Meryem 19/64, Enbiya 21/19-20, 26-29, Fatır 35/1, Saffat 37/1-4, 158-166, Sad 38/67-69, Zümer 39/75, Mü'min 40/7-9, Fussilet 41/38

⁸⁰ Hüseyin Karakuş, Balova Köyü, 1938, İlkokul Mezunu

⁸¹ İbrahim Ülker, Mursal Köyü, 1952, Lise Mezunu

bu dünyada yaptıklarının karşılığını görürsün”⁸² gibi söylemler daha yaygındır. “Alevilik ile ilgili konulara ilgi duyan ve bu konuda kitaplar okuyan, geçmiş yaşantıları araştıranlar ölümün sadece bir don değiştirme olayı olduğunu kabul ederler. Bu sebeple ölen bir kişiye öldü tabiri yerine “don değiştirdi”, “ocaktan geçti” tabirleri kullanırlar.⁸³ Bu şekilde inananların oranı %70’tir.

Bu konuda görüştüğümüz Derviş Dede ise şöyle diyor; “Ölmeden önce kişinin kendisini hesaba çekmesi gerekir. Buna “ölmeden önce ölmek” denilir. “özünü dara çekmek” ilkesi temel niteliktir. Kişi ölmeden evvel kul hakkı konusunda mutlaka helallik dilemelidir. “Ulu divanda Allah kendisine yönelik işlenen suçları affedebilir fakat kul hakkına karışmaz” denilir. Bunun için kul hakkı olanlar ve kamuya yönelik suç işleyenler affedilmeden Cem’e alınmazlar. Öldükten sonra tekrar dirilme mutlaka olacaktır. Bu tekrar dirilişte yapılan iyilik ve kötülükler sorgulanacaktır. Sırat, ince bir köprüdür. Kıldan ince kılıçtan keskindir. Kötülüğü olan hiçbir kimse onu geçemez.⁸⁴ Eğer kişi iyilikler yapmışsa, herkesi hoşnut tutmuşsa ve Allah’a karşı kendini sorgulamışsa ahiret, bu noktada insanı kötülüklerden uzak tutmuştur.”⁸⁵ Bu şekilde inananların oranı ise %20’dir.

Diriği’de yaşayan Aleviler genel olarak “Ahiret İnançını” kabul etmemektedirler. Her türlü cezanın ve mükâfatın bu dünyada gerçekleşeceğine inanmaktadırlar.

6. Kader ve Kazaya İman

“Ka-de-re” kökünden gelen kader sözcüğü, sözlük anlamı itibarıyla; “ölçü, ölçme, miktar, bir şeyi ölçerek belirli bir ölçüye göre yapmak, onu takdir ederek tayin ve tahsis etmek” anlamlarında kullanılır. Kader; herhangi bir şeyin mahiyetini gösterme ve sınırlama noktasında bir ölçü sayılır. “Kaza”ise, sözlükte; “bir şeyi sonuna getirerek hükme bağlamak” anlamındadır. Kaza, hükme bağlanan şeylerin söz veya hareketle tamamlanmasıdır. İnanç açısından ise her şeyin Allah’ın ezelde takdir ve tayin ettiği kaderine, yani ilahi ölçüye uygun olarak kaza şeklinde meydana geldiğine kesinlikle iman etmek olarak açıklanır. Çünkü kadere ve kazaya iman, “amentü” içerisinde zikredilmiştir.

⁸² Çetin Taşkıran, Yalnızsöğüt Köyü, 1975, İlkokul Mezunu

⁸³ Yeter Karahan, Karasar Köyü, 1952, Okur-Yazar

⁸⁴ Derviş Dede, Höbek Köyü, 1951, İlkokul Mezunu (Dede)

⁸⁵ Akgül Atmaca, Karasar Köyü, 1926, Okur-Yazar değil

Divriği Yöresindeki Alevilerin kader ve kaza konusunda geleneksel Sünni inançtan ayrılan farklı inançlara sahip olduklarını görmekteyiz. Şimdi bu görüşleri sırasıyla incelemeye çalışalım. Bu insanlarda alinyazısı ve kader anlayışı vardır. “Ne gelirse tanrıdandır” , “hak edene iyilik, etmeyene kötülük” , “Allah’ın bir lütfü bir de zulmü vardır” anlayışları yaygındır.⁸⁶ Bu görüşü kabul edip bu şekilde inananların oranı %10’dur.

Kaynak kişilerden İbrahim Ülker bu inancı şöyle tanımlıyor: Sorumluluktan kurtulmak için insanlar yaptıkları işleri Tanrı’nın kaza ve kaderi gibi gösteremezler. İyi işler Allah’tandır denilebilir. Fakat kötü işleri, yapılan yanlışlıkları Allah’ın kaderine bağlamak doğru değildir. Çünkü bu durumda Allah, kötü, yanlış ve çirkin işlerin kaynağı olarak gösterilmiş olur. Bu da Allah’ı küçültmek anlamına gelir.⁸⁷ Bu görüşü kabul edenlerin oranı %20’dir.

Bunun yanı sıra her şeyin insandan kaynaklandığı düşüncesine de rastlamak mümkündür. Örnek olarak Rüstem Kaygısız şöyle demektedir: “İyilik ve kötülük insanın kendi iradesi ile gerçekleşir. Bu sebeple herkes kendi yaptığından sorumludur. İnsan, aklı ile iyiyi, kötüyü bulabilir ve bunları birbirinden ayırt edebilir. Allah insanı yaratmış ve onu en şerefli bir yaratık yapmıştır. Dolayısıyla Allah insanın kötülüğünü istemez ve ona kötülüğü emretmez. Kötülüğü dileyen ve yapan insanın kendisidir.”⁸⁸ Bu görüşü savunanların oranı %10’dur.

Yörede özellikle gençler arasında kader ve kaza anlayışını kabul etmeyenler de vardır. Örnek olarak görüştüğümüz kaynak kişilerden Çetin Taşkiran bu konuyla ilgili olarak; “Bunların insanların özel hayatıyla ilgili olduğunu, kimsenin kimseye karışmasının mümkün olamayacağını, her bireyin kendi özgürlüğünü yaşadığını, bununla birlikte başkalarının özgürlüğü için mücadele etmek ve onların da özgür olmasını savunmak gerektiğini, dolayısı ile de Allah’ın insanlara karışmayacağını” söylemektedir.⁸⁹ Bu görüşü savunanların oranı ise %60’tır.

Ama şunu belirtmek gerekir ki, Yöre de kader ve kaza inancı kabul gören bir anlayış değildir. Genel olarak, insanların kendilerinin her şeye güç yetirerek kader veya kazaya bel bağlamamaları gibi anlayış oldukça yaygındır.

⁸⁶ Ayhan Doğan, Divriği Merkez, 1980, İlkokul Mezunu

⁸⁷ İbrahim Ülker, Mursal Köyü, 1952, Lise Mezunu

⁸⁸ Rüstem Kaygısız, Ahi Köyü, 1940, Ortaokul Mezunu

⁸⁹ Çetin Taşkiran, Yalnızsöğüt Köyü, 1975, İlkokul Mezunu

7. Hz. Ali Anlayışları

Hz. Ali, İmamların ilki, Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in babasıdır. Tarikatta 'Yol Ali'nin ifadesi ile anılır. Hz. Muhammed ile aynı gömleği girdiği (bir olduğu), bu yüzden Hz. Muhammed ile ayrı tutulmaması gerektiğine inanılır.

Yolun Muhammed-Ali yolu olduğu kabul edilir. Hz. Ali, Şah-ı velayettir. O, imamdır. Şeriat Hz. Muhammed'e, tarikat, marifet ve hakikat ise Ali'ye verilmiştir. Ali'den üstün yiğit, zülfikardan üstün kılıç yoktur. Şah İsmail Hatai de doğrudan Hz. Ali'yi konu ettiği bir deyişinde O'nu "mahzar-ı Huda, mahzar-ı Hak" diye vasıflandırmış ve aynı deyişinin sonlarına doğru onu Hakk'ın kendisi ve her şeyin yaratıcısı kabul etmiştir.⁹⁰

Ayrıca Melikof'un ifadesiyle Aleviler arasında Tanrı'nın, insanoğlu suretinde tecelli ettiği inanışında vardır. Müslüman dönemde, Tanrı, Ali'nin görünüşü altında tecelli eder. Fakat Ali, sırasında, peygamberlerin ve velilerin suretinde tecelli edebilir. Nitekim Hacı Bektaş, bizzat Ali'den başkası değildir.⁹¹

Divriği yöresi Alevilerince şu üçleme çok sık vurgulanır; Allah-Muhammed-Ali, Allah yegâne yaratıcı, Hz. Muhammed O'nun Nebisi ve Hz. Ali'de O'nun Velisidir.⁹²

Hz. Ali ile ilgili anlatılanları iki kategoriye ayırabiliriz. Bunlardan birincisi Hz. Ali'nin sır olması, ikincisi ise O'nun halife, önder, imam olmasıdır. Hz. Ali'nin sırrına akıl ermez. Sular mürekkep, ağaçlar kalem olsa, Ali'nin vasıflarından bir vasfını yazamaz. Şeriat peygamberin, tarikat Ali'nindir. Hz. Ali Allah'ın aslanıdır.⁹³

Yöre insanına Hz. Ali'nin sırrı nedir diye bir soru yönelttiğimizde Hz. Muhammed'in miraçta bu sırra erdiği belirtilir ve bu sırdan Hz Ali'nin Allah olduğu gibi bir cevapla da karşılaşmak mümkündür. Kendisi daha önce cenaze hocalarından olan Ali Yıldırım bu soruyu yönelttiğimizde şöyle dedi; "Hz. Muhammed (a.s.), Cebrail ile birlikte Miraca çıkarken önüne bir aslan çıkar ve ileri gitmesine mani olur. Cebrail, Hz. Muhammed'e peygamberlik yüzüğünü vermesini ister. Hz. Muhammed (a.s.) de yüzüğünü çıkarır, aslanın ağzına atar ve yoluna devam eder. Bir yere kadar geldikten sonra Cebrail, Hz. Muhammed (a.s.)'den ayrılır. O, tek başına Tanrı'nın oturduğu tahtın yanına çıkar. Tanrı ile konuşurken bir sofraya gelir. Yemek

⁹⁰ Üzümlü, "Kızılbaş", *DİA.*, XXV, 552

⁹¹ Mélikoff, *a.g.e.*, s. 43, 44

⁹² Hasan Dolu, Karasar Köyü, 1961, Ortaokul Mezunu

⁹³ Nejedet Kaplan, Çayören Köyü, 1962, Lise Mezunu

yerken perdenin arkasında duran Tanrı, perdenin arasından elini uzatır ve yemek yer. Muhammed (a.s) perdeyi açar. Bir de ne görsün Ali! Buna şaşırır. Daha sonra Tanrı ile bin bir kelam konuşup kelamı alıp dönünce Ali'ye rastlar. Ali yüzüğü kendisine geri verir. Perdeyi açıp Tanrı'nın Ali olduğunu gören Hz. Muhammed (a.s), Ali'ye rastlayınca ona şöyle der: "Senin bir anne ve babadan doğduğunu görmeseydim sana Tanrı derdim". İşte bundan dolayı "Bu, Ali'nin sırrıdır, kimse onun sırrına eremez" denilir.⁹⁴ Bu bilgileri nereden aldınız veya bu bilgilere nasıl ulaştınız gibi bir soru yönelttiğimizde ise cemlerde dedelerden öğrendiklerini ifade etmektedirler. Bu tarz bir inanış %85 gibi bir oranla Divriği yöresinde kabul görmektedir.

Konuştuğumuz bir diğer Alevi, "Hz. Ali, Peygamberin en yakın dostu, yareni ve yardımcısıdır. Hz. Muhammed, daha hayatta iken kendisinden sonra halife olarak Hz. Ali'nin kabul edilmesini vasiyet etmiştir. Peygamber kendisini ilmin şehri, Ali'yi ise o şehrin kapısı olarak tarif etmiştir. Aynı zamanda Hz. Ali'yi Musa'nın Harun'u gibi kendisine en yakın kişi olarak görmüştür"⁹⁵ dedi. Bu görüşü kabul edenlerin oranı %15'tir.

Divriği yöresinde Hz. Ali diğer peygamberlerden üstün kabul edilmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v) bile Hz. Ali'nin sırrına erememiş kabul edilir ve bu oldukça yaygın bir inanıştır.

8. Ehl-i Beyt Anlayışları

Anadolu Aleviliği'nin, Hz. Ali sevgisi yanında, onun ayrılmaz bir parçası olarak gördüğü Ehl-i Beyt, sözcük olarak "ev halkı demektir." "Ev", Hz. Muhammed (s.a.v)'in evi, ailesi ve ocağıdır. Bu kavram, Kur'an'da üç yerde geçer. Doğrudan doğruya Hz. Muhammed'in ev halkından söz edeni şu ayette geçmektedir:

"...(Ey Peygamber'in) Ev halkı! Şüphesiz Allah sizden kusuru gidermek ve sizi tertemiz yapmak ister."⁹⁶ Ehl-i Sünnet'in meşhur âlimlerinden Taberi, ayetin evinde indirildiği Hz. Peygamber'in zevcelerinden olan Ümmü Seleme'den şöyle bir hadis rivayet eder: "Ümmü Seleme dedi ki: Hz. Peygamber benim yanımda idi. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin de vardı. Onlara hazire pişirdim. Yediler, sonra da uyudular. Hz. Peygamber onların üzerine bir örtü örttü ve 'Allah'ım, onlar benim

⁹⁴ Ali Yıldırım, Üçpınar Köyü, 1934, Okur-Yazar (Cenaze hocası)

⁹⁵ Zülfü Dolaş, Uzunkaya Köyü, 1950, Okur-Yazar

⁹⁶ Ahzab, 33/33

Ehl-i Beytim'dir; onlardan kusuru gider ve onları tertemiz kıl' dedi."⁹⁷ Fiğlaliya göre bu rivayette sözü geçen "örtü" (aba)'den kinaye, Hz. Peygamber, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'den ibaret beş kişiye, "Ehl-i Beyt" dendiği gibi, bilhassa bizim kültürümüzde "Al-i Aba" (Aba'nın altındaki soy) ve "Hamse-i Al-i Aba" (Aba'nın altındaki beş kişinin soyu) adı da verilmiştir. Hatta Hz. Muhammed, Ali, Hasan, Hüseyin ve Fatıma'nın isimleri el pençesi şeklinde yazılı levhalar haline sokulmuş ve bunlara da "Pençe-i Al-i Aba" veya Türk halkının söyleyişi ile "Ali Pençesi" denmiştir.⁹⁸

Ancak burada yukarıda zikredilen hadisle ilgili bir detayın verilmesi yerinde olacaktır. "Müsned'de nakledilen bir başka rivayet şöyledir: "Hz. Peygamber Hasan ve Hüseyin'i kucağına alarak, yanında bulunan Ali ve Fatıma ile birlikte üzerlerine bir örtü örttü ve: "Allah'ım ben ve Ehl-i Beyt'im ateşe değil sana..." diye dua etti. Orada bulunan Peygamber'in hanımlarından Ümmü Seleme: "Ya ben, Ya Rasulallah?" diye sorunca, Hz. Peygamber: "Sen de..." diye cevap verdi."⁹⁹

Burada, Ehl-i Beyt ve Ehl-i Sünnet arasındaki münasebetler bakımından; Şeyh Baba Mehmed Süreyya(Münci Baba)'nın şu tesbitini vermek yerinde olacaktır. "Sünniler'in ilk ve en meşhur imamı Hasan-ı Basrî sayılabilir. Tabiinden olan bu zat, Hz. Ali'nin arkadaşlarından olup tarikatların çoğu onun aracılığı ile Hz. Ali'ye ulaşır. Hasan-ı Basrî, Hz. Hasan'dan da birçok defalar fetva sormuş ve bu cümleden olarak, hayır ve şer, kaza ve kader konularını Hz. Hasan'ın içtihatlarına uygun olarak kabul etmiştir. İşte buna göre asıl Ehl-i Sünnet Hz. Ali'nin dost ve taraftarı olup, bundan başka Ali taraftarı olmak ihtimali yoktur. Ehl-i Sünnet imamlarının hepsi Hz. Ali'nin üstünlüğünü ikrar eden kimseler olduklarından başka, Ehl-i Beyt imamlarından feyz almışlar ve onların öğrencileri olmakla övünmüşlerdir. İmam-ı Azam Ebu Hanife, İmam Ca'fer-i Sadık'ın öğrencisi olup, hayatı pahasına Ehl-i Beyt'in üstünlüğünü söylemekten çekinmemiştir. İmam Ahmed b. Hanbel, yalnız zahir ilminde imam olmayıp Ehl-i Beyt'in irfanına da sahip bir büyük veli idi. İmam Şafii'nin Arafat hutbeleri hatırlanırsa Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'in değerini ondan daha çok dile getiren kimselerin azlığı kabul edilir. İmam Malik ve diğer imamlar hakkında da hep bu yolda görüşler vardır. Şu halde Ehl-i Sünnet ile ilk dönem Hz. Ali taraftarlarını birbirinden ayırmak mümkün olmaz ve ister istemez denilir ki: "Her kim ki Ehl-i

⁹⁷ Ebû Câfer et-Taberî, **Câmiu'l-Beyân** (Mısır 1323), 22/6

⁹⁸ Fiğlali, **Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri**, s. 239-241

⁹⁹ İbn Hanbel, **Müsned**, VI/298

Sünnettir. İster istemez Ali'nin taraftarıdır; her kim ki Ali'ye bağlıdır. İster istemez Ehl-i Sünnettir.”¹⁰⁰

Hasan b. Ali, Küfelilerin beyatından sonra minbere çıkıp, Küfelilere yaptığı konuşmasında “Ey insanlar! Beni biliyorsunuz, eğer bilmeyen varsa ben uyarıcı ve Allah'a davet edici Resulu Muhammed'in torunu Hasan'im. Ben Ehl'i Beyt'tenim. Öyle Ehl-i Beyt'im ki Allah onlardan her türlü kusuru gidermiş ve tertemiz kılmıştır”. Demiştir. Bu anlamda Ehl-i Beyt'in kavram olarak kullanımının ilk örneğini Hasan b. Ali'de görmekteyiz. Ehl' i Beyt kavramının en sık kullanıldığı diğer bir olay da Zeyd b. Ali isyanıdır. O, Küfe halkının kendine beyatı esnasında konuşurken “...onları Ehl-i Beyt'e yardım etmeye çağırdığımı...” söylüyordu. Görüldüğü gibi Ehl-i Beyt, bu dönemde Emevi idaresine karşı yapılan isyanlarda Ali taraftarlarının desteğini alabilmek için temel dayanak olarak kullanılmıştır.¹⁰¹

Aleviler için Ehl-i Beyt ve Ehl-i Beyt içinde de Hz. Ali inancı, merkezi bir yer tutmaktadır. Alevilik kurumlarından dedelerin talipleri üzerindeki etkisinin anlaşılması bununla alakalıdır. Alevilerin inanç dünyası Ehl-i Beyt etrafında kurulmuştur.

Divriği yöresinde de Alevilik, Hz. Ali, Ehl-i Beyt ve On iki İmam sevgisine dayanır. Ehl-i Beyt sözcüğü genel olarak ev halkı manasında kullanılır. Ev halkı yani Ehl-i Beyt, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den oluşmaktadır. Ehl-i Beyte, Pençe-i Al-i Aba da denmektedir. Ehli beyte iman inanç esaslarından sayılır. Yapılan dualarda Ehl-i beytten de himmet dilenir. Onları her zaman anmak ve onlara niyazda bulunmak gereklidir.¹⁰² Yöre insanı için Ehl-i Beyt kutsanmış, temizlenmiş, günahlardan arındırılmış bir yapıya sahiptir. Ehl-i Beyt sevgisi ve inancı olmadan yola girilmez ve girilse bile kabul görmez. Kaynak kişiler arasında Ehl-i Beyt'i bu şekilde kabul edenlerin oranı %90'dır. Ancak bunun yanı sıra Ehl-i Beyt'in de bizler gibi insan oldukları onlarında her türlü işleri kendi akıl ve tercihleriyle yaptıkları dolayısı ile günah işleyebilecekleri ve onların günahsız olduğu gibi bir inanışta kabul etmemektedirler. Bu şekilde inananlarise %10'dur.

¹⁰⁰ Ahmet Gürtaş, **Tarikat-ı Aliyye-i Bektaşiyye**, Ankara, 1995, s. 10–11

¹⁰¹ Atalan, **a.g.e.** s. 43–45

¹⁰² İbrahim Ülker, Mursal Köyü, 1952, Lise Mezunu

9. Oniki İmam Anlayışları

Bektaşilikteki On iki imam anlayışını temel esaslar arasına Balım Sultan'ın yerleştirdiği ifade edilir. Bektaşiler'in "teslim taşı" dedikleri boyuna takılan on iki köşeli yıldız biçimindeki kolye on iki imamı temsil eder.¹⁰³

Alevilik ve Bektaşilikte imam, bir inanç kaynağı durumundadır. Tanrı'ya yakın olma yönüyle kutsal bir kişidir. Tanrı ile insanlar arasında bağlantı kurar, Onun her davranışı ve bütün yaptıkları Tanrı adınadır. Bu nedenle o masumdur, suçsuzdur, uludur, ölümsüzdür, eylemlerinin hiç birinden sorumlu değildir. İmamların sözleri tartışılmaz, onlara karşı görüş, düşünce ileri sürülemez. Çünkü imamlar yanılmaz, yanlış iş yapmaz. Aslında Alevi-Bektaşilikte tüm inançlar imamlıkla başlar. On iki imamlar olmadan Alevi- Bektaşi yolu olmaz, böyle bir şey düşünülemez. Tarikattaki her şeyin özünde ve üzerinde on iki imamların manevi varlığı mevcuttur. Onların görüş, düşünce, davranış ve uygulamaları esastır. Onlar anılmadan olmaz, tıpkı "Bismillah" sözcüğü gibidir. Ahirette şefaatçi olacaklarına inanılır.¹⁰⁴

On İki İmamlar şu şekilde sıralanır:

- 1-) Ali b. Ebi Talib (599–661)
- 2-) Hasan b. Ali (624–670)
- 3-) Hüseyin b. Ali (625–680)
- 4-) Zeynel Abidin (Ali b. el-Hüseyin) (659–713)
- 5-) Muhammed el-Bakır b. Ali Zeynelabidin (676–733)
- 6-) Cafer es-Sadık b. Muhammed (695–765)
- 7-) Musa el-Kazım b. Cafer (745–799)
- 8-) Ali er-Rıza b. Musa (765–818)
- 9-) Muhammed et-Taki b. Ali (811–835)
- 10-) Ali en-Naki b. Muhammed (827–868)
- 11-) Hasan el-Askeri b. Ali en-Naki (846–873)
- 12-) Muhammed el-Mehdi b. Hasan el-Askeri (869-873'den 940'a kadar

Gaybet-i Süğra yaşanmıştır.)¹⁰⁵

Bütün Alevilerde olduğu gibi Divriği Alevilerinde de On iki İmam inancı çok önemli bir yere sahiptir. On iki imama iman Ehli Beyt inancı içerisinde yer alır. On iki imamı anmak ve onlardan her zaman medet beklemek gerekir. Ahirette şefaat hakkı

¹⁰³ Ocak, "Bektaşilik", *DİA*, V, 375

¹⁰⁴ A. Celalettin Ulusoy, *Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevi-Bektaşi Yolu*, Ankara 1986, s. 156–184

¹⁰⁵ Fırlı, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, s. 139–141

onlara da verilmiştir. On iki imam masumdur, günahlardan arınmışlardır. Onların yolundan giden asla yanlış yola girmez. Muharrem ayında tutulan on iki günlük oruç, on iki imam için tutulur. Yörede On iki İmamın isimleri şu şekilde sayılmaktadır: 1. Hz. Ali 2. İmam Hasan Hulku Rıza 3. İmam Hüseyin-i Deşti Kербela 4. İmam Zeynel Aba 5. İmam Muhammed Bakır 6. İmam Caferi Sadık İlmin Atası 7. İmam Musa-i Kazım 8. İmam Rıza Horasan Piri 9. İmam Taki 10. İmam Naki 11. İmam Hasan Ali Askeri 12. İmam Mehdi-i Sahibi Zaman.¹⁰⁶

B. İBADETLERİ

1. Gusul ve Abdest

Abdest almanın yolu ve usulü konusunda Divriği yöresinde yaşamış olan Âşık Ali Metin (dede) şu bilgileri veriyor:

“Abdestte dört vacip şey vardır. İki yıkama, ikisi de mesh almaktır.

1. Yüzü ve kolları, parmakların ucuna kadar yıkamak.

2. Başa ve ayaklara kadar mesh etmek.

3. Yüzü yıkamak, niyetten yani; 'Abdest alıyorum, kurbeten illallah' dedikten sonra yüz, saçın başladığı, yani saçtaki tüyün bittiği yerden, çenenin dibine ve sonuna kadar yıkanmalıdır. Bu uzunlukça yüzün yıkanması gereken yerlerdir. Enine gelince; başparmakla orta parmağın arası kadar yerdir ve ne kadar yer tutar ise yüzün orasının yıkanması gerekir. İşte gerek uzunlukça ve gerekse ence, yüzün yıkanması vacip olan yeri budur ve bu kadardır.

4. Ellerin yıkanması, dirsekten parmak uçlarına kadar ve yukarıdan aşağıya doğru her iki el ve kol yıkanmalıdır. Dirseğin biraz yukarisından yıkanmaya başlanmalıdır.

5. Başın maktemi önü abdest suyu ile mesh edilir. Önce sağ el ve kol, sonra da sol el ve kol yıkandıktan sonra başa çekilecek meshten önce abdestli eller, ıslak ellerin suyu ile mesh edilmeli, başka bir su kullanılmamalıdır.

6. Ayaklara mesh, parmakların ucundan ayak mafsalsal ve bileğine kadar hareket etmemeli, yalnız el hareket etmelidir.

İnsan gusül ettiği zaman, ilk önce suyun bedenine değmesini önleyen kir, leke gibi şeyleri gidermelidir. Bedeni necis ise temizlenmeli, sonra gusül etmeye başlanmalıdır. Gusül iki çeşittir.

¹⁰⁶ Ali Yıldırım, Üçpınar Köyü, 1934, Okur-Yazar (Cenaze Hocası)

1. Tertibi gusül ve niyet: Suyun içinde durmak, suya dalmak tertibi gusül ve niyet: "cenabet veya başka bir gusül ediyorum kurbeten illallah" ilk önce baş boyuna kadar yıkanmalı, 3 sağ taraf boyundan ayaklara kadar avret yerini de tekrar yıkamalı.

2. İrtiması gusül: Vücudun temizlenmesine müteakip, suyun içinde durarak, ayaklar hareket ettirilip yerinden oynatılır. Bundan maksat yere yapışmış gibi duran ayakların altına suyun erişmesidir. Bu gusül ancak su deposu, sarnıç, deniz gibi çok ve büyük sularda yapılabilir.

Abdest İle Guslün Şartları

Niyet: "Allah için abdest alıyor veya gusül ediyorum." Gusül'de; evvela baş, sonra sağ taraf, sonra da sol taraf yıkanır ve gusül yapılmış olur.

Alevilikte abdestin anlamı tövbe istiğfardır. Tövbe istiğfar etmedikten sonra o kişinin arınmasına imkân yoktur. Kişinin en önemli abdesti ruhen arınmasıdır. Ruhen arınan kişinin abdesti bozulmaz. Su, teni arıtır. Tövbe istiğfar ruhu arıtır. Cesedin sağlığı ruhun varlığıdır.¹⁰⁷

Ancak Divriğili bir dede kitabında böyle yazmış olmasına rağmen, Divriği Alevilerince gerek gençler ve gerekse yaşlılar hiç abdest almadıklarını ifade etmişlerdir.¹⁰⁸ Bu şekilde yaşayanların oranı %80'dir. Bunun yanı sıra gusül abdesti konusunda aynen Dede'nin kitabında yazdığı gibi bir uygulama gösterenlerin oranı da %20'dir.

Yörede büyük bir çoğunluk gusül abdesti gibi bir inanış veya uygulamayı kabul etmemektedir.

2. Namaz

Namaz, Alevilerde herhangi bir şekli olmayan, insanın özüyle alakalı bir ibadet olarak kabul edilir. Namazdan ziyade niyaz kelimesi kullanılır. Kur'an'da şekilsel namazın kaç rekât olacağı, hangi duaların okunacağı yazmamaktadır. Kur'an'da "secde" ve "dua" ibadeti faaliyeti geçmektedir. İşte bu faaliyetler "niyaz" olarak kabul edilmektedir. Nisa suresi 103. ayette şöyle denilmektedir: "Allah'ı ayakta, otururken ve yan yatarken zikredin". Bu ayet Allah'ı anmanın şeklinin olmadığını göstermektedir.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Aşık Ali Metin, **a.g.e.**, s,143-144

¹⁰⁸ Nejdet Kaplan, Çayören Köyü, 1962

¹⁰⁹ Derviş Dede, Höbek Köyü, 1951, İlkokul Mezunu (Dede)

Divriği Alevilerinde namazın şekli değil de kalpten bir inanma olması gibi bir inanç söz konusudur. Kaynak şahıslardan Mehmet Doğan bu konuyla ilgili şu hikâyeyi bize anlatmıştır: “Peygamberlerden Hz. Musa, bir gün dağdan aşağı yuvarlanan bir çobana rastlar ve çobana ne yaptığını sorar. Çoban, Allah için ibadet yaptığını söyler. Bunun üzerine Hz. Musa (a.s.) çobana nasıl namaz kılacağını kılınma şekli ile öğretir. Biraz yürüdüktan sonra karşısına bir dere gelir. Karşıya geçmek için sırtındaki çüppesini suya atar. Çüppenin üzerine basarak karşı tarafa geçer. Arkasından gelen çoban da aynı şekilde sırtındaki paltosunu suya atar ve üzerine basarak karşı tarafa geçer. Bunun gören Hz. Musa (a.s.), çobanın yaptığı bu hareketler ile içten Tanrı’ya yöneldiğini anlayınca onu ibadeti ile baş başa bırakır ve “dilediğin şekilde ibadet edebilirsin” der. İşte bu yüzden bizler Tanrı’ya dilediğimiz gibi ibadet ederiz. İbadet sadece yatıp kalkma değildir.¹¹⁰

Yöre insanından İbrahim Ülker bir başka açıdan olayı değerlendirmektedir. “Namazın iç dünya ile alakalı olduğunu şöyle delillendirir: Allah Resulü Hz. Ali’ye bir deve vereceğini fakat rengini belirtmeyeceğini söyler. Hz. Ali namaza durduğunda acaba bana hangi deveyi verecek diye düşündüğünden namazını rahatlıkla eda edemez. Bunun için namaz Tanrı’dan talepte bulunmayı ancak özde kabul eden bir ibadet olmalıdır. Sadece şekiller ile yapılan bir ibadetin hiçbir anlamı olmaz. Tarikata girildikten sonra Tanrı’ya inanmanın herhangi bir şekli yoktur. Asıl inancın kalpten olması gerekir. Tanrı’ya inanmak bir öz meselesidir. Namaz şekli bir ibadet olmadığı için Tanrı’ya otururken, iş görürken, yatarken ve her durumda yönelebiliriz. Onu anmak ve ona ibadet etmek için özel şekillere ve zamana gerek yoktur. Kişinin iç dünyasının temiz olması ve kâinata temiz bir kalp ile bakması, herkesin onun elinden, dilinden ve belinden emin olması en büyük ibadettir.” Bunun yanı sıra köylerinde bulunan cami hakkında ise; bizleri Sünnileştirmeye çalışanlarca yapılan bir binadır, bizimle bir alakası yoktur gibi ifadeler kullanmıştır.¹¹¹

Anadolu Alevileri için asıl namaz beş vakit namaz olmayıp, cemlerde kılınan ve oturuş biçiminden dolayı “halka namazı” adını alan namazdır. Anadolu Aleviliğinde halka namazı için ön şartlardan biri abdest almaktır. Ceme katılacak her kişi önceden vücut temizliğini yapmak zorundadır. Yapılan bu temizlik abdest almaya özdeştir. Kur’an-ı Kerim’de geçen secde, niyaz, rükû kelimeleri burada uygulanmaktadır. “Kıble” insanın cemalidir, “kıyam” salâvat ile ayağa doğrulmadır,

¹¹⁰ Mehmet Doğan, Karasar Köyü, 1944, İlkokul Mezunu

¹¹¹ İbrahim Ülker, Mursal Köyü, 1952, Lise Mezunu

“kıraat” ise Kur’an’daki sure ve ayetlerin duvaz ve nefeslerle diz üstü gelinerek saz eşliğinde okunmasıdır. “rükû”ya varma, secde’ye inme, “sücut” yere niyaz, alın koyma, çapraz el bağlama, boyun bükme gibi vücut hareketlerini ifade etmektedir. Bu ibadet biçimine: “Halka Namazı” denir.¹¹²

Namaz ile ilgili genel İslami anlayışa uygun görüşler ile de yörede karşılaşmaktayız. Özellikle Cuma namazını, günlük kılınan farz namazları, niyazı ve cemi kabul etmektedirler. Ancak namaz konusunda zamanla uygulamanın farklılaştığını söylemektedirler. Namazı ilk olarak kılanlar ilk Müslümanlar yani Hz. Peygamber ve onun çevresinde olanlardır. Daha sonraları Hz. Ali’ye yapılan haksızlıklar sonucu, caminin eşğine Kur’an-ı Kerim konulduğu ve Hz. Ali’nin isminin yazıldığı anlayışı, Hz. Ali’nin camide şehit edildiği, camilerde özellikle Emeviler döneminde Hz. Ali ve Ehl-i Beyt’e lanetler okutulduğu gibi anlayışların hâkim olmasından dolayı camilere gidilmemeye başlanmıştır.¹¹³ Bu durum zamanla namazdan uzaklaşmayı da beraberinde getirmiştir. Yörede namaz kılan Alevi vatandaşlara rastlamamış olmamız bunun bir tezahürüdür.

Divriği İlçesinde yapmış olduğumuz bu çalışma neticesinde şu sonuçlara vardık:

Beş vakit namazı kabul edenlerin oranı %5

Beş vakit namazı kılanların oranı %0

Cuma namazını kabul edenlerin oranı%10 (beş vakit namazı kabul edenler bu gruba da dâhil)

Cuma namazını kılanların oranı %0

Bayram namazını kabul edenlerin oranı %40

Bayram namazını kılanların oranı %95

Hayatında hiç namaz kılmayanların oranı %55

Bu sonuçlara göre Divriği’de yaşayan Aleviler namaz gibi bir ibadeti kabul etmemektedirler. Bayram namazı kılanlara, niçin bayram namazını kılıyorsunuz da diğer namazları kabul etmiyorsunuz gibi bir soru yönelttiğimizde cevap alamamış olmamız da ayrı bir gerçektir.

¹¹² Hüseyin Gazi Metin, Şahin Köyü, 1941, İlkokul Mezunu (Dede)

¹¹³ Derviş Dede, Höbek Köyü, 1951, İlkokul Mezunu (Dede)

3. Oruç ve Hızır Orucu

Oruç sözlükte; bir şeyden uzaklaşmak, bir şeye karşı kendini, nefisini tutmak ve engellemek demektir. Arapçası “savm” ve “sıyâm”dır. Dini bir terim olarak ise tutmaya ehil olan kimselerin niyet ederek ikinci fecirden itibaren güneşin batışına kaddaki sürede yemekten, içmekten ve cinsel ilişkiden nefislerini korumalarıdır.¹¹⁴

Oruç kavramı Anadolu Aleviliğinde, Ramazan orucu yanında Muharrem orucu ve Hızır orucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Alevi inancına göre Sünnilerdeki gibi bir oruç inancı yoktur. Yörede yaşayan Alevilere göre; Yemek, içmek oruç bozamaz. Oruç tutup da her fenalığı işleyip aç kalanlar oruç tuttu sayılabilir mi? Şah Hatayi şöyle buyurur:

Hatayiyim oruç ol
Oruçlardan oruç ol
Hem ye hem su iç
Yine de oruç ol.¹¹⁵

Yörede yaşamış olan dedelerden Âşık Ali Metin oruçla ilgili olarak şunları aktarmaktadır: “Alevi-Bektaşilikte iki oruç vardır. Muharrem orucu ve Ramazan orucudur. Bunlardan birincisine oruç denilmez "matem" denir. İbadette zorlamayı sevmeyen Anadolu Alevi ve Bektaşilerinin her iki orucu da tam tuttıkları söylenemez. İsteyen istediğini yapabildiği kadar veya gücünün yetebildiği oranda tutar. Örneğin Muharrem ayında tutulan Matem 12 gündür, 15'ini tutan Muharrem ayından üç gün önce başlar. Onlara da "masumlar" denir. Hz. İmam Hüseyin'in' amcasının oğlu Müslüm bin Akil ile iki masum çocuğu, Kufe'de şehit oldukları için masumlar denir. Ehlibeyt'i sevenler ve onlara ikrar verenler; Hz. İmam Hüseyin, 72 Şehid-i Şühada ile Kerbela'da Emeviler tarafından şehit olduktan sonra Muharrem orucuna matem denildi.”Ramazan orucunda da durum aynıdır. Genellikle Ramazanın 25–26–27. gecesi Kadir Gecesi olduğundan Alevi Bektaşiler üç gün oruç tutarlar. Diğer günleri tam tuttıkları söylenemez. İçlerinde oruçları tam tutanlar da vardır. Ancak görüştüğümüz dede Ramazan orucu ile ilgili şunları da ekliyor; Ramazan orucu Sünnilerin orucudur. Bizdeki ise matemdir.¹¹⁶

Her inançta olduğu gibi Alevi-Bektaşi inancında da bazı kutsal günler, ibadetler vardır. Gerçi Alevilikte ibadetin yeri, şekli, anı, mekânı yoktur. Alevilikte

¹¹⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, **Büyük İslam İlmihali**, Sadeleştiren: Ali Fikri Yavuz, İstanbul trs., s. 275

¹¹⁵ Derviş Dede, Höbek Köyü, 1951, İlkokul Mezunu (Dede)

¹¹⁶ Aşık Ali Metin, **a.g.e.**, s.179

esas olan her zaman olgun insan olmaya çalışmak, kendine reva gördüğünü başkasına reva görmemektir. Alevilikte kutsal günlerinden birisi her yıl 13–14–15 Şubat tarihleri arasında tutulan Hızır orucudur.¹¹⁷

Efsanevi bir kişiliğe sahip Hızır Peygamber hakkında başka toplumlar arasında olduğu gibi Aleviler arasında da birçok söylenti bulunmaktadır. Hızır Peygamber'in zor durumda olan kişilerin yardımına yetiştiğine inanılır. Alevilikte bunu anlatan “Yetiş Ya Boz Atlı Hızır” gibi sözler sıkça kullanılır. Alevi ozanların deyişlerinde de Hızır önemli yer tutar. Kaynak kişi Pir Sultan Abdal'ın bir deyişinde Hızır Peygamberi şöyle anlattığını söylemektedir:

Allah Allah desem kalksam yürüsem
Acep şu dağları aşamam m'ola
Boz atlı Hızır'ı yoldaş eylesem
Varıp efendime düşemem m'ola¹¹⁸

Yine İnanişâ göre Hızır Peygamber'in yoksul, yetim veya esir kılığında evleri üç gün peş peşe ziyaret ettiğine inanılır. Bu amaçla isteyen Aleviler her yılın 13–14–15 Şubat tarihleri arasında 3 gün Hızır Orucu tutarlar. Yaşlılar arasında bu oran % 100 iken gençler arasında bu oran kızlar ve erkekler arasında farklılık göstermektedir. Şöyle ki; kızların %80'i, erkeklerin ise % 10'u bu orucu tutmaktadırlar.

Alevi inancında, eline, diline, beline, aşına, işine, yoldaşına, sahip çıkmak en büyük oruçtur. Hızır Orucu Hıdırellez ile aynı anlama gelmektedir. Bu aylarda lokmalar yapılır, (kömbe vs.) bunlar döşeklerde dualatılır ve daha sonra orada ve köy içinde dağıtılır.¹¹⁹

4. Muharrem Orucu Ve Aşure Günü

Alevi-Bektaşî gelenekte Muharrem ayının özel bir yeri vardır. Bu günün değeri ve kutsallığı şu tarihi olaylarla anlatılır: Âdem atanın tövbesinin kabul günü, Nuh Peygamberin gemisinin karayı bulma günü, Hz. İbrahim (a.s.)'ın Nemrut'un ateşinden kurtulma günü, Hz. Musa (a.s.)'nın kavmini Firavun'un zulmünden kurtarma günü, Hz. Yunus (a.s.)'un balığın karnından kurtulma günüdür. Kербela Olayı'nın anlamı da çok büyüktür. Sayılan bu günleri anımsamak ve Hz. Hüseyin'in

¹¹⁷ Hasan Mert, Mursal Köyü, 1951, İlkokul Mezunu

¹¹⁸ Haydar Ertürk, Avşarcık Köyü, 1959, İlkokul Mezunu (Köy Muhtarı)

¹¹⁹ Hatice Tuna, Gürpınar Köyü, 1938, Okur-Yazar değil

Kerbela'da şehit edilmesinin anısına, On iki İmamların anısı ve sembolizminin de eklenmesiyle Muharrem orucu tutulmaktadır. Muharrem'de oruç tutmanın gerekliliği Kur'an-ı Kerim'deki Araf Suresi'nin 142. Ayetine dayandırılmaktadır. Hicri takvimin birinci ayı olan Muharrem ayının birinci günü başlanan oruç, on iki gün tutulmaktadır. İsteyenler Muharrem Orucu'ndan üç gün önce başlamak suretiyle Müslüm Akil ve iki masumu pak çocuğu için oruç tutabilir.¹²⁰

Yöredeki Aleviler Kerbela olayını, On iki İmamlar ile de bütünleştirerek, Muharrem'den başlamak üzere on iki gün oruç tutarlar. Buna Matem Orucu da denilmektedir. Oruç süresince su içilmeden sulu içeceklerle yetinilmesi, hayvan kesilmemesi, düğün, eğlence yapılmaması vb. gibi uygulamalar İmam Hüseyin'in matemini simgelemektedir. Yine oruç günlerinin akşamlarında Dedelerce Kerbela Olayını konu alan Fuzuli 'nin "Saadete Ermişlerin Bahçesi" gibi kitaplar okunur, Alevi ozanlarının Kerbela Olayı'nı konu alan deyişleri "mersiyeleri" okunur.

Pir Sultan Abdal'ım ellerim bağlı

Yezidin elinden ciğerim dağlı

Muhammed torunu Ali'nin oğlu

Su içmeyip şehid olan Hüseyin.¹²¹

Ancak 12 İmam orucunun dokuzuncu gününden itibaren yavaş yavaş bu durum normale döner. Yöremizde bu durum şu şekilde bestelenmiştir.

Dokuzunda don (elbise değişimi)

Onunda yun (yıkılır temizlenilir)

Onbirinde traş (saç sakal traşı olunabilir)

Onikisinde aş (yemek rahatça yenebilir)¹²²

Ancak bazı kimseler bu söylemi kabul etmemektedir.

Muharrem Orucu'na şöyle niyet edilir: Bismi Şah, Allah Allah, Erenlerin hikmetine, Er Hak Muhammet-Ali aşkına, İmam Hüseyin Efendimizin susuzluk orucu niyetine, Kerbela Şehitleri'nin temiz ruhlarına matem orucu niyeti ile Hz. Fatıma anamızın şefaatine, 12 İmam, 14 Masum-u Pak Efendilerimizin şevkine, 17 Kemerbestler hürmetine hazır-gaip gerçek erenlerin yüce himmetleri üzerimizde hazır ve nazır ola, Lanet münkire, Lanet Yezide. Rahmet mümine Allah eyvallah, hü.

¹²⁰ Ulusoy, a.g.e., s.210; Temiz, **Aleviliğin Gerçek Yüzü ve Özü.**, İstanbul 1997, s. 159

¹²¹ Mehmet Doğan, Karasar Köyü, 1944, İlkokul Mezunu (Cenaze Hocası)

¹²² Sümbüle Arslan, Uluçayır (Vazuldan) Köyü, 1942, Okur-Yazar

İftar edileceği zaman ise; “Bism-i Şah, Allah Allah! İmam Hüseyin’e, onun soyuna ve dostlarına selâm olsun, Yezide, soyuna ve yandaşlarına sed hezaran (yüz bin kere) lanet olsun, Hak matem oruçlarımızı kabul eylesin. Gerçeğe Hü” denir.¹²³

Muharrem Orucu Kerbela Olayı'ndan sonra matem olarak tutulmuştur. Bu yönüyle Ramazan Orucu'ndan farklılık gösterir. Ramazan Orucu'nun tutuluş ve oruçtan çıkış şeklinde ise hiç bir farklılık yoktur. Diğer mezheplerde olduğu gibi, Alevi Bektaşilerde de başlama zamanı, iftar zamanı, sahur zamanı ve niyet edişler aynıdır.¹²⁴

5. Zekât

Zekât sözlükte temizlik, bereket, çoğalma, artma, güzel övgü manalarına gelmektedir. Dini literatürde ise; "Bir malın belli bir miktarını, belli bir zaman sonra hak sahibi olan bir kısım Müslümanlara Yüce Allah'ın rızası için tamamen vermek, onun mülkiyetine geçirmektir."¹²⁵

Alevilikte ihtiyacı olan herkese yardım etmek en önemli esaslardandır. Malın belirli bir miktarının belirli yerlere verilmesi anlamında bir zekât anlayışı yoktur. Önceleri yöreye gelen dedelere verilen aidat zekât anlamında kabul edilirmiş. Buna “Hakkullah” adı verilirmiş. Herkesin gönlünden koparılan vermenin esasına dayanan bu anlayış günümüzde uygulanmamaktadır. Şu anda belirli bir ölçüde mal veya para verilme durumu olmasa da ihtiyacı olan herkese ihtiyacı oranında yardımlar yapılmaktadır.¹²⁶

Divriği İlçesinde yaşayan Aleviler'in %90'ı zekâtı bir zorunluluk veya bir ibadet olarak kabul etmemektedirler. %10'luk kısım ise zekâtı, isteyenin gönlünden koparılan vermesi şeklinde anladıklarını ifade etmektedirler.

6. Hac

Hac, sözlük anlamı itibari ile saygıdeğer makamları ve diğer yerleri ziyaret kastında bulunmak anlamında kullanılır. Dini literatürde ise: "Arafat'ta özel vaktinde bir miktar durmak ve ondan sonra Kâbe'yi usulü üzere tavaf ederek ziyaret yapmaktır. Hac yapan kimseye “Hacı” denir.¹²⁷

¹²³ Mustafa Düzgün, “Muharrem Matemî ve Matem Orucu”, www.aleviten.com, 11.3.2010

¹²⁴ Hüseyin Gazi Metin, Şahin Köyü, 1941, İlkokul Mezunu (Dede)

¹²⁵ Bilmen, a.g.e., İstanbul, trs., s. 332

¹²⁶ İbrahim Ülker, Mursal Köyü, 1952, Lise Mezunu

¹²⁷ Bilmen, a.g.e., s. 371

Yörede yaşayan Aleviler arasında, hac ile ilgili yaygın inanış gönül yapmanın bununla eşdeğer olduğudur. Hac anlamında zorunlu bir ibadet kabul edilmemektedir. Fakat yaşlı olanların içerisinde hacca gitmek isteyenlerin hatta hacca gitmiş olanların bulunduğunu gördük.

Genel anlayışa göre hac niyetiyle Mekke ve Medine ziyaretinin yerine Nevşehir Sulucakarahöyük'teki Hacı Bektaş-ı Veli Türbesini ziyaret etmek daha önemlidir. Özellikle Ağustos ayının ikinci haftası Hacıbektaş'ta yapılan şenliklere katılmak hac açısından önemlidir. Hacı Bektaş'a giden kişinin belirli bir sistem içerisinde hareket etme zorunluluğu yoktur. Kendi içselliği ile istediği gibi dua ve niyazda bulunabilir. Ayrıca cem törenlerine katılabilir ve kurban kesebilir.¹²⁸

Hacı Bektaş ziyaretinin dışında Kerbela'da bulunan Hz. Hüseyin'in Türbesi ve buradaki dergâhı ziyaret etmek de hac çerçevesinde değerlendirilir. İsteyen kimseler burada dua, niyaz, kurban kesme gibi ibadet faaliyetlerini yerine getirirler.¹²⁹

Görüştüğümüz kaynak kişilerden İbrahim Ülker hacla ilgili şu tespiti yapıyor: "Hacı Bektaş-ı Velinin kendi zamanında maddi durumları iyi olmayıp hacca gidemeyen kimselere söylemiş olduğu "haccın gönül yapmak ile olabileceği" öğüdü yaygın bir kanaat halini almıştır. Kâbe'ye gidip belirli zamanda, belirli vakitlerde, belirlenmiş olan hareketleri yapmak yerine, insanların kalbini kırmamak ve gönül yapmak asıl hacdan daha önemli kabul edilmektedir. Kişinin aradığı her şeyi kendi gönlünde bulabileceği ve Tanrının evinin insanın gönlünde olduğu ifade edilir. Bir kimsenin kalbini kıran kişinin bin yıl hacca gitse de hiçbir şey ifade etmeyeceği ve insana hiçbir şey kazandıramayacağına inanılır. İnanan kişinin gönlü Kâbe'ye benzer. Kişi Kâbe'ye ayağı ile yürüyerek gider, fakat gönül isteyeninin yüzü üzeri yürümesi gerekir. Kâbe'ye kılavuz ile gönüllere Kur'an'ın gösterdiği yol ile gidilir.¹³⁰

Divriği İlçesinde Hac kabul gören bir ibadet değildir. Eğer kişinin maddi durumu iyi ise haccetmek yerine ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını karşılaması daha önemli ve elzemdir gibi bir anlayış hâkimdir. Kaynak kişilerin %95'i bu şekilde kabul etmektedir. %5'lik kısım ise haccın Kabeyi ziyaret değilde insanlarca kutsal kabul edilen yerleri ziyaret etmesi daha iyi olur gibi bir inanca sahiptirler.

¹²⁸ Seyit Mahir Erdoğan, Güneyevler Köyü, 1974, İlkokul Mezunu (Köy Muhtarı)

¹²⁹ Hasan Mert, Mursal Köyü, 1951, İlkokul Mezunu

¹³⁰ İbrahim Ülker, Mursal Köyü, 1952, Lise Mezunu

7. Ayin-i Cem

Cem, Aleviliğin temel törenlerinden biridir. Alevi Cemleri daha çok hasat döneminden sonra yapılır. Cemlerin cuma akşamları yapılması gerekir. Cuma akşamı, perşembe akşamına verilen addır. Alevi dedeleri, talipleri köylerde ziyaret ettiğinde Cem yapılacağı duyurulur. Cem'e katılacak olanlar yanlarında niyaz veya lokma adı verilen yiyecekler getirirler. Cemler büyük evlerde yapılır. Dede cem yapılacak yerin başköşesinde bulunan posta oturur. Cemde On iki hizmet vardır.

Bu on iki hizmetin sahipleri şunlardır: 1.Dede(Mürşid), 2.Rehber, 3.Gözcü, 4.Çerağcı (Delilci), 5.Zakir (Âşık), 6.Ferraş (Süpürgeci), 7.Sakka (İbrikar), 8.Nakip, Kurbanacı (Sofracı), 9.Pervane, 10.Peyk (Davetçi), 11.İznikçi (Meydancı), 12. Bekçi.¹³¹

Aleviler bir araya gelerek cem yaptıkları yere “Cem evi” adını vermişlerdir. Önceleri tekke, zaviye ve dergâh olarak adlandırılmıştır. Geçmiş tarihimize göre ise Ahmet Yesevi Dergâhı, Hacı Bektaş Dergâhı ve 1207 tarihinde yapılan Seyit Gazi Dergâhlarında “Kırklar Meydanı” veya “Meydan Evi” olarak anılan cem evleri var olmuş ve Aleviler bu cem evlerinde cemlerini yapmışlardır. Mevlevilikte “huzur” ya da “huzur-ı pir”, Alevilik'te “pirevi” ya da “pir makamı” olarak adlandırılmıştır.

Cem ibadetinde; “ölmeden önce ölmek, hesaba çekilmeden önce hesabını vermek, ulu divana alını açık yüzü ak olarak gitmek, kul hakkı bulundurmamak esastır. “Kul kuldandan razı olursa Allah da kuldandan razı olur” ve “döktüğünüz varsa doldurun, ağlattığınız varsa güldürün” ilkesi gereğince; nefsi için ailesini boşayanlar, yalancı şahitlik edenler, hırsızlık yapanlar, haram kazanç sağlayanlar, vatan borcunu ödemeyenler, atasına evlatlık görevi yapmayanlar, komşusuna zarar verenler, dedikodu edenler, adam öldürenler, can incitenler, verdiği ikrardan dönenler, kısaca zararlı işler yapan kişiler Cem'e alınmazlar. Cem'e gelen can, en güzel giysilerini giyer, temiz ve pak bir şekilde gelir. Cem'e girmeden önce küskünler varsa barıştırılır. Bedenin abdesti su ile nefsin abdesti gözyaşı ile aklın abdesti ilim ile, ruhun abdesti aşk ve muhabbet iledir. Cem'e katılacak olanlar helal kazancından lokma yaparlar ya da Cem'e götüreceği bir yiyecek alırlar. Herkes aile efradı ile Cem'e gelir, lokmasını lokmacıya, ayakkabılarını İznikçiye teslim eder. İçeri girerken de meydana niyaz eder, diz üstü oturur ve cümlelerin niyazı yapılır. Cemde

¹³¹ **Buyruk**, s. 74, 77, 81, 195–199; Temiz, **a.g.e.**, s. 161–162

dedenin destur verdiği cemin bitişine kadar konuşulmaz, edep erkâna uyulur.¹³² Cem yapılacak yere içkili gelinmez ancak cem sırasında “Dem” alınır.

Cem şöyle yapılır: Alevi cemleri Perşembe’yi Cuma’ya bağlayan gece yapılır. Cem ibadeti yapılacağı gün Cem’e katılacak olanlar sabah erken saatlerden itibaren “salıkçı” tarafından çağrılmaya başlanırlar. Akşam hava karadıktan sonra davet edilenler hanımları ile birlikte cem yapılacak yere gelirler. Gelmeden önce evlerinde abdestlerini alırlar. Kendileri ile birlikte getirdikleri kömbe, meyve, kuruyemiş gibi lokmaları oradaki görevliye teslim ederler. Gözcü, cemaatin hazır olduğunu dedeye duyurur. Bunun üzerine Dede (pir) Cem’e girer. Daha sonra dara dururlar. Dara dururken iki el göğüste ya da sağ el göğüste, sol el aşağı salınmış vaziyette, sağ ayağın başparmağı sol ayak üzerine konmuş ve vücut hafifçe öne doğru eğilmiş olur. Dara durduktan sonra erkekler yüzleri dedeye doğru olacak şekilde halka halinde otururlar. Kadınlar ise erkeklerin bulunduğu halkanın geri tarafında uygun bir şekilde otururlar. Daha sonra on iki hizmet sahipleri dara dururlar ve dede dua ile Cem’e başlar.¹³³

Dede meydana gelir, niyazını yapar ve dardaki cemaatin karşısında dara durarak dar duasını okur. Sohbet eder, cemaatten razılık ister, sorunlar varsa çözer, küskünleri, dargınları barıştırır. Edep erkâna davet eder. Salât ve selam verilir. İhlâs ve Fatıha sürelerinin Türkçe manaları okunur. On iki hizmet görev deyişi okunur. On iki hizmet sahiplerine dede toplu dua verir. Post serilir ve duaları verilir. Tezekkâr hizmetleri ve duaları verilir. Çerağ uyandırılır ve duaları verilir. Nur Suresi 35. ve 36. ayetleri okunur. Üç mum yakılır. Süpürgeci hizmeti ve duaları verilir. Gözcü hizmeti ve duası verilir. Tövbe duası okunur. Secde duası (gülbank) verilir. Düvaz imam okunur. Secde duası verilir. Tevhit edilir. Secde duası verilir. Miraçlama okunur ve Kırklar Semahı yapılır. İstek semahları yapılır. Saki suyu dağıtılır ve duaları verilir. Mersiyeler okunur. Secde duası verilir. Süpürge (Farraş) hizmeti ve duaları verilir. Lokma hizmeti ve duaları verilir. Çerağ söndürülür. Post kaldırılır. On iki hizmet yapanların toplu duası verilir. Dağılma (Gidene - Durana) duası verilir. Cemaat meydana niyaz ederek cemden ayrılır. Böylelikle cem sona ermiş olur. Cemlerin en

¹³² Ali Çelik, Avşarcık Köyü, 1937, Okur-Yazar

¹³³ Hasan Mert, Mursal Köyü, 1951, İlkokul Mezunlu

önemlisi, Cuma geceleri dedenin başkanlığında düzenlenen ve miracı temsil eden görgü cem'idir.¹³⁴

Musahiplik erkânının olmadığı cemler irşat (Birlik ve öğreti) cemleridir. Kişi irşat cemlerinde olgunlaşır, yetişir, ikrarlığın gerçek boyutunu öğrenir ve sonra da ikrar verip musahip olur.¹³⁵

Cemdeki On İki Hizmet ve görevleri şu şekildedir:

1-Mürşit: Görev itibariyle Hazreti Muhammed'i, Hazreti Ali'yi ve Hacı Bektaşî Veli Hazretlerini temsil eder. Onların adına (Biat) ikrar alır nasip verir. Ayin-i cemi yürüten mutlak otoritedir. Rehberi, dervişi, Talibi eğitir, gözetler ve olgunlaşmaları için gerekli olan ruhi ve pratik bilgileri verir. Tarikata girenlerin topluma yararlı ve erdemli insanlar olmalarını sağlar. Sorumluluğu en ağır olan bir kimsedir. Mürşidin, olgunluğun, efendiliğin, âlimliğin, yüce ahlakın, dinin, yolun, yolağın bütün simgelerini doruk noktada özünde taşıması gerekir. Hakk-el yakin mertebesinde kabul edilir.

Beş nesne mürşittir: Birincisi, Tanrı'nın kelimidir. İkincisi, aydır. Üçüncüsü, güneştir. Dördüncüsü, çerağdır. Beşincisi, yoldur. Yol ise Muhammed-Ali'den süzülüp gelen olgun sohbettir. Bunlardan dolayı mürşidin dünyada başıboş gezip ahireti harap etmemesi, Muhammed Ali'nin yolunu sürdürmesi gerekir.¹³⁶ Ayin-i cem yapılacağı zaman Mürşit makamına Baba veya Halife baba oturur. Alevilikte bu makama oturan kişiye Dede denilir.

2-Rehber: Tarikata girmek isteyen isteklilere kuralları ve koşulları öğretir. İsteklileri bu konuda eğitir ve olgunlaştırır. İkrar verip nasip alırken önderlik yapar. Rehberin şeriatta amil, tarikatta kâmil sahavet sahibi ve cömert olması gerekir. Gönlü geniş, sevgi dolu, elinden, dilinden, fiillerinden kimsenin incinmediği, yüce ahlak sahibi, âlim biri olması gerekir.¹³⁷

Rehber, dedenin yardımcısı ve vekili olup dedenin bulunmadığı zamanlarda onun yapması gereken işleri yürütür.¹³⁸

3-Gözcü: Rehberin yardımcısıdır. Tarikata yeni girmiş talipleri ve dervişlik derecesine yükselmiş tarikat mensuplarını gözetler. Tarikat kurallarına aykırı davranışta bulunmamaları için uyarır. Gerekteğinde yol gösterir. Yaramaz davranışta

¹³⁴ Ulusoy, **a.g.e.**, s. 263–290

¹³⁵ Üzüm, "Kızılbaş", **DİA**, XXV, s. 554

¹³⁶ **Buyruk**, s. 37–39

¹³⁷ **Buyruk**, s. 40–41

¹³⁸ Üzüm, "Kızılbaş", **DİA**, XXV, 553

bulunanları uyarır veya Rehber'i konu hakkında bilgi sahibi kılar.¹³⁹

4-Çerağcı: Ayin-i cemin yapılacağı zaman tüm şamdanları siler, parlatır. Kandillerin yağını fitilini tamamlar. Gazlarını katar. Mumlarını diker. Çerağ tahtını (makamını) hazırlar. Ayin-i cem süresince biten mumların yerine yenilerini takar. Biten gaz ve yağları tekrar doldurur.

5-Zakir: Zikirle uğraşan kimsedir. Yerde, gökte, zikir sırasında tabiptir, arıdır. Cebrail'in hizmetini üstlenmiştir.¹⁴⁰ Genellikle sesi güzel olanlardan ve saz çalabilenlerden seçilir. Mürşidin emri ile Ayin-i cem süresince zikri yönetir. Kur'an okur, ilahi okur, deyiş, nefes ve düvazde imam söyler. Mersiye ve miraçlamaları söyler. Söylediklerini saz eşliğinde icra eder.¹⁴¹

Bir düvaz ve miraçlama örneği verecek olursak:

Düvaz

“Bismi Şah Allah Allah”

Levlake levlak gönderdi Muhammed'in şanına

Git hey Yezit susamışsın Ali evladının kanına

Günde yüz bin lanetim var ol Yezit'in canına

Ey evliya madenisin seddarım sırrım Ali

Sen erenler ümidisin Hacı Bektaş-ı Veli

Yaratıcısın yaratıcı, hergiz yoktur gümanım

Sana güman edenlerin hergiz olmaz imanı

Yine sen sana yetirdin velilik fermenını

Ey evliya madenisin sedarım sırrım Ali

Sen erenler ümidisin Hacı Bektaş-ı Veli....¹⁴²

Miraçlama

Geldi Cebrail çağırdı

Hak Muhammed Mustafa

Hak seni Mihraca okudu

Davete kadir hüda

Evvel emanet budur ki

Muhammed sükûta vardı

¹³⁹ **Buyruk**, s. 81

¹⁴⁰ **Buyruk**, s. 42-44.

¹⁴¹ Ali Sönmez, Gürpınar Köyü, 1957, Lise Mezunu

¹⁴² Hüseyin Gazi Metin, Şahin Köyü, 1941, İlkokul Mezunu (Dede)

Yoktur sende bir aziz
Şimdi senlen el tutalım
Hakk buyurdu vedduha
Muhammed belin bağladı
Onda ahir Cebrail
İki gönül bir oluben
Yürüdüler dergâha
Vardı dergâh kapısına
Gördü bir aslan yatar
Aslan anda hamle kıldı
Başa koptu bir fena
Buyurdu sırrı kâinat
“Korkmasın habibim” dedi
“Hatemi ağzına ver ki
Aslan ister nişane”
Hatemi ağzına verdi
Aslan oldu anda sakın
Muhammede yol verdi
Aslan gitti nihane
Vardı Hakkı tavaf etti
Evveli bunu söyledi
Ne heybetli senin şirin
Hayli çevreledi bana
Gördü biçare derviş
Hemen yutmak diledi
Ali bile ola olayıdı
Dayanağıydı ol Şah’a
Gel benim sırrı devletlim
Sana tabidir Habibim
Eyiliben secde kıldı
Eşiği kible gaha
Kudrette bir han geldi
Süt almayı baldan aldı

Elmayı çar pare böldü
 Uzattı uzamah ulaha
 Doksan bin kelam danıştı
 İlk gönül dostuna
 Tevhidi armağan verdi
 Mümin olan insana...¹⁴³

6-Farraş (süpürgeci): Carcı adıyla da anılır. Bu hizmete Selman hizmeti de denir. Görevi her hizmet tamamlandıktan sonra koltuğunda çok küçük, sembolik bir süpürge ile gelerek dara durup meydana süpürge çalmaktır.¹⁴⁴

7-İznikçi (Meydancı): Cem evinde bulunan postları sıra ve kurallara göre yerlerine yerleştirir. Cem evine gelen canlara Mürşit huzurunda duruş, niyaz ve diğer kurallarda yol gösterir. Oturma yerlerini belirler. Canların tarikattaki kıdemlerine göre oturmalarını sağlar. Semah'a kalkacak olan canları kaldırır.

8-Niyazcı (Kurbancı): Cem evine gelen lokmaları ve kurbanları teslim alır. Kurbanları tekbirleyerek keser, yüzer ve pişirir. Lokma merasimi zamanına kadar hazırlar. Lokma merasiminde sofraları açar. Yemekten sonra sofraları kaldırır.¹⁴⁵

9-Sakacı (Sucu): Ayiniceden önce şerbet hazırlar. Şerbetleri ve suları kaplarına doldurur, hazır hale getirir. (Nevruzda süt hazırlar) Ayinice süresince susayan canlara su verir.

10-İbrikdar: Elinde leğen ve ibrik, omzunda havlu ile Ayin-i cemde hazır bulunur. Mürşidin abdest almasına ve yemekten sonra canların ellerini yıkamalarına hizmet verir.

11-Peyik (Haberci): Bu hizmeti yapana pervane de denir. Ayin-i cem yapılacağını Mürşidin emri ile tüm canlara duyurur. Bu görevi ev ev gezerek yerine getirir.¹⁴⁶

12-Bekçi (Ayakçı): Ayin-i Cem'e gelen canların boş kalan evlerini gözetler. Hırsızlık, yangın gibi zarar verici olaylardan korur. Evlerinde bıraktıkları hayvanlarının herhangi bir zarar yapmalarını önler. Ayin-i Cem'e dışarıdan yapılacak olan engellemeleri önceden görerek gözcüyü uyarır. Görevi Ayin-i cem ve cem evinin dışındadır.¹⁴⁷ On iki hizmette aşağıdaki kişiler adına görevler yapılır: 1-)

¹⁴³ Derviş Dede, Höbek Köyü, 1951, İlkokul Mezunu (Dede)

¹⁴⁴ **Buyruk**, s. 77

¹⁴⁵ **Buyruk**, s. 74

¹⁴⁶ **Buyruk**, s. 81

¹⁴⁷ **Buyruk**, s. 81

İmam Hasan- Tarikatçı, 2-) İmam Hüseyin- Farraş, 3-) Muhammed Hanefi- Berber, 4-) Abdüssamed- Zakir- Sazandar, 5-) Abdulvahid - Sofracı, 6-) Abdulmuin- Hadim, 7-) Tayyib- Saki, 8-) Abdülkerim- Gözcü, 9-) Abdullah- Pervane, 10-) Hadi Ekber- Çerağcı, 11-) Abdülceli- Kapıcı, 12-)Turap-Süpürgeci.¹⁴⁸

Cem'e başlamadan önce yapılan en önemli işlem dara durmaktır. Dar, bağlı olduğu Pir'in huzuruna çıkarak özünden benliğini atmak, Pir'e karşı güçsüz olduğunu, onun bütün emirlerine kayıtsız şartsız uyacağını ispatlamaktır. Dört türlü dar vardır:

a)Mansur darıdır. Dara asılır gibi doğruca pir'in önünde durup elini sallandırıp asılı durmaktır. Talip, dara durduğunda Mansur olur.

b)Fazlı darıdır. Fazlı darı "Aşk ola" denilince secdeye varmaktır. Bunun anlamı "Fazlı gibi hançer ciğerimde" demektir.

c)Nesimi darıdır. Talip doğrulup oturduğu zaman Nesimi darı olur. Manası "Nesimi gibi postum yüzdürdüm demektir".

d)Fatıma darıdır. Bu dar, ayağını birbirinin üstüne koymaktır. İmam Hüseyin'den kalmıştır. Bir gün İmam Hasan ile İmam Hüseyin'den Hz. Peygamber bir su istedi. İmam Hüseyin aceleci davranınca sol ayağının parmağını taşa vurup kanattı. Efendimize su verirken utandığından dolayı sağ ayağını sol ayağının üzerine koydu.¹⁴⁹

Ayrıca üç türlü dardan da söz edilmektedir. Bunlar:

a)Dua Darı: Sağ ayağın başparmağı, sol ayağın başparmağının üzerine getirilerek öne doğru eğilip avuç içleri dedeye doğru çevrilir ve ayak üzerine dokundurulur. Bu durum dedenin duası bitinceye kadar devam eder. Dua bittikten sonra "Cümlenizin niyazı" diye yere diz çökerek kendi sağ elini sol elinin üzerine koyup eline niyaz eder. Sonra geri geri çekilerek yerine oturur.

b)İstek Darı: Herhangi birinden veya dededen bir şeyler sormak ya da başka canlardan şikâyetçi olmak suretiyle sağ ayağın başparmağı sol ayağın başparmağının üzerine konarak düzgün bir şekilde durulur. Dede "dilli başlısın" demedikçe dardaki can konuşamaz. İzin verildiğinde ellerini kıpırdatmadan yalnız ağzı ile derdini anlatır. Sonunda diz çökerek secdeye gider, eline niyaz eder ve geri geri çekilerek yerine oturur.

¹⁴⁸ Buyruk, s. 195–196

¹⁴⁹ Buyruk, s. 105–106

c)Sorgu Darı: Erkâna¹⁵⁰ düşmeden önce dedenin huzuruna gelip diz çökülür. İki musahip ve hanımları erkâna düşünceye kadar aynı şekilde beklerler.¹⁵¹

Divriği yöresinde de Anadolu Aleviliğinde olduğu gibi cem, inanç açısından önemli bir yer tutmaktadır. Önceki yıllarda sıkça yapılan cemler son otuz yıldır fazlaca yapılamamaktadır. Bu duruma sebep olarak şunlar gösterilmektedir: Birinci sebep yörede üniversiteye giden gençlerin memleketlerine geri dönüşlerinde dedelik müessesesine yeterince ilgi göstermemeleridir. Bu gençler bir müddet sonra dedelerin yöreye gelmesine müsaade etmemeye başlamışlardır.¹⁵² Bazıları bu yargıyı kabul etmemektedir. İkinci sebep, gençler ile ilgili sebebe katılmayanların ileri sürdükleri ve genel yargıyı ifade eden kentlere göç sorunudur. Yöreden büyük şehirlere ve yurtdışına çalışmaya gidenlerin memleketlerine sıkça gelememeleri sonucunda yeterli cemaatin oluşmaması cemlerin yapılmasını zorlaştırmıştır.¹⁵³

Alevilikte Ayin-i Cem; sorgulama zamanı ve sorgulama yeridir. Tarikata girenlerin toplum içerisinde Ayin-i Cem'e iştirak edebilmeleri için halk tarafından bilinen bir kötülüğünün olmamasını gerektirir. Hırsızlık, yalan, namus ile ilgili kötülüklerden herhangi birini yapmışsa bu kişi cezalı sayılır ve Cem'e alınmaz. Cem'e giren kişi her türlü kötü düşünceden ve fiilden nefisini arındırmış olmalıdır. Ayin-i Cemde kişi sanki Tanrı huzurunda hesap verir.¹⁵⁴

Divriği yöresine genellikle Erzincan/Tercandan dedeler gelirmiş, kaynak kişi Hacı Bektaş'tan dede geldiğine hiç rastlamamış ama Kangal-Hurmalı köyünden dedelerin geldiğini de aktarıyor.¹⁵⁵

Yörede bilinen dört türlü cem vardır. Bunlar: İkrar cemi, görgü cemi, musahip cemi ve Abdal Musa cemidir.

İkrar cemi, bir kişinin Alevi-Bektaşî yoluna alınması amacıyla yapılan cem törenidir. İlk defa Cem'e katılacak bir kişinin bu yola girerken dedenin ve cemaatin huzurunda yolun gerekliliklerini yerine getirmeye söz vermesidir. Eğer kişi çocukluğundan itibaren cemlere iştirak etmişse onun için ikrar cemi yapmaya gerek yoktur.¹⁵⁶ Bu cem türü yörede artık uygulama alanını yitirmiştir. Bize bu cem şeklini

¹⁵⁰ Erkan: Muhammed Ali'nin yol kuralları; tuğba ağacından yapılmış, erkâna düşen musahiplere sürülen ağacın adı

¹⁵¹ Temiz, **a.g.e.**, s. 162–163

¹⁵² Gazi Çetinkaya, Uzunbağ Köyü, 1987, Üniversite Öğrencisi

¹⁵³ Derviş Dede, Hübek Köyü, 1951, İlkokul Mezunu (Dede)

¹⁵⁴ Senem Karayılan, Güneyevler Köyü, 1930, Okur-Yazar değil

¹⁵⁵ Zülfü Dolaş, Uzunkaya Köyü, 1950, Okur-Yazar

¹⁵⁶ Hatice Güner, Erikli Köyü, 1947, Okur-Yazar değil

anlatan kaynak kişi ablasının çocukluktan itibaren cemlere devam ettiği için ona bu cemin düzenlenmediğini ancak kendisi için böyle bir cemin düzenlendiğini anlatmıştır.

Görgü cemi, en önemli cemlerdendir. Yörede uzun yıllar yapılan cem türü görgü cemidir. Görgü cemi, dede yöreye geldiği zaman o yörede yaşayanlara haber vermek suretiyle gerçekleştirilir. Bu cemde yörede bulunan herkes görgüden geçirilir. Cem'e katılanlar ve görgüden geçenler ikrarlarını yenilerler. Küskünler, suçlular, aralarında dava olanlar görgüye girmeden önce bu durumlarını halletmek zorundadırlar. Önce küskün olanlar barıştırılır, şikâyet edilenler haksız görüldüklerinde karşı tarafı razı ederler, borçlu olanlar borçlarını öderler, suçlu bulunanlar tövbe ederler, daha sonra görgüye girerler. Cem ayini, on iki hizmet ve kurbanların yenilebilmesi görgüden sonra gerçekleştirilir. Bu cem de yaklaşık yirmi yıldır yapılamamaktadır.¹⁵⁷

Abdal Musa Cemi, yörede yaşayanların ve kurban kesmek isteyenlerin, dede veya dışarıdan bir misafir geldiğinde bir araya toplanmak için yapılan cemdir. Kurbanlar kesilir. Bu kurbanlar komşuların birlik kurbanıdır. Küskünleri barıştırmak ve sorunları çözmek için de bu cem yapılabilir. Yörede bu cem bazı zamanlarda yapılmaktadır.¹⁵⁸

Musahip cemi, iki ailenin musahip kardeşi olması dolayısı ile yapılır. Bu cemde kurban kesilmesi esastır.

Cemlerde kurbanın alınması ve tekbirlenmesi;

Kurbanın ayakları yıkanmış, cemaatin abdesti alınmış olmalıdır. Ayrıca ibriktar; bir elinde lenger, sağ elinde ibrik, bir bacı da elinde havlu, dededen itibaren sağ taraftan başlayarak orada bulunanların ellerine su dökülür. Tarikat abdesti alırlar. Orada yüksek sesle konuşma olmaz. Edep-erkân neyi gerektiriyorsa o şekilde oturulur. Bacı ile ibriktar duasını alır. Kurban getirilir. Kurbanı eli ayağı yıkanmış kurbanın (koyun) sağ kolunu (sağ ön bacağını) eline alır. Cemaatin ortasında kibleye dönerek tekbir verilir.¹⁵⁹

Kurbanı Halil

Fermanı Celil

Canı İsmail

¹⁵⁷ Hasan Dolu, Karasar Köyü, 1961, Ortaokul Mezunu

¹⁵⁸ Hüseyin Gazi Metin, Şahin Köyü, 1941, İlkokul Mezunu (Dede)

¹⁵⁹ Derviş Dede, Höbek Köyü, 1951, İlkokul Mezunu (Dede)

Yetürdü Cebrail

Üç defa tekbir Allahü ekber

Kurban, cemaatin ortasına konur. Üç düvaz-imam okunur. Allahüekber denir. Dede gülbank çeker, dua okur. Sofular Allah, Allah, der.

Dede dua eder:

Kurbanlar kabul ola; muratlar hâsıl ola; bir lokma bin kadanıza karşı ola; tel başına sevap ola; evinize ambarınıza Hızır uğraya; Abdal Musa Sultan yelinden, yağmurundan, afatından, tufanından saklaya, bekleye; gözcümüz bekçimiz ola; Allah bize “kulum” diye; Hz. Muhammet (s.a.v) “ümmetim” diye; Hz. Ali, “talibim” diye; Ehl-i Beyt, “bendem” diye... Allah, kulluğundan, Hz.Muhammet ümmetliğinden, Ali talipliğinden cümlemizi yad-ı mahrum bırakmaya. Allah, eyvallah, hü dost ...¹⁶⁰

Cem yapılabilmesi için Cem evi şart değildir. Yöre halkının ve çevreden gelenlerin rahatça oturabilecekleri uygun bir evde de yapılabilir. Cem evi ile ilgili anlatılanlara göre bu isim Hz. Ali dönemine kadar uzanabilmektedir. Hz. Ali ve onu sevenlere iyi davranılmadığı için bunlar cami dışında bazı evlerde bir araya geliyorlardı. Hz. Ali nereye giderse O’nu sevenler de oraya gidiyorlardı. Bu evler bir araya gelinen yerler olduğu için daha sonra cem evi adını almaya başladı. Önceleri buralara Ali evi deniliyordu.¹⁶¹

8. Kurban ve Abdal Musa Kurbanı

Alevilikte kurban geleneği önemli bir yer tutmaktadır. Ruhlar için, ocaklar, ulu dağlar, yatırlar için kurbanlar kesilir, adaklar adanır. İnançlarında her yatır veya ocak, bir istek ve arzu ile dertlere çare aranan yerlerdir. Bu inançlar İslamiyet’ten önce de vardı, İslamiyet’le birlikte de devam etti.¹⁶²

Yatır, ocak ziyaretleri veya ibadetler sırasında kurban geleneği uygulandığı gibi, Kurban Bayramı’nda da kurbanlar kesilir. Bu geleneğin kökeni Hz. İbrahim’e dayandırılarak, Hz. Muhammed (s.a.v)in de bu geleneği sürdürdüğüne inanılır. Kurbanı kimlerin, nasıl kesebileceği Dedeler tarafından topluma anlatılır. Kurbanın kesilmesi için belli bir dua okunur ve ancak böyle kesilebilir.¹⁶³

¹⁶⁰ Celal Yerlikaya, Avşarcık Köyü, 1964, Ortaokul Mezunu (Cenaze Hocası)

¹⁶¹ Ali Yıldırım, Üçpınar Köyü, 1934, Okur-Yazar (Cenaze Hocası)

¹⁶² Kutluay Erdoğan, “Alevi Ocakları ve Oluşan Kültür”, **Cem Dergisi**, Sayı:35,İst. 2001, ,s.31–33

¹⁶³ Mustafa Atmaca, Karasar Köyü, 1927, Okur-Yazar

Kurban kesilirken kesilecek hayvanın boğazının üst tarafından üç damar kesilir. Kurban kesilmeden önce şu dua okunur: “Bismillahi Ya Allah. Kurbanı Halil, fermanı celil, canı İsmail, peyiki Cebrail, tekbiri Âdem ata, Allahu Ekber, Allahu Ekber, Allahu Ekber, Bilali hamd”. Bu dua okunduktan sonra bıçak çalınır.¹⁶⁴

Kurban kesimi ile ilgili söylenişi biraz farklı olan şu dua da okunmaktadır: “Bismi Şah Allah Allah. Kurbanı Halil, Rahmanı Celil, tekbiri İsmail, Subhanallah Elhamdülillah La ilahe illallah ve la havle La ilahe illallah, Allahu Ekber, Allahu Ekber, Allahu Ekber. Mısmıla bıçak ve Allahu Ekber”.¹⁶⁵

Kurban bayramlarında kurbanlar kesilir ve dağıtılır. Kurban etinin özellikle fakirlere dağıtılması esastır. Kurbanı kesen kişi kendisi için sadece ailesi ile yiyeceği miktarı ayırır ve geriye kalanı komşulara dağıtır. Kurban dağıtımını esnasında hiçbir komşu ayırt edilmez. İsteyenler kurbanlarını yemek yaparlar, gelenlere ikram ederler. Buna “kurban aş” denilir. Kurban aş verileceği zaman cem ayini düzenlenir. Kesilen kurbanın postu bir yere bağışlanır.

Kurban bayramında kesilen kurbanın dışında bir de adak kurbanı vardır. Adaklar o yerdeki tekke veya türbede kesilir. Kesilen kurbanın eti dağıtılmaz, yemek yapılır. Yemek bulgur ve etten oluşur. Saz çalınarak Cem yapılır. Âşıklar deyişler söylerler ve semahlar dönülür.¹⁶⁶

Hızır kurbanı, sıradan kurbanlar gibi değildir. Kurban edilecek hayvan en az iki üç ay öncesinden belirlenir. Bu süre içerisinde iyi beslenir. Tuzu, suyu ve yemi eksik edilmez. Kurban önce temizlenir. Kurban kesilirken, kanına kimsenin basmamasına dikkat edilir. Akan kan ya bir çukura akıtılıp üstü kapatılır veya suyla yıkanarak, kan izi yok edilir. Kesilen kurban etinden bir kısmı pişirilerek ev halkına paylaşılır. Kalan büyük bir kısmı da kapı komşuya dağıtılır. Kurban kemikleri gelişi güzel çöpe atılmaz. Kurban kemikleri açılan bir çukura özenle yerleştirilerek üstü kapatılır. Bu işlemler bittikten sonra hazır bulunanlar bir birlerine niyaz olurlar.¹⁶⁷

Abdal Musa Kurbanı

Divriği yöresinde özellikle aralık, ocak, şubat aylarının bir gününde "Abdal

¹⁶⁴ Hacı İbrahim Metin, Şahin Köyü, 1932, İlkokul Mezunu

¹⁶⁵ Hasan Küçükkoçkaya, Avşarcık Köyü, 1942, Ortaokul Mezunu

¹⁶⁶ Hüseyin Karakuş, Balova Köyü, 1938, İlkokul Mezunu

¹⁶⁷ Ali Kılıç, “Hızır ve Hızır Orucu”, www.alewiten.com, 22.02.2010

Musa Aşı" törenleri yapılır. Günümüzde bu törenler son zamanlarda ara ara yapılsa da tüm canlılığı ile devam etmektedir. Köy yaşlıları, "Abdal Musa'yı ne zaman yapacağız?" diye kışın ev sohbetlerinde hazırlıkların hangi gün, kimler tarafından yapılacağını kararlaştırırlar. Önce 6-7 kişilik bir hizmetli ekibi oluşturulur. Bunlara "Abdal Musa Askerleri" veya "Abdal Musa'nın hizmetlileri" denilir. Bunları idare eden bir erkek de baş hizmetli olur. Önce bir araba sağlanır, hizmetliler önde, araba arkada ev ev dolaşırlar. Evlerden un, bulgur, yağ, odun, buğday, arpa, tuz ve para toplarlar.¹⁶⁸

Kapının önüne geldiğinde, "Abdal Musa aşkına" evden verilenler, hizmetliler tarafından arabadaki çuvallara ve sitillere yerleştirilir. Odun verilirken daha önceden "şu odun da Abdal Musa'ya" diye ayrılmış olan odun verilir. Un, bulgur, yağ, tuz, buğday verilirken, kabın hepsi boşaltılmaz dibinde azıcık bırakılır. Bu "Abdal Musa bereketi" denilerek tekrar aşın içine katılır.¹⁶⁹

Ev sahibi hizmetlilere de meyve, pestil, ceviz gibi yiyecekler ikram eder. "Abdal Musa kabul eylesin. Azınız çok sayılsın" temennisinde bulunur. Aynı köylü olup da şehirde oturanlar ise, "bizi de listeye alsınlar, lokmamızı salsınlar" diyerek para yardımında bulunurlar.¹⁷⁰

Toplanan malzemeler, bir odada muhafaza edilir, içlerinden görevli bu malzemelerden yalnızca odunu bırakıp, diğerlerini satar. Biriken para ile koç kurbanlık alınır. Keçi alınmaz. "Keçiden kurban olmaz, o şeytan gibidir" derler.¹⁷¹

Yardımlaşarak kesilen kurbanlık koçların kellesi, ciğeri, postu satışa çıkarılır. Satışta açık arttırma şarttır. Kim fazla arttırırsa sakatat onda kalır. Odunlar ise kazan kaynadıktan sonra satılır. Arttırmadan sonra, görevliler etleri doğrarlar. Ertesi gün, köyün meydanında ya da yatır (ziyaret) varsa yatırın civarında kazanlar kurulur, kadın keyveniler (aşçılar) tarafından etli bulgur pilav yapılır. Pilav piştikten sonra listeden ad alınarak hane halkının nüfusuna göre, "Abdal Musa Lokması" denilen yemek dağıtılır. En sonunda ise şehirden para gönderen köylülerin, "Lokma"ları ayrılır ve görevlendirilen biri tarafından götürülüp, sahiplerine verilir.

Lokma dağıtılmadan önce kazan başında bulunanlardan biri yemek duasını okur:

¹⁶⁸ Meryem Kılıç, Avşarcık Köyü, 1947, Okur-Yazar, Birsen Dolaş, Uzunkaya Köyü, 1963, İlkokul Mezunu

¹⁶⁹ Şengül Ertürk, Avşarcık Köyü, 1956, İlkokul Mezunu

¹⁷⁰ Leyla Eren, Divriği Merkez, 1963, Lise Mezunu

¹⁷¹ Sadık Metin, Ağan (Mamo Ağa) Köyü, 1944, Lise Mezunu

"Sofrada zat ola, münkir mat ola
 Yiyene helal, yedirene delil ola
 Bu gitti gerisi gele, erenler demine
 Hü"

Genelde bazı köylerde Abdal Musa kurbanı kesildiği günün akşamı "cem törenleri" yapılır.¹⁷²

C. AHLAKİ KURALLARI

1. Dört Kapı-Kırk Makam

Makalat ve Buyruklar gibi Aleviliğin usul, adap ve erkân kitaplarında Aleviliğin esasları olarak zikredilen dört kapı- kırk makam, bir talibin Hakk'a ulaşması için katetmesi gereken yolu ifade eder. Buna göre, dört ulu kapı ve bu dört kapıya bağlı kırk makam vardır. Birinci kapı şeriat, ikinci kapı tarikat, üçüncü kapı marifet ve dördüncü kapı, ana kaynak olan hakikat kapısıdır. Bu dört kapının her birinin onar makamı vardır. Tarikat ehli, dört kapıya bağlı kırk makamdan geçerek Hakk'a ulaşır. Bu yolculuk esnasında, şeriat gemisine biner, tarikat denizine açılır, marifet dalgıçı olur ve hakikat incisini bulur. Bu nedenle, tarikat ehli Hakk'a ulaşma amacına ermek için şeriatın şartlarını yerine getirmek, tarikatın içinde bulunmak, marifetten ayrılmamak ve sürekli hakikatı ararolmak durumundadır. Nitekim bu yolun gereklerini yerine getirerek insan-ı kâmil olanın çerağ gibi durması fitil gibi yanması, yağ gibi erimesi ve nur gibi ışık vermesi gerekir.¹⁷³

Her bir kapının on makamı vardır.

Şeriat kapısının makamları: 1. İman etmek, 2. İlim öğrenmek, 3. İbadet etmek, 4. Helal kazanmak, 5. Haramdan sakınmak, 6. Adet halinde cima eylememek, 7. Şeriat evine girmek, 8. Şefkatli olmak, 9. Temiz yemek ve temiz giyinmek, 10. İyiliği buyurmak ve yaramaz işlerden sakındırmak.

Tarikat kapısının makamları: 1. Mürşitten el alıp tövbe etmek, 2. Talip ve mürit olmak, 3. Saçı, sakalını ve giysisini temiz tutmak. 4. Nefsine mücadele etmek. 5. Hürmet etmek, 6. Haksızlıktan korkmak, 7. Haktan ümit kesmemek, 8. İbret ve hidayet üzere olmak, 9. Cemiyet, nasihat, muhabbet sahibi olmak, 10. Aşk, şevk, safa ve fakirliktir.

¹⁷² Yeter Tuna, Gürpınar Köyü, 1955, Ortaokul Mezunlu

¹⁷³ Buyruk, s.31

Marifet kapısının makamları: 1. Edepli olmak, 2. Korku, 3. Sabır, 4. Kanaat, 5. Hayâ, 6. Cömertlik, 7. İlim, 8. Miskinlik, 9. Kendini bilmek, 10. Marifet

Hakikat kapısının makamları: 1. Alçakgönüllü olmak, toprak olmak, 2. Yetmiş iki milleti bir görmek ve kimsenin aleyhinde bulunmamak. 3. Yapabileceğin hiçbir iyiliği esirgememek, elinden geleni yapmak 4. Tüm yaratılmışlara emin olmak. 5. Mülk sahibine yüz vurup, yüzsuyu bulmak. 6. Sohbet, yani sırlardan söz etmek. 7. Sır üzere olmak, 8. Teberra üzere olmak. 9. Münacat üzere olmak. 10. Şevk müşahedesi üzere bulunmak.¹⁷⁴

2. Eline-Diline-Beline Sahip Olmak

Alevi inancı; ahlakı, inanç ve ibadetin ön şartı olarak görmektedir. Yani ahlak bakımından yetersiz olan bir kişinin inanç ve ibadette yer alması uygun görülmemektedir. Eline, diline, beline sahip olma kuralı Alevilerin hayatları boyunca uymaları zorunlu ahlak sisteminin simgesi olmuştur. Eline bağlı olmak, elinle koymadığını almamak, diline bağlı olmak gözünle görmediğini söylememek ve beline hâkim olmak haram olan cinsel ilişkiye girmemektir. Bu kural Aleviliğin ahlak sisteminin özetidir ve bu kurallara uymayanlar düşkün sayılırlar. Düşkünler toplumdaki soyutlanırlar, işledikleri hatanın durumuna göre değişik şekillerde cezalandırılırlar.¹⁷⁵

Aleviliğin temel ilkelerinden biri olan ve dört kapı kırk makam içerisinde de yer bulan “eline-diline-beline sahip olmak” kuralı, Divriği yöresinde en çok işlenen ve kabul gören bir ilkedir. Kendileri ile görüştüğümüz ve sohbet ettiğimiz Aleviler, en başta bu kuralı aktarmaktadır. Onlara göre Alevilik bu ilke ile özetlenebilir. İnsan olmanın temel şartı kişinin elinden, dilinden ve belinden diğer insanların emin olması ile açıklanabilir. Bununla ilgili kendi hayatlarından çokça örnekler verdiler. Hiçbir zaman Alevi olsun, Sünni olsun kimsenin namusuna, malına ve kazancına yan gözle bakılmadığını anlattılar. Bu konuda görüşlerini aldığımız Sünni kişiler de yörede yaşayan Alevilerin çok güvenilir, kendilerinden hiçbir zarar gelmeyen kişiler olduğunu söylemektedirler. Özellikle dede veya baba olan kişilerin eline, diline ve

¹⁷⁴ Hacı Bektaş-ı Veli, **Makalat**, neşreden: Esad Coşan, Ankara trs. s. 14–30, 112; Ulusoy, **a.g.e.**, s. 216, 218

¹⁷⁵ Nejdet Kaplan, Çayören Köyü, 1962, Lise Mezunu

beline tam anlamıyla sahip olmalarının gerekli olduğu, aksi takdirde bu makamlarda bulunamayacakları ifade edilmektedir.¹⁷⁶

Eline, diline, beline sahip olmak, edeb ile açıklanmaktadır. Edepli olmak, eline-diline ve beline sahip olmaktır. Hırsızlık yapmamak, başkasının malını izinsiz kullanmamak, kötü söz söylememek, dedikodu yapmamak, iftira atmamak, yalan söylememek, başkasının namusuna kötü gözle bakmamak, zina yapmamak edep davranışları olarak zikredilmektedir.¹⁷⁷

3. On İki Farz

Alevi inanç ve uygulamalarının yer aldığı Buyruk kitaplarında yer alan ilkelerden bir diğeri de On iki Farz olarak bilinmektedir. On iki Farz: 1. Hak'tan korkmaktır. 2. Kimseye haksız söz söylememektir. 3. Halka şefkat kılmak ve öğüt vermektir. 4. İnsanı aziz bilmek, saygı göstermek ve küçük görmemektir. 5. Hak'tan gelene razı olmaktır. 6. Tevekkel olmak, dünya sorunları ile meşgul olmamaktır. 7. Her şeye tahammül etmek ve Allah'ın görücü olduğunu bilmektir. 8. Halktan sakınır olmaktır. 9. Kanaat ehli olmaktır. 10. Halk'tan gelecek rızık için üzülmemektir. 11. Halka karışmamaktır. 12. Talip olanın Hak sermayesinin olmasıdır.¹⁷⁸

Alevilik öğretilerinin en önemli unsurlarından birisi de on iki farzdır. Buyruk kitabında yer alan ve Divriği yöresinde de aynen kabul gören bu ilkeler şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Hak'tan korkmak yani, talibin önce Hakka karşı doğru sözlü, doğru işli, helal lokmalı olmasıdır. Yolda ve erkânda olanları yapmalıdır. Hz. Peygamber'e itaat etmelidir.

2. Kimseye haksız söz söylememeli; kendi özünü herkesten aşağı görmelidir.

3. Halka şefkat ve nasihat kılıp edep ile olmalı; kazancının makbul olması için yol erkâna can baş vermeli.

4. Ehli tazarru olmalı yani insanı aziz görüp herkese hürmetli olmalı, kimseyi hakir görmemelidir.

5. Hakkı inkâr etmemek için Allah'tan gelene razı ve belalara sabırlı olmalıdır.

¹⁷⁶ Hatice Güner, Erikli Köyü, 1947, Okur-Yazar değil; Gökçe Dildar, Çamurlu Köyü, 1989, Üniversite Öğrencisi

¹⁷⁷ Enver Erdoğan, Çakırtarla Köyü, 1965, İlkokul Mezunu

¹⁷⁸ **Buyruk**, s. 189–190

6. Tevekkül sahibi olup dünya sorunları ile uğraşmamalıdır.
7. Hak Tealanın her şeyi gördüğünü bilip her şeye tahammül etmelidir.
8. Kaza-i asumana erişmemek için halktan sakınır olmalıdır.
9. Kanaat ehli olmalı; çoğu bulmak için aza kanaat etmelidir.
10. Haktan gelecek rızık için gam yememelidir.
11. Uzlettir. Halka karışmamak gerekir.
12. Talip olan kişide Hak sermayesinin olmasıdır.¹⁷⁹

4. Üç Sünnet Yedi Farz

Anadolu Aleviliğinde üç sünnet şunlardan oluşmaktadır:

1. Dilini tevhit kelimesinden ayırmamak. Daima Allah kelamının dilden gitmemesi, gönlünde kin, kibir olmamasıdır.
2. Gönlünden düşmanlığı gidermek, kimseye kin ve kibir tutmamak, kıskançlık etmemek, hırsına uyup şeytana gönül vermemek.
3. Talip olan kişinin yola teslim olması. Talip bin ise bir gibi otura, hemen biri söyleye. Türap ola.¹⁸⁰

Buyruk kitabı çerçevesinde kabul edilen üç sünneti sadece dedelerin ve hocaların sayabildiğini, diğerlerinin de sadece adını duyduklarını gözlemledik. Üç sünnet şu şekildedir: 1-Gönlünden ve düşüncesinden ilahi hakikati çıkarmamak, bunu daima hatırlamaktır. 2-Bir kardeşine karşı kin, garaz duygusu beslememektir. 3 Kahrına ve her haline teslim ve razı olmaktır.¹⁸¹

Yedi farz şunlardır:

Birincisi: Var olan her nesnede Allah'ı tanımak, gerçeği görmek. Kendisine söylenenleri ve edinmiş olduğu sırları kimseye anlatmamalıdır. Tariki Naciye sırlarını yabancidan gizlemek ve ahdini şeytandan korumaktır.

İkincisi: Ayıpları örtücü olmaktır. Gördüğüne kör olmalı, görmediğini anlatmamalıdır.

Üçüncüsü: Tanrısal gerçeği düşünmektir. Her derdin ondan geldiğini unutmayıp her nerede olsa daima özür ve niyaz eylemelidir.

Dördüncüsü: O, mürşit, mürebbi hakkını hak bilmiş olmalı ve onun dilediğini

¹⁷⁹ Hasan Küçükkoçkaya, Avşarcık Köyü, 1942, Ortaokul Mezunu

¹⁸⁰ **Buyruk**, s. 181-182

¹⁸¹ Derviş Dede, Höbek Köyü, 1951, İlkokul Mezunu (Dede)

yapmalıdır. Her işe başlarken ona başvurmalı, onda perdesiz, Cemalullah'ı görmelidir.

Beşincisi: Musahip hakkını Cem'e, erenler meydanına götürmek, müşidine boş eliyle gelmemek. Talibin abdesti olur.

Altıncısı: Meydanda müşidinden aldığı eli Hazreti Pirin eli bilmek, ondan hakkın eline ermek, ikrar verip tövbe etmektir.

Yedincisi: Müşidinden kazandığı bilgiye uymak ve yol ehline karşı alçak gönüllü olmaktır.¹⁸²

Divriği Alevilerinin tamamının vâkıf olmadığı, Buyruk kitabını bilenlerin ve Dedelerin sohbetlerine katılanların hatırladıkları ilkelerden birisi de yedi farzdır. Yedi Farz, Buyruk Kitabı esas alınarak şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Her varlığın kudretinin hak bilinmesi, sırrı izhar etmemek, zahidin imanını şeytandan sakındırdığı gibi sakınmaktır. Bunları yapan talip, mürebbisine düşer.

2. Candan geçse de Haktan dönmek, sırdan olup gördüğünü örtmeli, musahip olmalıdır.

3. Her nerede olsa daima özür ve niyaz eylemelidir. Çünkü her kötülük Hakkı unutmakla olur. Dünyaya zerre kadar meyletmemelidir.

4. Uğrun dirlik etmekten sakınmalı, mürebbi hakkına kail olmalı, Halifeden tövbe almalı, sırdar olmalıdır.

5. Musahip hakkını Cem'e getirmeli ve yitirmemelidir. Yâre yar olmalı ve özü ulu olmalıdır.

6. Halifeden el tutup tövbe kılmalı, beli berk olmalıdır.

7. Kendi bilmesini terk edip yol ehline gönül vermeli, hakla sohbet kılmalıdır.¹⁸³ Ancak dedenin anlattığı bu kuralları, görüştüğümüz kaynak kişilerden özellikle gençlerin hiçbirisi bilmemektedir.¹⁸⁴

5. Musahiplik

Divriği yöresi Alevilerinin önemli uygulamalarından biri de musahiplik erkânıdır. Alevi toplumun gerçek bir üyesi olabilmek ve sosyal bir mevki sağlayabilmek için musahipli olmak gerekmektedir. Bunun için her aile çiftinin, bir

¹⁸² Buyruk, s. 182–184

¹⁸³ Derviş Dede, Hübek Köyü, 1951, İlkokul Mezunu (Dede)

¹⁸⁴ Erkan Çiftçi, Divriği Merkez, 1986, Üniversite Mezunu; Murat Uzunkaya, Divriği Merkez, 1980, Üniversite Mezunu; Selim Kara, Gündüren Köyü, 1988, Üniversite Öğrencisi; Yağmur Kaya, Kayaburun Köyü, 1988, Üniversite Öğrencisi

musahip tutması gerekir. Bu dört kişilik iki aile, Alevi cemaatinin çekirdeğini oluşturur. Bunlar birbirlerine kardeş sayılırlar, buna ahiret kardeşliği, yol kardeşliği, nasip kardeşliği, can kardeşliği gibi isimler verilmektedir.¹⁸⁵

Musahipliğin kökenine ilişkin iki görüş vardır. Bunlardan birincisi, musahiplik kurumunun İslamiyet'ten önceki Türk geleneklerine dayandırılmasıdır. Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lügat-it Türk adlı eserinde kullanmış olduğu "biste" sözcüğüne dayandırılır. Doğu Türklerinde "biste" "ortak, kardeş" manasında kullanılmıştır. Buradaki biste kardeş veya ortak âdeti musahibe benzetilmiş ve bu âdetin her tacirin bir ortak ya da kardeşinin bulunduğu esnaf veya zanaatkâr loncalarındaki varlığına dikkat çekilmiştir. İkincisi, İslami bir kurum olduğu şeklindedir.¹⁸⁶ "Mekkeli muhacirler için Hz. Peygamber bir genel toplantı tertipledi. Bu toplantıda her çalışan, eli iş tutan Medinelî Müslümanın (Ensar), bir Mekkeli Müslümanı (Muhacir) 'kardeş edinmesi' teklifinde bulundu (Muahat Anlaşması). Buna göre iki tarafın aile mensupları, bu suretle ortaklaşa çalışacak, kazanacaklar ve hatta öz kardeşler, yeğenler ve başka akrabaları bertaraf edilmek suretiyle birbirlerinin mirasçısı olacaklardı. Herkes gönül rızasıyla teklifi kabul etti. Peygamber çeşitli yeteneklerin dengeli bir biçimde eşleştirilmesi için, bu kardeşleştirme hareketini bizzat idare etmiştir. Bulunan bu çare, bu usul senelerce devam etmiştir."¹⁸⁷ Görüldüğü üzere musahipliğin kökeni Medine'deki ensar-muhacir kardeşliğine kadar uzanmaktadır.

Alevilikte, musahiplik evli bir çiftin diğer bir çift ile kardeş olması için yapılan erkândır. Erkânın seyri görgü cem'ine benzer. Rehberin nezaretinde huzuruna getirilen iki çifte dede yol hakkında bilgi verip ardından ellerine, bellerine ve dillerine dikkat edeceklerine dair söz aldıktan sonra temsili olarak yıkayıp bellerine on iki tarik çalar, böylece iki çift musahip kavline girmiş olur. Gece geç vakitlere kadar deyişler okunup belli kurallar çerçevesinde kurban etiyle birlikte "dolu" adıyla anılan içki içilir ve merasim tamamlanır.¹⁸⁸

Melikoff tarafından tanımlanan Musahiplik, kan bağı haricinde sonradan kurulan bir akrabalık türüdür.¹⁸⁹ Musahip olabilme yaşı konusunda kesin bir sınırlama yoktur. Ergenlik çağına girmek, akıl-baliğ olmak yeterli sayılmaktadır.

¹⁸⁵ Keskin, a.g.e., s. 44; Üzüm, "Kızılbaş", *DİA*, XXV, 554

¹⁸⁶ Melikoff, a.g.e., s. 91

¹⁸⁷ Muhammed Hamidullah, *Resulullah Muhammed* (Çev. Salih Tuğ), İst. 1992, s. 102–103

¹⁸⁸ Üzüm, "Kızılbaş", *DİA*, XXV, 554

¹⁸⁹ Melikoff, a.g.e., s. 93–94

Musahiplikle ilgili bazı şartlar bulunmaktadır. Bunlar: aynı dili konuşuyor olmak, aynı yaşta, aynı dinde, aynı sosyal durumda olmak (bekâr –evli, yaşlı-genç ile musahip olamaz) ve aynı yerde oturuyor olmaktır.¹⁹⁰

Divriği’de yaşayan Alevilere göre; Alevilikte ergenlik çağına girmiş iki kişinin aynı zamanda bir törenle Alevilik’e girmesine musahip olma denir, musahip olan kişiler kardeşten daha ileri sayılırlar. Her Alevi’nin bir musahibi olması gerekir, musahipsiz belli merasimlere girilemez. Musahiplik kurumunun sosyal işlevi çok önemli olup, musahipler bütün hayatları boyunca karşılıklı yardımlaşmakla yükümlüdürler. Bir musahip musahibinin evine davetsiz girebilir, rahatlıkla sofrasına oturabilir. Ellerindeki “namus dışında” her şeyi paylaşmaları gerekir. Birbirlerine karşı hiçbir kötülükte bulunulmamalıdır. Musahiplerin çocukları, kardeş veya bacı çocukları sayıldığından birbirleriyle evlenemezler. Bu bağ ölünceye kadar sürer. Bir musahip evlenmek istediği zaman, Ahiret kardeşi ona yardımcı olmalıdır. Birlikte kol kola kız aramaya çıkarlar. Musahip, gelin odasına kadar evlilerin yanında bulunur. Eğer evli ise eşi, evlenme merasimi boyunca yeni geline yardımcı olur.¹⁹¹

Musahip, Öz kardeşten daha yakındır. Birbirlerinin bütün ihtiyaçlarını karşılarlar. Musahip olunurken önce tarikata girilir, kuşaklar bağlanır.¹⁹² Ayaklar çıplak olduğu halde Mansur darına durulur.¹⁹³

Musahiplik ile ilgili şu dörtlük söylenmektedir:

“Musahiple musahibin varisi
İkisi de bir elmanın yarısı
Özü çürük kalles olsa birisi
On iki İmam divanını göremez.”¹⁹⁴

Musahiplik, birbirlerini uzun bir süre tanıma devresinden geçiren eşlerin bulunduğu iki aile arasında yapılır. Musahipler görülmeye durduğunda önce boyabdestlerini alırlar. Daha sonra bütün köyü gezip helallik alırlar.¹⁹⁵ “Ben Muhammed Ali yoluna gidiyorum, görüleceğim” diyerek herkesten müsaade isterler, helallik alırlar. Musahibin biri helallik alamazsa diğeri de yola devam edemez. Musahiplik cemine,

¹⁹⁰ Melikoff, a.g.e., s. 95–98

¹⁹¹ Şengül Ertürk, Avşarcık Köyü, 1956, İlkokul Mezunu

¹⁹² Özer Önder, Divriği Merkez, 1991, Lise Mezunu

¹⁹³ Hüseyin Karayılan, Divriği Merkez, 1981, Lise Mezunu

¹⁹⁴ Rüstem Erdal, Ağan (Mamo Ağa) Köyü, 1936, İlkokul Mezunu

¹⁹⁵ Nazım Serik, Karaağaç Köyü, 1948, İlkokul Mezunu

baştan sona sadece musahipli olanlar iştirak edebilmektedir. Musahip ceminde dede ve musahipli talipler bulunur ve kurbanı da ancak musahiplilerin yiyebildiği bir lokma ile cem gerçekleştirilir. Musahip olan kimselerin her bakımdan birbirine eşit olmasına dikkat edilir ve musahiplerin hayatları boyunca da bu eşitliği korumaları gerektiği anlatılır. Âlim cahil ile, zalim mazlum ile, mürşit mürit ile, mümin münafik ile, bekâr evli ile, genç yaşlı ile musahip olamaz.¹⁹⁶ Musahip musahibi ile bir evde, bir köyde, bir şehirde olmalıdır. Musahipli olanlar her türlü mükâfat ve cezayı ortak üstlenirler, yani herkes birbirinden sorumludur. Bir musahip diğerinden gizli lokma yerse derdine derman bulamaz, denilir. Yediği lokma murdar sayılır. Musahibin hanımı musahibe bacı sayılır. Yedi göbek geçinceye kadar kız alıp verilemez.¹⁹⁷

Günümüzde Divriği yöresinde Alevilik inançlarından uygulama yönüyle günümüze kadar ulaşan en önemli kurallarından birisi müsahip kardeşliğidir. Şu anda Divriği Alevilerinin tamamı tarafından kabul gören bir anlayıştır.

6. Düşkünlük

Düşkünlük meydanı, Alevi erkânında; "hukukî kudret ve ceza"nın "icra kuvveti" mahiyetindedir. Bu hukuku genel surette şöyle özetleyelim. Taaddüd-i Zevcât (birden fazla kadınla nikâhlı olarak evli olma), Talâk (nikâhlı kadını boşama), Zina, Sirkat (hırsızlık), Katl (öldürme), Dede ve meydan erenlerine yalan söylemek, "Sır"ı ifşa etme, Vaktinde baş okutmamak, Pir ve ocak hakkını ödememek, "Eş" günahından sorumlu olmamak, Yezîd Ehli (Ehl-i Sünnet)'ne yol göstermek yani onunla evlenmek, Gereğinde sufi dostlarından yardımlaşma ve dayanışmasını esirgemek. İşte bu maddeler, genel yasaklardan olup, bunlara aykırı hareket edildiğinde, kişi sorumlu olur.¹⁹⁸

Düşkünlük, yol terbiyesine aykırı davranan, suçlu kimse anlamına gelir. Alevi-Bektaşî yoluna ters davranışlarda bulunan suçlu kimselere düşkün denir. Suçluluk haline de düşkünlük denilir. Talib, Dede, Mürşid olan kişiler kendilerini kötülüklerden irade ve istekleriyle sakındırmalıdır. Eğer kişi kendisini bu kötülüklerden uzak tutamamışsa, o kişi düşkün sayılır. Düşkünlük, bir cezadan çok caydırıcı ve ibret verici sosyal ve toplumsal bir tedbir özelliğindedir. Haksız yere

¹⁹⁶ Hacı İbrahim Metin, Şahin Köyü, 1932, İlkokul Mezunu

¹⁹⁷ Rüstem Erdal, Ağan (Mamo Ağa) Köyü, 1936, İlkokul Mezunu

¹⁹⁸ Baha Said Bey, **Türkiye'de Alevi-Bektaşî, Ahi ve Nusayri Zümreleri** (Haz. İsmail Görkem), Ankara 2000, s. 149–161

eşini boşamış, bir adam öldürmüş veya toplumsal kurallardan birini ihlal etmiş kişi, kanuni cezanın dışında, Alevi toplumunun dışına atılarak toplumdan soyutlanır. Düşkün olan kişi ile kimse selamlaşmaz, evine gidip gelinmez, ayinlere katılamaz, kurban eti yiyemez. Ailesi, düşkün olan kişiyi evinden dışarı atmadıkça, düşkün kimseyle aynı kazandan yemek yiyenlere de düşkün gözüyle bakılır. Düşkün kişinin musahibi ondan ayrılmak zorundadır. Aksi takdirde musahibine de aynı muamele yapılır.¹⁹⁹

Düşkün, toplumla bağları koparılmış, dokunulması yasak birisi haline getirilmiş ve tecrit edilmiştir. Kişi, işlediği suçun durumuna göre geçici ya da sürekli olmak üzere iki şekilde düşkün sayılır.²⁰⁰

Geçici düşkünlükte, kişi belirli bir zaman süresi içerisinde toplumdan uzaklaştırılır, para ve dayak cezasına çarptırılır. Zaman süresi dolunca bir kurban kesilir ve cem tertip edilir. Düşkün kişi, cemde herkesten helallik alır. Sürekli düşkünlüğe “yoldan düşme” de denilir. Bunlar yol düşkünü kabul edilerek toplumun dışına itilir. Bunlar, Kuran’da evlenilmesi yasak olanlarla evlenenler, ikrarından dönenler ve zina yapan kişilerdir.²⁰¹

Sorgu Cem’i: çarşambayı perşembeye bağlayan gecelerde taliplerin dedenin huzurunda sorgudan geçirildiği toplantıdır. Bu toplantılarda muhabbet, sohbet ve zikir fasıllarından sonra taliplerin birbirinden razı olup olmadıkları sorulur, varsa şikâyetler değerlendirilir ve suçu sabit bulunanlar türlü cezalara çarptırılır. Küçük suçlar belli sayıda sopa cezasıyla cezalandırılır. Mesela dedenin arkasından sırrını ifşa edenlere doksan dokuz sopa vurulur. Zina, adam öldürme gibi büyük suç işleyenler ise “düşkün” ilan edilerek toplumdan uzaklaştırılır.²⁰²

Mürüvvet Meydanı adı da verilen Düşkünlük Meydanı, bir halk mahkemesi olarak kabul edilebilir. Düşkünlük, inanç, ibadet ve karşılıklı ilişkiler ile ilgili belirlenmiş olan kuralların yerine getirilmemesi durumunda Cem’e başlamadan önce sorgu erkânı yapılması sonucu bazı cezaların verilmesidir. Bu cezalar hem dede hem de talipler için geçerlidir. Belirlenen kuralları çiğneyen kimselere “Düşkün” denir. Bu kişiler için sorgu meclisi kurulur ve buna da “Dar” denir. Dar esnasında kişi, cemde dedenin ve cemaatin huzurunda yargılanır. İşlenen suçlara göre tespit edilen

¹⁹⁹ Celal Yerlikaya, Avşarcık Köyü, 1964, Ortaokul Mezunu (Cenaze Hocası)

²⁰⁰ Mehmet Dehmen, Mursal Köyü, 1941, Lise Mezunu

²⁰¹ Ali Sönmez, Gürpınar Köyü, 1957, Lise Mezunu

²⁰² **Buyruk**, s. 150

cezalar vardır. Bu cezalar, Buyruklarda bulunmaktadır. Aslında cemlerde insanların dikkat etmeleri gereken kurallar sürekli anlatılmaktadır. Suç işleyenlerin dara çekilmesi, sonunda belirli cezalara çarptırılmaları ve bunun meclis önünde onların katılımı ile gerçekleşmesi halk arasında suça yönelik caydırıcılığı sağlamış olmaktadır. Bütün bunların yapılmasında asıl amaç toplum huzurunu sağlamak, kişilerin kırgınlıklarını, dargınlıklarını gidermek ve ölmeden önce herkesin birbirinden razı olmasını sağlamaktır. Yanlış bir iş yapılıncaya yedi sene cemaate alınmaz, halktan dışlanır. Bu yedi sene boyunca sürgün kalır, sığırı katılmaz, koyunu güdülmez. Tövbe istiğfar etmesi istenir. Eğer tövbe etmek isterse Nevşehir'deki Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'na, yani Post'a gider. Oradan af alır, beraatını ister. Eğer kabul görürse tekrar toplum içerisine kabul edilir.²⁰³

Divriği yöresinde düşkünlüğü gerektiren suçlar şunlardır: Katillik, hırsızlık, zina, boşama, çok evlilik, dedeye ve meydana erine yalan söylemek, sırrı açıklamak. Tek eşlilik esastır. Birden fazla evlenene iyi gözle bakılmaz. Eğer biri zorunlu olarak evlenecekse eşinden razılık alması gerekir. Aksi takdirde düşkün sayılır. Düşkün olan kişilere sürgün dışında genellikle şu cezalar verilir: Ayağını ateşe basmak, boğazına delikli taş takmak, kırklar aşkına ağır ağır kırk tane asa vurmak. Bu cezaların verilmesindeki amaç "bu dünyada sorulan öte dünyada sorulmasın" mantığı gereği günahları dökmektir. Dede bir yere geldiğinde orada bulunanlar toplanırlar ve cem yaparlar. Dede önce sorgu erkânını gerçekleştirir. Cemaate 'Bu yol Hak yolu, Muhammed-Ali yolu, doğru yol. Birbirinizden davanız, alacağınız, vereceğiniz varsa buyurun, bu yola gelin; küskün, dargın iken bu yola girilmez. Yolda ufak tefek kırgınlık varsa barışalım, görüşelim, yola girelim" der. Eğer dargın olanlar varsa bu kişileri sulha çağırır. Örneğin; birisi sulh oluyor, birisi olmuyorsa, "Sulh olmazsan bu yola giremezsin" der. 'Yok, ben sulh olmam' diyorsa, köylüyü burada topladık, şahidin kimse, bul, ifadesini alalım, karar verelim der. Eğer sulha tâbi olmak istemezse, tarikatın kanunu üzerine, elimizdeki Buyruk kitabının üzerine, bu adama düşkünlük cezası vereceğim. 'Kabul ediyor musunuz cemaat?' diye sorar. 'Ediyoruz dede' derler. 'Peki, öyleyse 4 kapı 40 makamın 10'ncu makamı olan Pir makamının, 49. maddesinden, 12. burçtan düşkün ettim. Kabul ettin mi cemaat?', 'Kabul ettik dede.' Üç defa tekrar eder. 'Öyleyse bundan sonra tarikatın cezası şudur: Bu adamın malı varsa, malınıza, davarı varsa, davarını davarınıza

²⁰³ Nazım Serik, Karaağaç Köyü, 1948, İlkokul Mezunu

katmayacaksınız. Selâm vermeyecekseniz, selâmını almayacaksınız. Ölüsünü kendisi gömecek. Bunu kabul ettiniz mi? ’ ‘Kabul ettik dedem...” Eğer kişi farklı bir suç işlemişse ona göre aynı usul ile cezası verilir. Kişi dara durunca kesinlikle yalan söyleyemez, kırılır. Kalbinde ne varsa onu söyler.²⁰⁴

Divriği yöresinde görüştüğümüz kaynak kişilerden yalnızca yaşlılardan bunu dinleyebildik. Gençler bu tür uygulamaları gereksiz görmekle beraber kabul etmeyenlerin oranıda % 50 olarak karşımıza çıkmaktadır.

²⁰⁴ Derviş Dede, Höbek Köyü, 1951, İlkokul Mezunu (Dede)

İKİNCİ BÖLÜM

DİVRİĞİ İLÇESİNDEKİ ALEVİLERDE YAYGIN HALK İNANIŞLARI

A. HAYATIN ÇEŞİTLİ SAFHALARI İLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARI

1. Doğum ve Çocuk İle İlgili Uygulamalar

Doğum olayı anne açısından hayatın önemli safhalarından biri iken, doğacak olan çocuk için hayatın başlangıcını teşkil etmektedir. Divriği yöresinde de doğum olayı ile ilgili olarak birkaç noktaya değinmekte yarar görüyorum. Anadolu'nun diğer köylerinde olduğu gibi Divriği yöresini oluşturan köylerde de doğum ile ilgili bir takım uygulamalar yapılmaktadır.

Yörede doğum, mutlulukla karşılanan bir olaydır. İnsanlar bu mutlu durum için gerek doğum yapan kadın, gerekse çocuk açısından bazı uygulamalar geliştirmişlerdir. Doğumun kolay olması, kadın ve çocuğun daha sağlıklı bir hayat sürmeleri, aile ve toplum için mutluluğa vesile olması bu uygulamalara bağlı kılınmıştır.

a. Doğum

Divriği yöresinde, gebe olan kadına büyük bir ihtimam gösterilir. Onun yiyeceğine ve içeceğine iyi bakılır, iş yaptırılmaz. Hamile kadın yürürken yere çok bakarsa doğacak çocuğun güzel olacağına inanılır.²⁰⁵

Doğum sırasında komşu kadınlar ve genç kızlar doğumun olduğu eve giderek çeşitli oyun ve eğlencelerle hastayı sabaha kadar eğlendirmeye çalışırlardı. Bu eğlenceler bazen üç gece bile devam edebilirdi. Eskiden kırsal kesimde yeterli sayıda ebe-hemşire olmadığı için bu görev genellikle tecrübeli köylü kadınlar tarafından yerine getirilirdi. Doğan bebeğin göbek bağı bu tecrübeli kadın tarafından kesilerek ebelik görevi yapılmış olurdu. Bu ebeye de bir para verilir ki buna “göbek akçesi” denilirdi. Günümüzde doğum olayı imkânlar ölçüsünde modern tıbbın gereklerine göre yerine getirilmeye çalışılmaktadır.²⁰⁶

²⁰⁵ Sumbüle Arslan, Uluçayır (Vazuldan) Köyü, 1942, Okur-Yazar

²⁰⁶ Hatice Tuna, Gürpınar Köyü, 1938, Okur-Yazar değil

Yörenin eski kültüründe kız çocuğu olunca evin kapısına iki sancak asıldığı inancı hâkimdi. Tabii ki bu manevi sancak anlamındaydı. Bir evde birden fazla lamba yakılı görülecek olsa ne o oğlunuz mu oldu? Suali ile karşılaşıldı. Bu durum çocuğa verilen değeri açıkça ifade etmektedir. Erkek çocuk isteği ailede ağır basar. Çocuğu olmayanlar ve çocuğu olup da değişik hastalık nedeniyle kısa sürede ölen aileler tarafından dilek tutulup ziyaretlere gidilirdi. Çocuğu olmayanların çocuğu olması ve çocukları olup da kısa sürede ölen ailelerin çocuklarının yaşaması için adaklar adanır, dileklerinin kabul olması halinde bu aileler tarafından adaklar yerine getirilir ve kurbanlar kesilirdi. Ancak bu inanışlar günümüzde işlerliğini büyük oranda kaybetmiştir.²⁰⁷

b. Lohusalık

Divriği yöresinde, yeni doğum yapan kadına kırk gün geçene kadar ‐lohusa‐ denir. Lohusa olan kadın ve çocuk kırk gün dışarı çıkarılmaz. Lohusa kadına yapılacak ziyaretler, akrabalık derecesine, komşuluk ve arkadaşlık samimiyetine göre farklılık arz eder. Akrabalığı yakın olanlar veya samimiyeti daha fazla olanlar lohusa görmeye giderken, altın takı, elbise, çorap, yemek vb. şeyleri hediye ve ikram olarak götürürler. İlk çocuğunu doğuran kadına baba evinden ‐kat‐ (beşik takımı, hediyeler) getirilir. Lohusa kadın bazı tehlikelerle karşı karşıyadır. Bunun için kadının ihtiyatlı davranması ve yanının boş bırakılmaması gerekir.²⁰⁸

Yörede, lohusa olan kadın soğuk su içmez. Anne sütünden çocuğa geçecek olan acı ve ekşi yiyecekler yemez. Lohusa kadının en ufak bir serinlikten etkileneceği düşünülerek üşütmeyecek giyecekler giydirilir. Lohusa kadının doğum esnasında çok kan kaybederek zayıfladığı düşünülerek, tatlı türünden yiyecekler yedirilmeye gayret edilir.²⁰⁹

c. Al karısı

Al karısı; yeni doğum yapmış kadınlara, çocuklar ve yeni sünnet olmuş çocuklara görünür. Kara kuru, saç başı dağınık, yüzü ve göğüsleri büyük, siyah elbiseli, her yerden geçebilen bir yaratıktır. Daha çok geceleyin, kimsenin olmadığı

²⁰⁷ Akgül Atmaca, Karasar Köyü, 1926, Okur-Yazar değil

²⁰⁸ Meryem Kılıç, Aşarcık Köyü, 1947, Okur-Yazar

²⁰⁹ Yeter Tuna, Gürpınar Köyü, 1955, Ortaokul Mezunu

zamanlarda gelir, bulduğu kişinin boğazını sıkarak boğmaya çalışır. Bundan korunmak için bu kişilerin başı beklenir. İnanışa göre al karısı suya girdiği zaman su kırmızı olur ve kanını suya bıraktığına inanılır.²¹⁰

Halk arasında al karısı ile ilgili değişik hikâyeler yaygındır. Örnek olarak Makbule Çınar şunu anlatmaktadır: “Doğum yapan bir gelin yalnız kalınca, al karısı gelinin ölmüş annesinin kılığında gelmiş. Kızım ağzın kurumuş su vereyim de iç demiş. Gelin suyu içmek için ağzını açınca, al karısı gelinin ağzından içine girmiş ve ciğerlerini alıp götürmüştü. Gelin ölmüş, bir müddet sonra gelinin kanı yunakta bulunmuş.”²¹¹

d. Al Basması

Divriği yöresinde, yeni doğum yapmış lohusa kadın veya kırkı çıkmamış çocukları kırk gün gece gündüz yalnız bırakmazlar. Zira al karısı adam olmazsa çocuğu ve annesini öldürmüştü gibi bir anlayış vardır.²¹²

Yörede al basmasını engellemek için;

Doğum yapan kadın ve çocuk yalnız bırakılmaz. Kadının ve çocuğun başucuna Kur'an-ı Kerim asılır. Çörek otu yakılır. Yastığına iğne batırılır.²¹³

Kişinin yatağına ve elbisesine kırmızı yeşil renk ziyaret kumaşları bağlanılır. Çocuğun beşiğinin altına tas ile su konur. Lohusa kadın veya çocuk karanlıkta bırakılmaz, bir ışık daima yanar. Lohusa kadın karanlık odalara, loş ışıklı ahır, samanlık gibi yerlere tek başına gönderilmez. Lohusa kadına muska takılır. Lohusa kadının üzerine erkek elbisesi ceket, gömlek vb. şeyler atılır.²¹⁴

Çocuğun başının altına ekmek ve tuz konulur. Yörede halk arasında ekmeğin yedi kitaptan üstün olduğuyla ilgili yaygın bir inanış da vardır.²¹⁵ Yapılan bu işlemlerin çocuğu ve annesi al basmasından koruyacağına inanılmaktadır.

²¹⁰ Yeter Karahan, Karasar Köyü, 1952, Okur-Yazar

²¹¹ Güllü Yılmazel, Ahi Köyü, 1935, Okur-Yazar değil

²¹² Kutlu Özen, **Divriği/Yağbasan Köyü Folkloru**, Sivas 2003, s. 53

²¹³ Didar Karayılan, Uzunbağ Köyü, 1956, Okur-Yazar değil

²¹⁴ Hatice Güner, Erikli Köyü, 1947, Okur-Yazar değil

²¹⁵ Senem Karayılan, Güneyevler Köyü, 1930, Okur-Yazar değil

e. Kırk Basması

Divriği Yöresinde kırk basması yeni doğum yapan lohusa kadının ve kırklı çocuğun her hangi bir sebepten dolayı zayıflayarak hasta düşmesidir. Yöre halkının kırk baskını "yetnük" dediği bu tip çocuklara köylerde ise "çorlu" denir.

Kırk basmasını engellemek için halk arasında şu uygulamalar yaygındır:

Doğum yapan anneler çocuklarının kırkı çıkana kadar birbirlerinin evine, "birbirlerinin kırkı basar" diye gitmezler. Kırkı çıkmamış anne ve çocuğu, adetli kadınların ziyaret etmesi engellenir. Eve et getirilirken çocuk dışarı çıkarılır. Kırklı olan evden ateş, tuz, ekme verilmmez. Çocuk doğduktan sonra, babaanneyi ilk kez göreceği sırada çocuk saklanır. İlk ziyaretten sonra çocuk babaya gösterilir. Eşik atlanırken besmele çekilir. Çocuk höllüğe yatırılırken besmele çekilir. Çocuğu sürekli ölen kadın, kırklı çocuğu ziyaret etmez. Lohusa evinden ateş verilmmez ve bu eve dışarıdan ateş getirilmmez.²¹⁶

Kırk baskını olan çocuklar, cuma günü sela (sala) ile ezan arası annesi ve yakınları ile birlikte Kubbedibi Ziyaretine götürülür. Evden getirilmiş olan küçük kazanda su ısıtılır. Hastalıklı çocuk ılık suyla yıkanır.

f. Kırk Çıkarma (Kırklama)

Divriği Yöresinde, kırk çıkarma doğumunun üzerinden kırk gün geçen annenin ve çocuğun yıkanarak, annenin lohusalıktan, çocuğun kırklı halden çıkarılmasıdır.

Kadın ve çocuk kırk gün geçince kırkı çıkarılır. Önce su ısıtılır ve besmele çekilir, dua okunur. Anne çocuğu kucığına alır. Yıkanma işi bittikten sonra halbur veya kevgir üzerinden üstlerine su serpilir. Böylece anne ve çocuk kırklanmış olur.²¹⁷

g. Sütü Olmayan Kadın İçin Yapılan Uygulamalar

Divriği Yöresinde, Sütü olmayan kadın için şu uygulamalar yapılır: Tatlı türü helva ve benzeri yiyecekler yedirilir. Dut, incir, üzüm veya kayısıdan yapılan hoşaf içirilir. Dut veya üzüm pekmezi yedirilir. Şeker ve sudan yapılan şerbet veya bal şerbeti içirilir. Banyo yaptırılır. Türbe veya ziyaretlere gidilerek annenin sütünün

²¹⁶ Güllü Yılmazel, Ahi Köyü, 1935, Okur-Yazar değil

²¹⁷ Sümbüle Arslan, Uluçayır (Vazuldan) Köyü, 1942, Okur-Yazar

çoğalmasi için dua ve niyazlarda bulunulur.²¹⁸

h. Diş Hediği

Diş hediği çocuğun ilk dişi çıktığında, bütün dişleri hedik gibi kaynayıp gelsin diye yapılır. Çocuğun ağzından küçük bir süt dişi belirince bütün tanıdıklara yayılır. Ocağa “diş hediği” kazanı konulur. Hedik haşlandıktan sonra üstüne fındık, fıstık, ceviz, üzüm, nohut, fasulye, lokum ve şeker gibi yiyecekler de konularak köylülere dağıtılır. Köylüler ise kendilerine hedik gönderilen tepsi veya tabakları boş göndermez. Tepsi veya tabaklara çocuğa töre olarak para, elbise, yumurta, vb. şeyler konulur.²¹⁹

Çocuğun yaşı ilerleyip, süt dişlerinin yerine kalıcı dişler gelmeye başlayınca, çocuğun ağzından çıkan her diş, yavrularının dişi olması için bir ineğin altına ya da koyunların ağlına atılır. Ayrıca ürünün bereketli olması için harman yerine veya ekili olan tarlaya da bu dişler atılır.²²⁰

ı. Sünnet ve Kirvelik

Çocuğun sünnet edilmesi münasebetiyle yapılan düğün ve eğlencelere sünnet düğünü denilir. Sünnetin hangi yaşlarda yapılacağına dair ortak bir görüş bulunmamaktadır. Bu durum bölgelere göre yedi günlükten on üç yaşına kadar değişiklik arz etmektedir. Çocukların buluğa ermeden sünnet ettirilmeleri babaları için bir vazife kabul edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i doğumlarının yedinci gününde sünnet ettirdiği rivayet edilir.²²¹

Sünnet olacak çocuğa önce bir kirve seçilir. Sünnet gününden birkaç gün önce kirveye haber verilir ve eğer özel sünnet için düğün yapılacaksa okuntu dağıtılır. Düğün günü gelen davetliler davul zurna ile karşılanır. Gün boyunca eğlenilir. O akşam düğün sahibi gelen davetlilere ve komşularına bir yemek ziyafeti verir. Sabahleyin erken saatte kahvaltı yapıldıktan sonra çocuklar sünnete hazırlanarak bir odaya alınır. Odanın ortasına honça denilen ekmek tahtası, onun üzerine de bir tepsi bırakılır. Tepsinin üzerine hiç kullanılmamış bir havlu serilerek sünnet takımları içerisine konulur. Önde sünnetçi olmak üzere davetliler kibleye

²¹⁸ Didar Karayılan, Uzunbağ Köyü, 1956, Okur-Yazar değil

²¹⁹ şengül Ertürk, Avşarcık Köyü, 1956, İlkokul Mezunu

²²⁰ Özlem Karayılan, Gökçe Harman Köyü, 1984, Ortaokul Mezunu

²²¹ Nebi Bozkurt, “Sünnet (Hitan)”, şİAN, İst. 2000, VII, 253–255

dönerek dualar okurlar. Hayırlı olması dileği ile hazırda bulunanlar tarafından tepsiye para atılır. Daha sonra oda tenhalaştırılarak kirve, sünnetçi, çocuğun babası ve bir görevli odada bırakılır. Çocukların kirvesi olan kişi yerini aldıktan sonra çocuk kucağına oturtulur ve sünnetçi tarafından sünnet gerçekleştirilir.²²²

Sünnet bittikten sonra eller yıkanır. Geleneğe göre el yıkanırken en üstte babanın eli onun altında kirvenin elleri olmak üzere üst üste tutulur. Hiç kullanılmamış bir sabunla eller aynı anda yıkanır. Bu toplu yıkamadan sonra eller tek tek ayrıca yıkanır. Bu şekildeki yıkama kirvelerin bir aile haline geldikleri anlamına gelir. Kirvelik sonucu, yeni kurulan bu aile dostluğunun saadeti temennisiyle dualar okunur ve davetliler çocukları görüp tebrik ettikten sonra ayrılırlar. Sünnet düğününden bir süre sonra kirve, çocuklara ve aile fertlerine çeşitli hediyeler olarak onları sormaya gelir. Düğün sahibi ise, kirvenin getirdiği hediyein bir kat fazlasıyla kendisine iade eder. Kirvelik çok köklü bir gelenek olup iki aile arasında kirvelik törenleri yerine getirilip bağ kurulduktan sonra artık birbirleri için kutsal sayılırlar.²²³

Kirvelik koşullarının yerine getirilmesi için ailelerden biri diğerine on iki imam anlamına gelen on iki kuruşu vererek arada "Hz. Muhammed ve Ehlibeyt Dostluğu"nu kurar ve ikrarını yerine getirir. Bu ikrarla birlikte her iki taraf da yedi göbek geçinceye kadar bir birinden kız alıp vermez. Dargınlıklar ve düşmanlıklar kirvelik sayesinde dostluğa dönüşür. Kirvelik eski önemini korumamakla birlikte bugün bile toplumsal barışın sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır.²²⁴

2. Evlilik İle İlgili Uygulamalar

a. Evlilik

Evlilik, iki kişinin aile kurmak üzere kanunların uygun gördüğü şekilde, ruhen ve bedenen bir ömür boyu sürecek şekilde bir araya gelmesidir. Evlilik normal olarak, ailenin çoğalmasının temelini oluşturur. Medeni hukuk ve tarihte evlenmenin amacı, müstakbel eşlerin devamlı bir yuva kurmak için yaptıkları karşılıklı taahhütlere resmi bir nitelik kazandırmaktır. Nitekim insan topluluklarının çoğunda, evlenme vardır ve dünyaya çocuk getirilmesi, bunların korunması ve eğitilmesi amacıyla eşlerin bir araya gelmesi olarak kabul edilmiştir.

²²² Gazi Yalçın, Şahin Köyü, 1945, Lise Mezunlu

²²³ İsmail Dolaş, Uzunkaya Köyü, 1942, İlkokul Mezunlu

²²⁴ Ali Sönmez, Gürpınar Köyü, 1957, Lise Mezunlu

Evlilik ile ilgili toplumdan topluma farklılık gösteren uygulamalar yörede de bazı farklı inanışlarla karşımıza çıkmaktadır. Eski adetlerin sıkı bir şekilde uygulanmaya çalışıldığı köyler ile kendini yeniliklerin etkisine bırakan merkez arasında küçük farklar ortaya çıkmasıyla birlikte yine de yörenin her yerinde benzer şekilde uygulamaların olduğu bir evlilik inanışının varlığını gözlemlemekteyiz.

Evensel bir olgu olan evlilik, yörede de çok önemli bir yere sahiptir. Kız isteme, nişan, düğün gibi evliliğin bütün aşamaları titizlikle adetlere uygun bir şekilde uygulanmaya çalışılmaktadır.

Yörede görücü usulü, kaçarak ve tarafların kendi seçimi ile karar vermesi şeklinde evlilikler yapılmaktadır.

Önceleri görücü usulü evlilik yaygındı. Ana-baba veya aile büyükleri evlenecek gençlere sormadan uygun eşleri seçerlerdi. İki tarafın kendi isteği sonucu evlenmek isteyen çiftler birbiriyle anlaşır, kararlarını büyüklere bildirirler. Büyüklerin araya girmesi gereklilik sayılır. Evlenme yaşı eskiden 12–15 yaş arası idi. Şimdi ise evlilik 20–30 yaşları arasında gerçekleşmektedir.²²⁵

Kaçarak evlenme ise eskiden beri süregelen bir adettir. Nedenleri; ailelerin erkek veya kıza izin vermemesi veya maddi imkânsızlıklardır. Bir Alevi dedesi Sünnilerle evlilik konusundaki kanaatini şöyle ifade ediyor: “Bizim örf ve töremizde, Sünni’den kız alıp vermek yoktur. Bu, önemle bilinmesi gereken bir kaidedir. Uzun seneler geçmesine rağmen bu töremizi bozmadık. Ancak, son yıllarda şartlar değişti. Bu ilişkiler eğitim artıka, tanışma, dostluk ve kaynaşmayı meydana getirdi. Az da olsa bu ilişkiler artık başlamış durumda.”²²⁶ Bu anlayış Divriği yöresinde halen yaygınlığını sürdürmektedir. Görüştüğümüz kaynak şahıslar, ne Sünnilerin Alevilere ne de Alevilerin Sünnilere kız alıp vermediklerini ifade etmektedirler. Bunun bir utanç sebebi sayılacağı fikri ise yörede oldukça yaygındır. Ancak Alevi-Sünni evlilik yapanlar genelde kaçarak evlenmektedir. Örnek olarak Ayhan Doğan şöyle demektedir: “Alevi-Sünni evliliği yalnızca kız kaçırma şeklinde meydana gelir, bizde bu şekilde bir evlilik yaptık ve aradan beş yıl geçtikten sonra araya giren aile büyüklerinin sayesinde eşimin ailesiyle barıştık.”²²⁷

Yörede diğer evlenme şekli de, Hızır orucu tutularak yapılan evliliiktir. Hızır orucunun son günü, iftarda yenilecek yemekler çok tuzlu olur ve hiç su içilmez, genç

²²⁵ Ali Yıldırım, Üçpınar Köyü, 1934, Okur-Yazar

²²⁶ Mustafa Sami Çetin, **Bir Başka Açıdan Alevilik**, İstanbul 1996, s. 133

²²⁷ Ayhan Doğan, Eliköy Köyü, 1980, İlkokul Mezununu

kız veya erkeklerin rüyasında kendilerine su veren kimse ile evleneceklerine inanılır.²²⁸ Bu adetleri anlatan teyzemiz, rüyasında eşinin kendisine su verdiğini gördüğünü ve bu sebeple de onunla evlendiğini anlatmıştır.

Başka bir evlenme şekline göre, eskiden köylerde un su ile yoğrularak hamur yapıldıktan sonra sabahın erken saatlerinde damda bulunan loğ üzerine konur. Bu loğ üzerindeki hamuru alacakarga gelip hangi yöne götürürse o hanede bulunan kızın o yöne doğru gelin gideceğine, ya da hanede bulunan erkek ise o yönden gelin getirileceğine inanılırdı. Şayet karga loğ üzerinde hamuru yerse bu durumda köy içi bir evlilik yapılacağına inanılırdı.²²⁹

b. Kısmet Açmak

Divriği yöresinde, evlilik çağına gelip de evlenemeyen insanlar için “kısmeti kapalı” deyimi çokça kullanılır.

Toplumumuzda genç kızlar, kısmetlerini öğrenmek, kısmetlerini etkilemek ya da kapalı olan kısmetlerini açmak için çeşitli davranışlar ortaya koyarlar. Yörede de bu durum şu uygulamalarla gerçekleşmektedir.

Kısmeti kapalı olan kişi Cuma günü sala verildiği zaman, ayakaltına bir anahtar kor ve bahtım açılınsın der. Ulu Camii kapısı açılırken yarım ekmek, peynir ile beraber kilidin altına tutulur. “Allah nasibini açsın” denilir ve ekmek kıza yedirilir. Hocaya veya dedeye götürülür. Bir yolcu gelinin eline çorap verilir ve bu çorap yolda gidilirken sökülür. Bu sayede niyetlenen kızın nasibi ve kısmeti açılır. Belirli ziyaret yerlerine veya yatırlara gidilir ve burada kısmeti açılması için dualar edilerek adaklarda bulunulur. Kısmeti kapalı olan kişi için kurşun dökülür. Evlenemeyen kızın ismi, gelinin ayakkabısının altına yazılır. Geline “ayağını iyice sür ki şu kişi de evlensin” denir ve gelin ayağını sürerek giderse o kişinin kısmetinin açılacağına inanılır.²³⁰

Gece aynaya bakmanın kısmeti kapatacağına inanılır. Bekâr kızların adı söylenip kilit kapatılırsa o kişinin kısmeti kapanır. Eline diken batan kişi bu dikenini eğer akşam çıkarırsa o kişinin kısmeti kapanır.²³¹

²²⁸ Şengül Ertürk, Avşarcık Köyü, 1956, İlkokul Mezunu

²²⁹ Şengül Ertürk, Avşarcık Köyü, 1956, İlkokul Mezunu

²³⁰ Özlem Karayılan, Gökçe Harman Köyü, 1984, Ortaokul Mezunu

²³¹ Meryem Kılıç, Avşarcık Köyü, 1947, Okur-Yazar

c. Gençlerin Evlenmek İsteklerini Gösteren Belirtiler

Evlenmek isteyen bir genç evlenmek istediğini ifade etmek için çeşitli yollara başvurur.

Evlenmek isteyen erkekler şu davranışları sergilerler: Evlenmek istediğini samimi bulunduğu arkadaşına söyler. Arkadaşı da bu isteği onun anne ve babasına söyler. Evlenmek isteyen gençler, genellikle babalarından çekindikleri için durumu annelerine açarlar. Yengesi, ablası gibi sırrını verebileceği büyüklerine içini açar. Uzak bir yerde ise mektupla veya telefonla ailesine evlenmek istediğini bildirir. Sevdiği kızın evinin önünde veya yakınlarında dolaşır. Aynanın karşısından ayrılmaz, dış görünüşü ve giyimi kuşamı ile fazla ilgilenir. Kendini yalnızlığa iter. Evde küskünlük, dargınlık varmış gibi ters davranışlarda bulunur. Eve geç vakitlerde gelir. Dik başlı olur.²³²

Evlenmek isteyen kızlar ise şu davranışları sergilerler: Çok düşünceli ve dalgın olurlar. Evlenmek istediğini, sırrını verebileceği, kendine yakın bulunduğu ablası, teyzesi, yengesi gibi büyüklerine anlatırlar. Erkeklerde olduğu gibi aynanın karşısından ayrılmazlar. Süslü püslü elbiseler giyer, giyimine kuşamına çok dikkat ederler. Sürekli pencere önünde veya balkonda otururlar. Çeyiz işleriyle çok sık ilgilenirler. Unutkan ve dalgın olurlar. Sık sık ocağı açık bırakır, yemeği taşırır veya yakarlar. Türbelere ve ziyaret yerlerine giderek mum yakar, dilek ağcına çaput bağlar, dilekte bulunurlar. Çokça tabak bardak gibi cam eşyaları kırarlar. Evden dışarıya çıkmak için bahaneler ararlar.²³³

d. Kız İsteme

Eskiden bazı ailelerde kızlar ve erkekler; anne baba ve çevresinin etkisinde kalarak, onların istekleri doğrultusunda hareket ederlerdi. Yani erkek ya da kız, gönülsüz olsalar da anne ve babalarının sözünden pek çıkmazlardı. Genelinde ise; aileler, erkek ve kızların istemleri doğrultusunda hareket ederlerdi. Bazen de gençlerin birbirlerini istemelerine rağmen ailelerinden birileri bu evliliğe karşı iseler o zaman da kız kaçırmalar olurdu. Kız kaçırmalar sonrasında ise diğer komşular araya girerek iki tarafı anlaştırıp tatlıya bağlarlardı. Çok ender olan ise kız erkeği istemezse bu kaçırmalar olur, bu yüzden de bazı tatsızlıklar olurdu.²³⁴

²³² Hüseyin Karayılan, Divriği Merkez, 1981, Lise Mezunu

²³³ Özlem Karayılan, Gökçe Harman Köyü, 1984, Ortaokul Mezunu

²³⁴ Hacı İbrahim Metin, Şahin Köyü, 1932, İlkokul Mezunu

Evlenme çağları gelmiş gençler köy içlerinde kendine uygun kız bulamazlarsa, aileleri ya da kendileri başka köylerden kız bulmaya giderler. Başka köylere kız beğenmeye giden gencin, hali vakti yerinde değil ise diğer gençler ona uygun kendi elbiselerini verirler. Bu tür amaçlarla gitmeler köy içinde " kız beğenmeye gitti" şeklinde dile getirilir. Eskiden kızlarda aranan en büyük özellik; ekinde, harmanda, tezek yapmada, kilim dokumada, davar sağma gibi işlerde yatkınlık ve becerikliliğidir. Aileler gelin kızlarını övmek için bunları anlatırlardı.²³⁵

Günümüzde evlenmeler kız ve erkeğin istekleri doğrultusunda yapılmaktadır. Gençlerin birbiriyle anlaşması sonucu, erkek tarafı yakın akraba ve komşulardan birkaç kişiyi alarak kız evine giderler. Aileler önceden birbirleriyle konuşmuş olduklarından kız tarafı da kendi akraba ve yakınlarına haber verirler. İki taraf oturup sohbet ettikten sonra erkek tarafından bir büyük sözcü:

- Komşular biz buraya niye geldik? Hiç halimizi sormuyorsunuz, diyerek konuya girer.

Kız tarafından birisi de:

- Hoş geldiniz safa geldiniz. Misafire niye geldiniz diye sorulmaz. Bir arzunuz varsa buyurun söyleyin, der.

Erkek tarafı...

- Biz sizden bir hısımlık umuyoruz, der.

Kız tarafı ise:

- Allah'tan hayırlısı ne ise, o olsun. Kızımızın annesi, babası var. Kızın babasına dönerek;

- Sizler ne diyorsunuz? diye sorarlar. Kız babası da;

- Kız benim değil sizlerin, Sizler daha iyisini bilirsiniz. Ben vekâletimi "orada bulunan aile büyüklerinden birisiyle görüşerek" falancaya verdim, der. Bu arada erkek babası da kalkarak orda bulunan birisiyle görüşerek, vekâletini ona verir. Bundan sonra erkek vekil;

- O kişinin adını söyleyerek "....Ağa sizden bir hısımlık umuyoruz. Allah'ın emri, Peygamberin kavli ile kızınız (kızın adını söyler) Oğlumuz (oğlan ismini söyler) ya istiyoruz" der.

²³⁵ Rüstem Erdal, Ağan (Mamo Ağa) Köyü, 1936, İlkokul Mezunu

Karşı taraf da:

- Eğer ilk defa kız isteme oluyorsa naz için vahtı ikileyin veya vahit ikilenmiş ise gittik- geldik. Danışacağınız yerlere danıştınız, konuşacağınız yerlerle konuştunuz, diyerek isteklerini yenilerler. Bu gidip gelme ve istekler üç kez yenilenir. Üçüncüsünde de kız vekili:

- Allah yazdıysa, bize de Allah'ın emri ile vermek düşer, der. Bundan sonrada orada bulunanlar birbirleriyle görüşürler. Kahveler hazırlanıp içilir. Sonrasında söz kesmeye sıra gelir.²³⁶

e. Söz Kesme

Kız verme merasimi olduktan sonra orada bulunanlar eşliğinde konu söz kesme nişan gibi muhabbetlere gelir.

Genelde söz kesimi o esnada olmaz ise daha sonra bu konuları konuşmak için gelinir. Kız tarafı dolaylı yoldan isteklerini ima etmek için falancanın kızı evlendi şu kadar başlık istendi. Süt hakkı aslında şöyle olmalı. İki bayram arası düğün yapılmamalı. Önümüz yaz insanın can alıcı zamanı, filanca kızına şu kadar çeyiz vermiş... gibi şeyler konuşulur ve nihayetinde takribi bir zaman için düğün ve nişan için söz kesilir, daha sonra iki taraf bu tarihi netleştirir.²³⁷

f. Nişan

Söz kesimi sonrası iki aile birbirine çok yakınlaşır. Erkeğin annesi hemen hemen her gün gelini ziyarete gider ona hediye ve yiyecek götürür. Nişan için yavaş yavaş hazırlık yapılır. İki taraf da kendi gücü oranında hazırlıklarını tamamlar. Nişan kız tarafına ait denildiği için genelde masraflar kız tarafına aittir. Ancak böyle denmesine rağmen hemen hemen tüm masrafları erkek tarafı yapar ve hazırlanır.²³⁸

Nişan yapılacak tarihten bir gün önce o gün için nişana bütün köylü davet edilir. Şayet küçük büyük nişan ayırımı yapılır ve küçük nişan yapılacaksa yakınlar çağrılır ancak genelde tüm köy davet edilir. Erkek tarafı karşı tarafa, kıza nişan elbisesi, takılar, kızın annesine babasına kardeşlerine, amcasına, dayısına (dayı, hala vs. yolu denir) muhtelif hediyeler alırlar. Yiyecek olarak bir iki davar kesilip haşlanır, ekmek pişirilir. Kömbe yapılır. Şehirden şerbetlik kuruyemiş, üzüm vs.

²³⁶ Nejdet Kaplan, Çayören Köyü, 1962, Lise Mezunu

²³⁷ Nejdet Kaplan, Çayören Köyü, 1962, Lise Mezunu

²³⁸ Hasan Sarıkaya, Avşarcık Köyü, 1933, Okur-Yazar değil

alınır.²³⁹

Kız evinde kadınlar, çocuklar bir odaya, erkekler başka bir odaya alınır. Erkek tarafından getirilen bohçalar kız tarafından becerikli birine verilir. Kız tarafı erkeklere kahve ve çay ikram eder. Bundan sonra şerbet dağıtılır. Şerbetten sonra ortalık açılarak ortaya bir örtü serilir. Kızın amcası veya münasip birisi erkek tarafından özenle hazırlanarak getirilmiş bohçayı odada oturanların göreceği şekilde önüne koyup “işte erkek evinden gelen bohçamız, buyurun bakın” der. Başta oturan dede veya hoca tarafından beraberce salâvat getirilir. Hayırlı olması dilenerek “birbirlerini ömür boyu sevsinler, sevgiden saygıdan ayrılmasınlar” diye dua edilir. Oradakiler de “Allah Allah âmin” diyerek buna katılırlar. Dede veya oradaki bir büyük bohçanın kadınlar tarafına götürülmesini ve orada açılmasını ister. Bohça kadınlar tarafına götürülür. Kadınlar tarafına aynı örtü serilir, besmeleyle bu getirilen bohça açılır. Hediyeler orada bulunanlara tek tek gösterilir.²⁴⁰

Geline elbiseleri giydirilir. Kına hazırlanır ve sürülür. Erkekler tarafında ise sofralar kurulur, içkiler açılır. Diğer taraftan davul zurna veya nişan müzikleri çalar millet eğlenir. Bu arada eskiden nişana damat getirilmez ve damat o ana kadarki merasimlerin hemen hemen hiç birine katılmazdı.²⁴¹

g. Ayak Açma

Nişandan birkaç gün sonra oğlan annesi yanına birkaç kişi alarak gelinin evine giderek gelin evine yine çeşitli hediyeler götürür. Götürdüğü hediyeleri geline ya da annesine verir. Gelin kayınvalidesinin elini öper. Gelenlere önce yemek daha sonra kahve ikram edilir. Nişanda sürülen kınalar düğüne kadar hiç soldurulmayan gelin artık büyük bir sorumluluğa girmiştir, ağır başlı davranması bir nişanlı gibi vakur olması gerekir. Oğlan evine gidemez, gitmesi yadırganır laf olacağı için haberler aracılarla aktarılır. İşte bu ziyarete ayak açma denilir ki, bu ziyaretin anlamı artık kızın yavaş yavaş oğlan tarafı himayesine girdiği, gözlerin üzerinde olacağı izlenimi verilir. Geline bu sorumlulukla rahat hareket edebileceği dile getirilir.²⁴²

²³⁹ Haydar Ertürk, Avşarcık Köyü, 1959, İlkokul Mezunu (Köy Muhtarı)

²⁴⁰ Enver Erdoğan, Çakırtarla Köyü, 1965, İlkokul Mezunu

²⁴¹ Birsen Dolaş, Uzunkaya Köyü, 1963, İlkokul Mezunu

²⁴² Senem Karayılan, Güneyevler Köyü, 1930, Okur-Yazar değil

h. Düğün

Düğün yapılacağı tarihten önce düğün sahipleri, köyde yaşlı aileler varsa bu ailelerin evlerine giderek "yas" alınır. Şayet bu yaşlı kişiler yakın akraba çevresi ise ayrıca razılık alınır.²⁴³

Nişandan sonra düğün hazırlıklarına başlayan taraflar, düğün günü geldiğinde çevre köylere haber verilir ve köylüler köy içinde okuntu dediğimiz şekerle, birisi tarafından düğüne davet edilir. Hatta bazen elbiselik kumaş, gömlek, havlu, sabun ile bu davet yapılır. Okuntu ile birlikte giden hediyelere karşılık olarak oğlak, kuzu gibi hediyeler verilir buna da “saç” denir. Düğün hazırlıkları yapılırken oğlan tarafı ve köyde sözü geçen ve bu işleri iyi bilenlerden bazıları akşam yemeğe davet edilir. Bu yemeğe de "danışık yemeği" denir ve yemek için danışık ekmeği pişirilir.²⁴⁴

Okuntu dağıtıldıktan sonra gelin kız köydekiler tarafından evlere davet edilir ve çeşitli ikramlarda bulunulur.²⁴⁵

Düğünler genelde damat evi ve gelin evi olmak üzere birkaç gün sürecek şekilde organize edilir. Genelde düğünler Çarşamba başlar cumartesi biter. Yörede gelin hazırlanırken üç peşli denilen bir giysi veya gelinlik giydirilir. Damat evine bayrak dikilip davul zurnanın çalmasıyla düğün başlar. Halaylar çekilir, oyunlar kurulur. Civar köylerden gelenler ve köylü misafirler ağırlandımaya başlanır. Gelen misafirler kömbe vs. gibi hediyeler getirirler. Misafirler tam düğün yerine ayak basacakken davul zurna kesilir ve misafirler ağırlanır. Misafirlere hemen kahve, ayran gibi ikramlarda bulunulur. Misafirler basma, şeker, içki gibi hediyelerini verirler.²⁴⁶

Düğün yerinde akşamüzerine doğru yemek verilir. Yemeği büyüklerden başlanarak herkesin yemesi sağlanır. Bu yemekler genelde etli bulgur pilavı, etli kuru fasulye, hoşaf, ayran, salata ve ekmekten oluşur. Yemekler yendikten sonra eğer o günü içki verilecek ise içki verilir yoksa millet halaylarla vs. biraz daha eğlenir ve misafirler ağırlanır. Misafir edilecek evde içki çıkarılır misafirlerin hoş kalması sağlanır.²⁴⁷

Bu arada kız tarafına haber verilir ve düğüncünün geleceği salıççı tarafından söylenir. Salıççı kız evine görünmeden girmelidir. Eğer yakalanırsa salıççıya çeşitli

²⁴³ Nevzat Karayılan, Güneyevler Köyü, 1955, İlkokul Mezunu

²⁴⁴ Hatice Tuna, Gürpınar Köyü, 1938, Okur-yazar değil

²⁴⁵ Hasan Karahan, Karasar Köyü, 1934, İlkokul Mezunu

²⁴⁶ Hasan Küçükkoçkaya, Avşarcık Köyü, 1942, Ortaokul Mezunu

²⁴⁷ Mehmet Dehmen, Mursal Köyü, 1941, Lise Mezunu

cezalar verilir. Oğlan tarafından davullu zurnalı bayraklı olarak kalabalık bir şekilde kız evine gitmek için hazırlıklara başlarlar. Yengeler ve özellikle baş yengeler için süslenmiş (eskiden at) arabalar hazırlanır. Herkes en güzel elbiselerini giymiş olur. Damat ve sağdıcin omuzlarına kırmızı yeşil, al yeşil atılır.²⁴⁸

Damat arabaya (ata) binerken;
 "Bir civan bindi ata,
 Has bahçede bülbüller öte
 Cümle âlem bu murada yete
 Verelim Muhammed'e salâvat."

Köy dışından geliniyorsa düğün alayı köye girene kadar heyecanlı bir bekleyiş sürer. Düğün alayı köye girince bayraktar atını durdurur. Herkes durur ve davul- zuma susar. Salâvat getirilir.

"Gelin gardaşlar gelin
 Al sancağın altında durun
 Hüseyin Gazi aşkına bir salâvat verin
 Verelim Muhammed'e salâvat."

Biraz yürüyüp biraz durarak bu salâvatlar tekrarlanır.

"Sıra sıra söğütler
 Birbirini öğütler
 Düğüne gelen Koçyiğitler
 Verelim Muhammed'e salâvat."²⁴⁹

Kız evine gelindiğinde hemen bayrak kız evinin uygun bir yerine asılır. Bu arada yolda karşılanmış düğüncü kız evinin kapalı olan kapısının açılması için kapı açma parası vererek bu tatlı pazarlığın sonunda kapı açtırılır. Kız evinde düğün alayı tutulur, halaylar kurulur. Eğlenceler sürerken bir taraftan da kız evi tarafından hazırlanan yemekler yenilir, içkiler içilir. Takı merasimleri yapılır. Eskiden düğünlerde gençler at üzerinde cirit oynarlardı. Düğünlerde türküler de söylenir. Bu şekilde söylenen türkülerden birisi şöyledir.

"Halay başı kim çeker
 Bir kınalı kız çeker
 O gız yolun şaşırmış
 İnşallah bize gider

²⁴⁸ Gazi Yalçın, Şahin Köyü, 1945, Lise Mezunu

²⁴⁹ Senem Karayılan, Güneyevler Köyü, 1930 Okur-Yazar değil

Halayda gördüm seni
 Çok beyaz gördüm seni
 Öpmeye kıyamazken
 Ellere verdim seni"

Yörede, düğünlerde davul - zurna eşliğinde oynanan halk oyunlarını sıralayacak olursak:

-Hoş Bilezik	-Dik halay
-Narey	-Orak
-Semahlar	-Gelin ağırlaması
-Turna semahı	-Üç ayak
-Kırklar semahı	-Yan
-Ladik semahı	-Yat
-Ağırlama	-Gelberi Yar
-Hop bico	-Tamzara
-Sivas Halayı	-Kürt Halayı
-Garipler Semahı	-Halaylım
-Sekme	-Çıtirik
-Düz Halay Paso	-Ahçik ²⁵⁰

Hazırlanan yemekler yendikten sonra evin bir tarafında yengeler ve yetkili kişilerce çeyizler sayılmaya hazırlanır. İlkönce gelinin sandığı ortaya getirilir. Sandığın üzerine, gelinin yakınlarından bir çocuk oturur, bu çocuğa bahşiş verilince sandığın üzerinden kalkmasıyla sandık açılarak sayılır ve diğer çeyizler gösterilir ve sayılır. Bu arada eskiden “gardaş yolu” diye oğlan tarafından gelinin kardeşi veya kardeşleri için hediye istenir. Bu hediye özellikle tabanca, tosun, koç veya at olarak istenir. Orada bulunan gelin tarafından yetkili bu eşyaları Halep’ten Şam’dan şu kadar paraya getirttim diyerek metheder, edeceğinin 5–10 katına alıcı olurlardı. Bu arada sözde bir çeyiz senedi hazırlanır. Bunun altı orada bulunan yetkili kişilerce de şahit adıyla imzalanırdı. Gelinin çeyizi sayılırken yengeler ve kadınlar mani yakmaktadırlar.

"Gidiyorum gidiyorum
 Sılayı terk ediyorum

²⁵⁰ Yeter Karahan, Karasar Köyü, 1952, Okur-Yazar

İşte koyup gidiyorum
Kız anam kınan kutlu olsun."

"Çık yukarı sandık sepet yüklensin
Ala kilim ak deveye katlansın
Anan baban bu gece de katlansın
Kız seni almaya geldik almaya."

"Elek içinde valası
Kâğıt içinde kınası
Hani bu kızın anası
Kız anam, kınam kutlu olsun."

"Atladı geçti eşiği
Sofrada kaldı kaşığı
Büyük evin yakışığı
Kız anam, kınam kutlu olsun."

"Gidiyorum elinizden
Kurtuluyom dilinizden
Yeşilbaşlı ördek olsam
Su içmem gölünüzden."

"Asbap yuduğum ak taşlar
Elime aldığım tokaçlar
Gurbette çifte gardaşlar
İşte koyup gidiyorum."²⁵¹

Çeyizler sayıldıktan sonra arabaya, traktöre veya at arabalarına yüklenerek götürülmeye hazırlanır. Kız evinde yapılan düğün şayet o gün sona ermeyecekse oğlan tarafından gelenler köylülerce misafir edilir. Ertesi sabah tekrardan düğün devam eder. Bu arada gelin götürülmek üzere hazırlanır, süslenir. Gelin tam evden çıkarılırken zurnacı ağlatma havası çalar. Geline yengeler ağlaması için maniler

²⁵¹ Birsen Dolaş, Uzunkaya Köyü, 1963, İlkokul Mezunu

söyler, salâvat getirilir. Kız evinde bir hüzün çöker herkes ağlar, gelin ağlar, kardeşleri, ana babasıyla vs. arkadaşlarıyla ağlaşarak helalleşirler. Oğlan tarafından gelenler kız tarafını teselli etmeye çalışırlar. Gelin babasının evinden nasibini beraberinde getirsın diye tabak, kaşık, bir avuç kül ve bir avuç da tuz alır. En nihayetinde gelin evden çıkarılarak arabaya (eskiden ata) bindirilir.²⁵²

Düğün alayı kız evinden ayrılır ve öncelikle mezarlığa uğramak için yol alır. Mezarlığa gelince davul zurna susar ve bayraktar veya vekil tarafından getirilen çeşitli şekillerde salâvat getirilir, bu salâvat tüm ahalice tekrarlanır.

Bir örnek verecek olursak:

“Bu dünyanın adı mihnet
Öbür dünyanın adı zihnet
Yer altında yeşil caminin
Hocasının adı Muhammed
Verelim Muhammed'e salâvat.”

Salâvattan mezarlıklarda gelin yakınları ve aile büyüklerinin mezarları ziyaret edilir. Gelinli düğün alayı oğlan evine getirilirken bu sefer de oğlan köyünün mezarlığı ziyaret edilir. Aynı şekilde burada da salâvat getirilerek buradaki aile mezarları ziyaret edilir. Tekrardan arabaya bindirilerek oğlan evine getirilir.²⁵³

Bu arada gelin araçtan (attan) inmeden birisi "gelin inmiyor, kaynanası, kayınbabası, kardeşleri, emmisi, dayısı gelsin" der. Gelen kişi gelinin takısını takarak veya hediyesini vaat ederek gelinin arabadan inmesini sağlar. Bu sırada salâvat getirilir. Gelin evin önüne geldiğinde damın başındaki damat veya vekili gelinin üzerine para, çerez, elma ve buğday atılır. Bundan maksat bereketli olması içindir.²⁵⁴

Arabadan inen gelinin kucağına çoluk çocuğu olsun diye çocuk verilir. Çocuğu çok olsun ev bereketli olsun diye gelinin ayağına buğday atılır. Aşına ve eşine sadık olması için ayağının altına konulan tahta kaşık kırdırılır. Evine bağlı olması için gelin eşige niyaz ettirilir. Gelinin anlayışını ölçmek ve tertipli düzenli olması için hemen eşğin önüne süpürge konulur. Süpürge gelin tarafından alınır, göstermelik olarak süpürge süpürülerek bir köşeye konur. Eşiğe tepsi veya maşa gibi şeyler konur, eğer çiğnerse saygısız, yok eğer kaldırırsa saygılıdır denir. Kaynana kapıya elini dayar ve gelinin altından geçmesini ister, bu işlem kaynananın sözünün

²⁵² Didar Karayılan, Uzunbağ Köyü, 1956, Okur-Yazar değil

²⁵³ Nevzat Karayılan, Güneyevler Köyü, 1955, İlkokul Mezunu

²⁵⁴ İsmail Dolaş, Uzunkaya Köyü, 1942, İlkokul Mezunu

geline geçmesi içindir.²⁵⁵

Orada bulunan gençlere içki ikram edilir. Damat bayraktara ve diğer münasip kişilere bahşişini verip biraz oynar. Bu şekilde düğün merasimi son bulur. Akşam uygun bir saatte damadın başına gençler toplanırlar, damadın kınası yakıldıktan sonra salâvatlar getirilerek gelin odasına dövülerek sokulur.²⁵⁶

Gelin ve damat, ilk bir hafta kimseyle görüşmez. Bir hafta olunca gelin, musahibiyle birlikte suya (pınara) götürülür. Bunun anlamı gelin artık dışarı çıkabilir demektir. Düğün sonrasındaki günlerde konu komşu yeni gelini görmeye gelirler ve geline hediyeler götürülür. Daha sonraki günler gelin kendi ailesine el öpmeye götürülür.²⁵⁷

3. Cenaze Törenleri İle İlgili Uygulamalar

Yörede cenaze acısını paylaşmak amacıyla, gerek ölüye saygı, gerek ailesinin acısını almak ve ölüye son görev olması bakımından önemli gelenek ve göreneklerinden birisi de cenaze işlemlerine yardımcı olmaktır. Ölüm; ölene ve ailesine karşı yapılan son vazifedir.

Ölüm olayının duyurulmasının en doğal biçimi ölenin yakınlarının ağlamalarıyla olur. Olayı duyan köylüler, çevre köylerden ve uzaklardan gelen yakınlar ölü evinde toplanarak, ölünün yakınlarının acılarına ortak olmaya, onları teskin etmeye ve ilk hazırlıkları yapmaya yardımcı olurlar. Köylerde, evden eve haberleşmenin ve okuyucu çıkarmanın yanı sıra Divriği'de camiden veya belediye hoparlöründen anons yaptırmak ve cenazeye gelmesi gerekli kişiler birbirlerine haber vererek bilgilendirmesi suretiyle duyurulur. Haberleşme o kadar hızlı gerçekleşmektedir. Köyden birisi öldüğünde daha bazı köylülerin haberi olmadan Ankara ve İstanbul'da bulunan köylülerin çoktan haberi olmaktadır. Bu durum köylüler arasında "kötü haber tez duyulur." şeklinde dile getirilir.²⁵⁸

Ölünün gözleri kapatılır, çenesi bağlanır, başı kible yönüne çevrilir, ayakları yan yana getirilir, elleri yan yana ve göbek üzerine konur, üzerindikiler çıkartılır, bazı yerlerde yatağı değiştirilir. Ölünün karnına bıçak, demir vs. metal eşya konur, ölünün bulunduğu oda temizlenir ve aydınlatılır, ölünün başucunda Kur'an (dua),

²⁵⁵ Güllü Yılmazel, Ahi Köyü, 1935, Okur-Yazar değil

²⁵⁶ Seyit Mahir Erdoğan, Güneyevler Köyü, 1974, İlkokul Mezunu

²⁵⁷ Leyla Eren, Divriği Merkez, 1963, Lise Mezunu

²⁵⁸ Mehmet Doğan, Karasar Köyü, 1944, İlkokul Mezunu, (Cenaze Hocası)

genellikle Yasin suresi okunur.²⁵⁹ Genelde kadınlar sesli bir şekilde ağıt yakarlar.

Bu ağıtlardan birisi şöyledir:

Sabahtan indim bağa
 Çiğnim değdi toprağa
 Senin kulaç kolların
 Kimler koydu toprağa

Bu yazı yazı değil
 Gönlüm razı değil
 Ellere yazı yazmış
 Benimki yazı değil.²⁶⁰

Ölen birisi elden geldiğince çabuk bir şekilde gömülmek için hazırlanır. Kişi sabahleyin ölmüşse ikindi zamanında, şayet ikindi sıralarında ölmüşse akşama yetiştirilmeye çalışılır. Ancak ölenin şehir dışı gibi uzak yoldan (gurbetten) gelecek oğlu, kızı gibi yakını veya gelmesi istenen özel bir kimse varsa cenazenin defni o kimselerin gelmesine kadar bekletilir. Ancak cenazeyi erken kaldırmak, bekletmemek makbul olanıdır. Köyler de eski zamanlarda cenaze bekletmek için uygun ortamların (morg) vs. bulunmaması ve inanişâ göre bekletmenin iyi sayılmasından ötürü cenaze defin işlemlerinin çok hızlı bir şekilde yürütülmesi sağlanır. Varsa köyün hocası çağrılır, yoksa hocası olan köyden hoca getirilir.²⁶¹

Cenazenin kefeni hazırlanır, suyu ısıtılır. Başında hoca duasını okur. Eline-Diline-Beline hâkim olamayan kimse cenazenin başına gelemmez. Cenazenin yıkandığı yerin etrafı kapalı (kilim veya battaniye) olur. Ailesinden birkaç kişi dede ve iki üç kişi ile birlikte cenazeyi yıkar. Ancak cenazeye su dökmek isteyenler hakkımız helal olsun diyerek üç defa su döker. Cenaze yıkanırken dua okunmaz ve kefenlenerek tabuta konur. Ailesinden görmek isteyenlere gösterilir. Cenaze ailenin dışındakilerden de görmek isteyenlere gösterilir. Salası verilir. İlk olarak komşularına hakları sorulur ve helallik istenir. Herkes içten gelen bir duygu ile helal olsun derler. Cenaze namazı hoca tarafından, musalla taşına konulur, cemaat eşliğinde kılınır. Musalla taşı genelde harmanlarda, mezarlıklarda ya da köy meydanlarında bulunmaktadır. Abdest alınır, abdestsiz kılınmaz. Bütün cemaat (kadın-erkek)

²⁵⁹ Rüstem Kaygısız, Ahi Köyü, 1940, Ortaokul Mezunu

²⁶⁰ Akgül Atmaca, Karasar Köyü, 1926, Okur-Yazar değil

²⁶¹ Mehmet Doğan, Karasar Köyü, 1944, İlkokul Mezunu (Cenaze Hocası)

namaza durur, namazı kılmayan olmaz.²⁶²

Cenazeye karşı sakin ve saygılı bir halde cenaze taşınır, dostu düşmanı herkes taşır. Cenazeye kadın erkek birlikte gidilir. Hoca cenazenin önünde Allahü Ekber diye tekbir alarak yürür. Mezara gelindiğinde cenazeyi toprağa becerebilen ve özü temiz olan kimseler indirir. Yönü, başı batıya gelecek şekilde yüzü kibleye çevrilir. Mezarın üzerine tahta konulur. Mezara toprak atma işleminde herkes üçer dörder kürek toprak atarlar. Eğer bir kimse mezara toprak atarsa, atan kişi helallik vermiş sayılır.²⁶³ Bu toprak atma işlemi devam ederken hoca sürekli Yasin-i Şerif okur ve asla Kur'an okumayı kesmez. Kadınlardan isteyenler de toprak atabilirler. Mezarın başına işaret olmak üzere taş veya ağaç dikilir. Ölen kişi bekâr ise mezarının başına kırmızı şeyler takılır. Mezara gömülen ölünün mezarının üzerinde ilk gün akşamından başlamak üzere genelde üç gün boyunca ateş yakılır. Bu işlem ölünün günahlarının yanması amacıyla yapılır.²⁶⁴

Hoca sağ tarafa geçer ve üç defa Allahü Ekber der. Yanında bulunanlarla cenaze duası okunur. Kaynak kişilerden Derviş dede cenaze duasını şu şekilde yaptıklarını ifade etmektedir: “İlahi Yarabbi! Celalin, Cemalin, Lütfu Ehsanın (İhsanın) hakkı için, bu merhuma rahmet eyle. İlahi Yarabbi! Bin bir adın hakkı için, bu kâinatı varından var eylediğin için, bu merhuma rahmet eyle. İlahi Yarabbi! Yüz yirmi dört bin nebi mürsel hakkı için bu merhuma rahmet eyle. Âlemlere rahmet olarak gönderdiğin son peygamber Hz. Muhammet Mustafa (s.a.v.) hakkı için bu merhuma rahmet eyle. “Ben ilmin şehriyim, ilmin kapısı da Ali'dir” dediğin söz hakkı için bu merhuma rahmet eyle. Kuran'ı Kerim'deki dört nisa, Firavun'un karısı Asiye hakkı için, Mesih'in (Hz. İsa) annesi Meryem ana hakkı için, Hz. Musa'nın annesi Ümran hakkı için, Kevser sahibinin cennet seyyidesi analar anası Fatımatüz Zehra hakkı için bu merhuma rahmet eyle. Sen küllü şeye kadirsin her şeyi bilen, görensın, affedicisin, bağışlayansın, duaları kabul edensin, merhumu cehennem azabından azat, cennet cemali ile müşerref eyle. Dualar kabul ola, merhumu rahmetinle yargıla, subhane rabbike rabbil izzeti amme yesifün veselemün alel mürselîn el Fâtiha.” Duadan sonra Dede bir kişi ile birlikte kalır. Üç defa “Allahüekber”, üç defa “Ya Muhammet”, üç defe da “Ya Ali” der.²⁶⁵

²⁶² Nevzat Karayılan, Güneyevler Köyü, 1955, İlkokul mezunu

²⁶³ Nazım Serik, Karaağaç Köyü, 1948, İlkokul Mezun

²⁶⁴ Mustafa Atmaca, Karasar Köyü, 1927, Okur-Yazar

²⁶⁵ Derviş Dede, Höbek Köyü, 1951, İlkokul Mezun (Dede)

Mezarlıktan ayrıldıktan sonra toplu olarak cenaze evine gidilir. Buna “ Hatır Tesellisi” denir. Burada gelenlere yemek verilir. Bu yemekten cenazeye hizmet edenlerin yemesini makbul sayarlar. Bu yemeği ölenin kendi kazancından olmak üzere ev halkı yapar. Bu yemekten sonra üç gün evde yemek pişmez, komşular getirirler.²⁶⁶

Yedisi çıkana kadar ev halkı tıraş olmaz, elbisesini değişmez ve banyo yapmaz. Cenazeden yedi gün sonra “yedi gün yemeği” adı altında yemek verilir ve Kur’an okutulur. Yedisi çıktıktan sonra cenazenin giysileri eskiden yıkanarak ihtiyacı olanlara verilirken, günümüzde yakılmaktadır.²⁶⁷

Yas, toplum tarafından bizim için önemli olarak tanımlanmış insanların ve yakınlarımızdan birinin kaybıyla duyulan acı ve üzüntüyü toplumsal kalıplar içinde ifade etmektir. Yas ile ilgili adetler, bu adetlere bağlı işlemler, kaçınmalar, acı çekenin teselli etme, belirli bir süre yeni durumuna alıştıırma, acısını azaltma ve giderek bu durumdan çıkarma amacına yöneliktir. Yedisi çıktıktan sonra yemek yapılarak veya hediyelerle cenaze evine gidilir ve bu gidiş de “yas alma” denir. Kırkıncı gününde kırk yemeği verilir ve Kur’an okutulur. Elli ikinci gününde ise sadece dua okutulur.²⁶⁸

Ölümden en az bir ya da iki yıl sonra (mezar oturması, çökmesi) mezar sahipleri mezarı gücü yettiği oranda şartlara göre uygun bir mezar yaptırırlar. Mezar taşlarının üzerine genelde kişinin adı-soyadı, doğum-ölüm tarihi, kimin nesi olduğu yazıldıktan sonra o kişinin ağzından veya yakınlarının ağzından ağıtlar yazdırılır. Yaşlıların taşlarında kişilikler, gençlerinkinde dünyaya doymamışlığın özlemi vardır. Kimisi ecelinden, kimisi umulmadık bir olaydan göçüp gitmiştir. İyilikler, güzellikler, tüm açıklığı, çıplaklığı ile o taşlarda sergilenir. Bir örnek verecek olursak:

Ey birader!

Dikkat et, şu mezarımın taşına,

Akıllıysan gafil olma

Aklını al başına.

²⁶⁶ Hasan Sarıkaya, Avşarcık Köyü, 1933, Okur-Yazar değil

²⁶⁷ Hacı İbrahim Metin, Şahin Köyü, 1932, İlkokul Mezunu

²⁶⁸ Hasan Özdamar, Kömek (İkizbacak) Köyü, 1955, İlkokul Mezunu

Sallanıp gezer idim
 Bak ne geldi başıma
 Akıbet turab olup
 Taş dikildi başıma

B. DİĞER BAZI GELENEK VE İNANÇLAR

1. Ay ve Güneş Tutulması İle İlgili İnançlar

Bir tabiat olayı olan ay ve güneş tutulması, Divriği yöresinde yaşayan Aleviler tarafından da doğal bir olay sayılmaktadır. Ancak yaşlıların anlattığına göre eski zamanlarda ay ve güneş tutulması farklı şekillerde yorumlanmaktaymış.

Ay ve güneş tutulması iyiye işaret değildir. Ay veya güneş tutulması olduğu zaman büyük felaketler beklenir. Ay ve Güneş tutulması önceki dönemlerde teneke çalınarak ve tüfek atılarak karşılanır. Allah'ın bir cezalandırması veya uyarısı olarak yorumlanır. Ay veya güneş tutulduğunda hiçbir iş yapılmaz, elindeki iş bırakılır. Bir olayın habercisi, bir bela, bir musibet habercisi olarak görülür.²⁶⁹

2. Gökkuşağı İle İlgili İnançlar

Ay veya güneş tutulmasında olduğu gibi yöre halkı gökkuşağının bir tabiat olayı olduğunu söylemektedirler. Yaşlılar arasında gökkuşağı ile ilgili sıra dışı bazı inanç ve uygulamalara da rastlanmaktadır. Gökkuşağındaki renklerin on iki imanı temsil ettiği anlayışı vardır. Gökkuşağının altından geçildikten sonra dileğin kabul olmasına kesin gözüyle bakılır. Gökkuşağında dilek tutmak adettir. Gökkuşağının altından geçmek mutluluk getirir. Gök kuşağının altından geçenin cinsiyetinin değişeceğine veya gök kuşağı dibinde altın olduğuna da inanılmaktadır.²⁷⁰

3. Yağmur Duası

Genelde yörede baharın ve yazın yağmur yağmadığı kuraklık çekilen zamanlarda, bu gelenek uygulanır. İlçe merkezinde Hüseyin Gazi türbesine, köylerde ise adak yerlerine gidilir. Çocuklar ağaçların başına bez bağlarlar, ellerine de bir bakraç bir de torba alarak (birine yağ, birine bulgur koyuyorum diyerek)

²⁶⁹ Ali Çelik, Avşarcık Köyü, 1937, Okur-Yazar

²⁷⁰ Sadık Metin, Ağan (Mamo Ağa) Köyü, 1944, Lise Mezunu

köylerdeki evleri dolaşmaya başlarlar. Dolaşırken de hep bir ağızdan değişik değişik maniler söylerler.

Çandıl baba ne topluyon
Kaşık kaşık yağ topluyom
Tarlada çamur tekne de hamur
Ver Allah'ım ver sicim gibi yağmur.

Çandıl baba ne gerek
Bir sürü yağmur gerek
Gökten rahmet gerek
Yerden bereket gerek.²⁷¹

Bu dolaşma sonrası çocukların ve gençlerin topladığı malzemeler ise yağmur duasında lokma olarak pişirilir ve yağmur duasına gelenlere ikram edilir. Genelde yağmur dualarına, dua etmesi için dedeler götürülür. Yağmur duasına gidilirken günahsız olduğu için dualarının kabul olacağı düşüncesiyle çocuklar da götürülür. Kadın erkek herkes bu duaya gider. Dede ve orada bulunan herkes ellerini havaya doğru kaldırır, avuç içleri ve parmaklar yere dönük şekilde dua edilir. Köylü bu dualara çeşitli ritimlerle ve sözlerle eşlik ederler. Kurban kesilir. Yapılan yemekler yendikten sonra herkes dağılır.²⁷² Yağmur çok yağdığına yağmuru dindirmek için, demir parçası veya sobada kullanılan maşalar dışarıya atılır.²⁷³

4. Nazar ve Göz Değmesi

Hiçbir neden yokken zarara uğrayan, hasetten zarar gören kişiye veya çocuğa nazar değdiğine inanılır. Bunun da kem gözler tarafından yapıldığı, bazı kişilerin elinin gözünün iyi gelmediği düşünülür.

Nazardan korunmak için şu uygulamalar yapılır:

Kem gözlü kişilerce malına-davarına bakıldığında hemen o kişinin geçtiği yoldan ayağının tam bastığı yerden toprak alınarak getirilip nazar değen malın üzerine atılır.

Bazen kişilerin aşırı ilgisi de nazar olarak yorumlanır, bunun için karşı tarafa illa maşallah dedirtilir.

²⁷¹ Gazi Yalçın, Şahin Köyü, 1945, Lise Mezunu

²⁷² Yeter Tuna, Gürpınar Köyü, 1955, Ortaokul Mezunu

²⁷³ Birsen Dolaş, Uzunkaya Köyü, 1963, İlkokul Mezunu

Nazar değen, nazarı değecek kişilerden uzak durulur.

Bir kimseye nazar değmişse tuz eviren ana veya dedeler hemen tuz çevirmeye çağrılır. Tuz evirme, türbe veya ziyaret yerinden alınan biraz toprak ile biraz tuz, avuç içerisine alınır, bir tepsi içerisinde nazar değen kişinin başında döndürülür ve böylece nazardan kurtulunacağına inanılır. Bu konuda konuştuğumuz kişi şunları söyledi: “Oğlum Hüseyin küçükken ona nazar değmişti. Annem eline getirilen toprak ve tuzu alarak başının üstünde çevirdi ve oğlum bu sıkıntıdan kurtuldu.”²⁷⁴

zerlik otunun tohumlarından örülmüş olan ss eşyaları evlere asılır. zerlik otundan tütsü verilir.

Evlere nazar boncuğu asılır. Giriş kapısının üstüne at nalı çakılır.

Dış kapının girişine geyik boynuzu veya keçiboynuzu takılır

Mavi şeyler giyilir. zerinde maşallah yazan takılar takılır. Muska takılır.²⁷⁵

Nazarından korkulan insanla karşılaşılınca, yedi adım atılınca yere tkrlr.

Nazar değen kişi Gazi Mansur’a götürülür.

Nazara uğrayan kişiye kurşun dökülür.

Kendisine nazar değmemesi için dua okunur.

Nazarı değdiğine inanılan insanların yanında mal ve zenginliklerden bahsedilmez. Mümkün olduğu kadar zenginlik gizlenir.²⁷⁶

Çocuğa kötü elbiseler giydirilir.

Trbelerdeki yeşil örtüden bir parça koparılarak muska yapılır, çocukların üzerine takılır.

İğde ağacından ciğa yapılır ve hayvanların boynuna asılır.

Nazardan korunmak istenen tarla veya bahçeye iğde ağcından bir dal dikilir.²⁷⁷

Kimlerin gözü değer;

Anne ve babanın kendi çocuklarına gözü değer.

Haset olan, çekemeyen ve pis nefisli olan insanların gözü değer.

Mavi ve akır gözlü olan insanların gözü değer.

²⁷⁴ Didar Karayılan, Uzunbağ Köyü, 1956, Okur-Yazar değil

²⁷⁵ Smble Arslan, Uluçayır (Vazuldan) Köyü, 1942, Okur-Yazar

²⁷⁶ Leyla Eren, Divriği Merkez, 1963, Lise Mezunu

²⁷⁷ Güllü Yılmazel, Ahi Köyü, 1935, Okur-Yazar değil

Kötü bakışlı, karnı tok ama gözü aç olan insanların da gözü değer.²⁷⁸

5. Uğurlu ve Uğursuz Sayılan Bazı İnançlar

İnsanlar, yaşantıları boyunca bir takım batıl inançları kendileri için menfaat sağlayıcı veya zararı dokunan şeyler olarak yorumlamışlardır. Gerek menfaat sağlayan batıl inançları elde etmede ve gerekse zararı dokunan batıl inançlardan korunmada bir takım tedbirler almayı faydalı saymışlardır. Yörede yaşayan Aleviler tarafından da bir takım şeyler uğurlu (fayda sağlayıcı), birtakım şeylerse uğursuz (zarar verici) olarak görülmektedir.

Hayvanları dağda kalanlar, kurtlar yemesin diye; üç ihlâs bir Fatiha okur: "Gözün bulut, ağzın kilit olsun" der. Bir ekmeği evin direklerinden birine asarlar. Buna, kurtağzı bağlamak derler.²⁷⁹

Akşamları aynaya bakmayı ve tırnak kesmeyi uğursuzluk sayarlar. Yine ayna kırılması uğursuzluk sayılır.

Bardak yere düşünce uğursuzluk sayılır. Onun için yere düşüpte kırılmayan bardaklar bilerek kırılır.

Baykuş ve karga ötmesi uğursuzluk olacağına işaret olarak bilinir.

Salı günü işe başlama, sallanır, uğursuzluk olur derler.

Perşembe akşamı (yani Cuma akşamı) iş yapmayı iyi saymazlar.

Ayak ve elleri uyuşanlar: Ayak ve ellerini yere vurarak "iki evlinin kışına" dediklerinde, uyuşukluğun geçeceğine inanılır.²⁸⁰

İki eli koynuna sokmanın kısmet bağlaması anlamına geldiğinden iyi saymazlar. Böyle yapanları hemen ikaz ederler.

Çocuklar sürünürse eve misafir geleceğine inanılır.

Çay içinden çıkan çöplerin uzunluğu-kısalığı oranında eve misafir geleceğine inanılır.

Eskiden yeni doğan bebeklere kırkı çıkana kadar melekler suyunu veriyor diye su vermezler.

Boş beşiğin sallanmasını, "çocuğun başına bir iş gelecek" diye iyi karşılamazlar.

Dolu yağarken annesinin ilk çocuğu; "ben annemin ilkiyim, dolu dolu

²⁷⁸ Zehra Yalçın, Divriği Merkez, 1964, Ortaokul Mezunu

²⁷⁹ Celal Yerlikaya, Avşarcık Köyü, 1964, Ortaokul Mezunu (Cenaze Hocası)

²⁸⁰ Zülfü Dolaş, Uzunkaya Köyü, 1950, Okur-Yazar

tilkiyim" diyerek doluyu bir bıçakla ikiye yararsa dolunun duracağına inanılır.²⁸¹

Kendi kendine gülen bebekleri meleklerin güldürdüğüne inanılır.

Bir kimse su içerken "su içene yılan bile dokunmazmış" diyerek dokunmazlar.

Tavuk su içerken gagasını yukarı kaldırdığında, "tavuk bile su içerken Allah'a yalvarıyor" derler.

Ayakta ve kana kana su içmeyi iyi karşılamazlar. (Yezit gibi)

Dişi eşeğin zırlamasını (anırmasını) iyi saymazlar.²⁸²

Karamuğun meyvesinin bol olduğu yılın kışının uzun süreceğine inanılır.

Köpek ulumasının uğursuzluk getireceğine (cenaze çıkması gibi) inanılır.

Bir yıldız kaydığında bir kişinin daha öldüğüne inanılır.

Kedinin yalanması halinde misafir geleceğine inanılır.²⁸³

Geceleri ıslık çalanlara; "ıslık ıslık damına, ağzın kara eşeğin ağzına" derler.

Ayrıca "Başına cinler toplanır. Kıtlık olur, kısmetin kesilir, nişanlın geveze olur" derler.

Kötü rüya görenlerin bir yoksula sadaka verdiklerinde rüyalarının iyiye yorumlanacağına inanılır.

Bir kimse öldüğünde ısıtılan suyun ateşi, öbür dünyada ateşinin sönmemesi için üç gün yakılır.²⁸⁴

Hayvanlara nazar değmemesi için boyunlarına ve üstlerine çalı çeper, gılık, muska, vs. nazarlıklar bağlanır.

Bir kimsenin kulağı çınladığında uzaktaki birisinin o kişiyi andığına inanılır.

Bir kimsenin elbisesinin düğmesi üzerinde iken dikilirse, aklının da bu şekilde dikilmiş olduğuna inanılır.

Leyleği havada gören ilk kişinin uzun bir yolculuğa çıkacağına inanılır.

Güneşin Hz. Muhammet, Ayın ise Hz. Ali olduğu varsayılır. Güneş ve ay tutulduğunda silah atılır, teneke çalınır.²⁸⁵

"Yanık ekmek yiyen kurttan korkmaz ya da yanık ekmek yiyen para bulur" derler.

Keçilere iyi gözle bakılmaz, şeytan ruhlu olduklarına inanılır. Aksine

²⁸¹ Akgül Atmaca, Karasar Köyü, 1926, Okur-Yazar değil

²⁸² Güllü Yılmazel, Ahi Köyü, 1935, Okur-Yazar değil

²⁸³ Yeter Karahan, Karasar Köyü, 1952, Okur-Yazar

²⁸⁴ Mustafa Atmaca, Karasar Köyü, 1927, Okur-Yazar

²⁸⁵ Zülfü Dolaş, Uzunkaya Köyü, 1950, Okur-Yazar

koyunların ve kuzuların ise melek olduklarına inanılır.

Eşiklerde cinler, periler eğleştiği için geçerken besmele çekilir, eşikten içeri geçen kişi tanrı misafiri kabul edilir, bu kişi düşman olsa dahi. Ayrıca yıldırımli havalarda eşikte duranı yıldırım çarpacağına inanılır.²⁸⁶

6. Yakılan Ve Yakılmayan Şeyler

Yöredeki insanlar bazı şeylerin yakılmasının doğru olmadığına inanır. Bunun nedeni olarak ise günah olduğuna inandıklarını ve bu sebepten dolayı yakmadıklarını ifade etmişlerdir.

Yörede şunların yakılması iyi karşılanmaz:

Soğan, sarımsak ve yumurta kabukları yakılmaz.

Kesilen saç ve tırnaklar yakılmaz.

Anız ve kurumuş otlar yakılmaz. (İçerisinde yaşayan haşaratlardan dolayı yakılmaz.)

Canlı hayvan yakılmaz.

Hayvan kemikleri yakılmaz. Kesilen kurbanların kemikleri gömülür.

Muska yakılmaz.

Üzerinde ayet yazılı olan şeyler yakılmaz.²⁸⁷

6. Söylenen Bazı Dua Ve Beddualar

Divriği yöresinde yaşayan insanlardan, genellikle yaşlı kadınların kullandıkları bir takım dua ve bedduaları aktarmaya çalışacağız.

a. Dualar

*Ali yardımcın ola.

*Yüzün ak ola.²⁸⁸

*Keven gibi köklü, keklik gibi döllü olasın.

*Allah kapından kesmesin.

*Muhannete muhtaç olmayasın.

²⁸⁶ Senem Karayılan, Güneyevler Köyü, 1930, Okur-Yazar değil

²⁸⁷ Yeter Karahan, Karasar Köyü, 1952, Okur-Yazar

²⁸⁸ Sömbüle Arslan, Uluçayır (Vazuldan) Köyü, 1942, Okur-Yazar

- *Gökten yağa, yerden toplayasın.
- *Allah iki cihanda yüzünü güldüre.²⁸⁹
- *Sen kimseyi incitmedin Allah da seni incitmeye.
- *Güle oynayasın.
- *Allah sana gara gaşlı gara gözlü yar vere.
- *Allah tuttuğunu altın ede.
- *Allah daha çok vere.
- *Ah vah demeyesin.
- *Çağırдыңın yerler yanında ola.²⁹⁰
- *Başın dışın ağrımaya.
- *Boş keseye el sokmayasın.
- *Duttuğun altın ola.
- *Elin yüzün dert görmeye.
- *Evlat acısı görmeyesin.
- *Fatma ana yoldaşın ola.
- *Ağrın acın olmaya.
- *Göğsün ak tüylü ola.²⁹¹
- *Hayırsıza denk gelmeyesin.
- *Ağrıyıp incinmeyesin.
- *Hızır yoldaşın ola.
- *Ocağın dolu ola.
- *Ahirette peygambere komşu olasın.
- *Telli duvaklı gelin olasın.²⁹²
- *Peygamber yardımcın ola.
- *Kesen dolu ola.
- *Su gibi aziz olasın.
- *Döllü döşlü olasın.
- *Yokluk yüzü görmeyesin.
- *Avuçladığın altın ola.
- *Ayağın taşa değmeye.

²⁸⁹ Yeter Tuna, Gürpınar Köyü, 1955, Ortaokul Mezunu

²⁹⁰ Mustafa Atmaca, Karasar Köyü, 1927, Okur-Yazar

²⁹¹ Haydar Ertürk, Avşarcık Köyü, 1959, İlkokul Mezunu (Köy Muhtarı)

²⁹² Didar Karayılan, Uzunbağ Köyü, 1956, Okur-Yazar değil

*Darlık yüzü görmeyesin.

*Pir ihtiyar olasin.²⁹³

b. Beddualar

*İmam Hüseyin boynunu vura.

*İmam Hüseyin hakkından gele.

*İmam Hüseyin'e kastetmiş olasin.

*İmam Hüseyin'in sillesine gelesin.

*Ahlınla geberesin.

*Zürriyetin kesile.

*Muradın gözünde kala.²⁹⁴

*Gırh gapıya deynek çalasin.

*Nur yüzü görmeyesin.

*Ocağında tütün tütmiye.

*Bulamayasın neydem.

*Cehizin dürülü kala.

*Er yüzü görmeyesin.

*Ciğerlerin parça parça ağzından gele.

*Duvar diplerinde kalasin.

*Ellerin teneşire gele.

*Etlerin çengele asıla.

*Etlerine kurtlar düşe.²⁹⁵

*Ettiğini çekesin oğlan, itler gibi uluyasın.

*Gadalara gelesin.

*Zemheride yanasın, tomusta donasın.

*Gapı gapı dilenesin.

*Yarana merhem olmaya.

*Gara yerin dibine gelesin.

*Garnın uşah, belin guşah görmiye.

*Gatranla gaynayasın.

*Yattığın yer su ola.

²⁹³ Hatice Güner, Erikli Köyü, 1947, Okur-Yazar değil

²⁹⁴ Hasan Sarıkaya, Avşarcık Köyü, 1933, Okur-Yazar değil

²⁹⁵ Meryem Kılıç, Avşarcık Köyü, 1947, Okur-Yazar

- *Gidişin ola da gelişin olmaya.
- *Gözlerin keşe döne.
- *Gözlerin kör ola, elinden tutan olmaya.
- *Hamurun çamura döne.
- *Hotik yiyesin.²⁹⁶
- *Işığın gapana.
- *İt gibi uluyasın.
- *İt ola, ininde ürüyesin.
- *İvez ivez çekesin beş dama iniltin gide.
- *Kapına kara kilit asıla.
- *Kırk kapıda bulamayasın.
- *Mer mer meliyesin.
- *Mezar mezar gezesin.
- *Çul capuda sarılasın.²⁹⁷
- *Dilin dışın kitlensin.
- *Muhannet gapının önünde bekleye.
- *Oy yetişmeyesin sabaha çılmayasın.
- *Sabaha çıkmayasın.
- *Sandığın kilitli kala.
- *Sesin kara yerden gele.
- *Seyit babanın hışmına gelesin.
- *Şişesin.
- *Torpah başına.
- *Töremiyesice.
- *Yağlı kurşunlara gelesin.
- *Yandım dedikçe yanasın.
- *Kapın kilitli kala.
- *Kara haberin gele.
- *Yediğin kan irin ola.
- *Yerinde rahat uyuyamayasın.
- *Yetim kalasın.
- *Yetmeyesin/Yetişmeyesin.

²⁹⁶ Ali Çelik, Avşarcık Köyü, 1937, Okur-Yazar

²⁹⁷ Rüstem Kaygısız, Ahi Köyü, 1940,Ortaokul Mezunu

- *Yılan ola sürüm sürüm sürünesin.
- *Yılan ola sürünesin, it ola uluyasın.²⁹⁸
- *Cebin delik ola.
- *Yurdun yuvan olmya.
- *Yuvanda baykuş öte.
- *Yüzün gülmeye.
- *Yüzün kara ola.²⁹⁹

8. Koç Katımı

Temmuz ayı içerisinde sürüden ayrılarak ayrı otlatılan veya evde bekletilen koçlar 1 Ekim ile 20 Kasım arasında değişen tarihlerde hemen hemen her yerde koç katımının yapıldığı ilk gün törenlerle bir bayram havası içinde geçer. Köy halkı o gün köy meydanında ya da harmanda veya uygun olan bir başka yerde davul ve zurnalarla toplanır. Çobanlar süslenmiş, kınalanmış koçları dişi koyunların içine bırakırlar.³⁰⁰

Katımdan önce koçların üstüne erkek çocuk bindirilirse döl zamanı erkek kuzu, kız çocuk bindirilirse dişi kuzu doğacağına; koçlar katıma götürülürken yolda erkeğe rastlanırsa kuzuların erkek, kadına rastlanırsa dişi olacağına; ilk sürüye katılan koç bir kara koyun seçerse kışın yumuşak, ak koyun seçerse şiddetli olacağına, bazı yerlerde de tam tersine inanılır. Koçun ala koyun seçmesi orta şiddette bir kış yaşanacağına alamet sayılır. Çoban o gün sürünün içinde boş kapla dolaşırsa kuzulayacak koyunların sütünün kıt olacağı gibi değişik değişik şeylere inanılır.³⁰¹

Koçlar üzerleri boyanmış ve süslenmiş olur. Bütün aileler o günlerde o gün için özel ikramlar ve yemekler hazırlarlar. Buğdaydan kavurga yapılarak içerisine üzüm çedene, ceviz katılır. Çobanlara özel hediyeler alınır. Çobanlar sürülerini köylünün önünden geçirir. Tekelerin ve koçların boynuzlarına elma, soğan, ayva vs. şeyler takılır.³⁰²

Günümüzde sürü ve davarlar kalmadığı için artık bu adetler yerine getirilememektedir.

²⁹⁸ Ali Yusuf Doğan, Gürpınar Köyü, 1932, İlkokul Mezunu

²⁹⁹ Hasan Karahan, Karasar Köyü, 1934, İlkokul Mezunu

³⁰⁰ Hasan Mert, Mursal Köyü, 1951, İlkokul Mezunu

³⁰¹ İbrahim Ülker, Mursal Köyü, 1952, Lise Mezunu

³⁰² İsmail Dolaş, Uzunkaya Köyü, 1942, İlkokul Mezunu

9. Davar Yüzü Yetmesi (Saya Gezme)

Takriben koç katımından yüz gün sonra davarın yüzü yetti diye çobanlar ve köyün gençleri köyü gezerler. Gençlerden bazıları telli duvaklı gelin elbisesi giydirilerek gelin olurlar. Başka birilerine ise özel elbiselerden post giydirilerek sakallı "ayı" yapılır. Diğer birisi ise bacaklarına ve üstlerine garip elbiseler giyer, davarların kelek ve çanlarını takarak tilki olurlar. Ayı ve tilkinin görevi gelini korumaktır. Eğer gelini kaçırtırlarsa kaçırılan kişilerden gelini geri almak için köylüler bu kişilerin istediği şeyleri yemek zorundadır.³⁰³ Çobanlar önlerinde bir eşek, arkada gelin, ayı ve tilkilerle köyün her evine uğrayarak gezi yaparlar. Evden eve giderken gelini kaçırmak isteyenler, ayı ve tilkiler ellerinde deynek veya kartopu varsa kartopu ile korunur. Çobanın biri kaval çalar, evden eve dolaşılır iken hangi evin önüne vardılar ise;

"Hey humudur humudur

Ayranmıdır su mudur?

Kaza kaza söylenen

Ağanın evi bumudur."

Kuzunun tivi bitti.

Koyunun izi yitti

Meleşin kuzular meleşin

Diye maniler söyler "Bir verenin kızı, iki verenin oğlu olsun" derler. Ev sahibi geline hediyeler takar ve un bulgur buğday gibi şeylerden verirler. Bazı evlerde ise türküler söylenir, halaylar çekilir.

Köyün bütün evleri dolaşıldıktan sonra, köyün gençleri bir yerde toplanırlar, yemekler yer ve çeşitli eğlenceler düzenlerler. Toplanan hediyeler çobanlar tarafından pay edilir.³⁰⁴

10. Hıdırellez

Hızır orucu her yıl zemheride 22 Ocak ile 11 Şubat tarihleri arasına denk gelir. İnanca göre Hızır Nebi bir melektir. Zemzem suyunu bulup içtiği için ölmemiş, dünyada baki kalmıştır. Yedi deryalar üstündedir. İnsanlar dara düştüklerinde

³⁰³ Hasan Karahan, Karasar Köyü, 1934, İlkokul Mezunu

³⁰⁴ Hüseyin Karakuş, Balova Köyü, 1938, İlkokul Mezunu

yardımına koşar. Kışın çıkmasına 25 gün kala oruç tutulur.³⁰⁵

Yöredeki köylerde Hıdırellez daha çok dini niteliğe bürünmüş bir ibadet şekline dönüşmüştür. Bu durum çok yerleşmiştir. Yaşlıların geçmişte kullandıkları hicri takvime göre hesap edildiğinde Hızır orucu Hıdırellez zamanında tutulan oruçtur demekteler. Hızır orucu 31 Ocak ile 2 Şubat tarihleri arasında 3 gün olarak tutulmaktadır. Bu günler günümüz takvimi (miladi takvim) ile 10 Şubat ile 13 Şubat arasındır. Türkiye'de 6 Mayıs'ta yapılan Hıdırellez kutlamalarıyla uzaktan yakından hiçbir ilgisi bulunmamakta olup, bu tarihte her hangi bir kutlama yapılmaz.³⁰⁶

Hızır orucu diğer adıyla Hıdırellez orucu, tüm yörede kabul görmekte ve çoğunluk tarafından şubat ayında tutulmaktadır. Bu oruç tutulurken akşamdan yemek yenir, ertesi gün güneş aşıncaya kadar herhangi bir şey yenilip içilmez. Bu oruç zor günlerde Hızır'ın yardıma gelmesi için Hızır'a yapılan yakarış ve onun için tutulan oruçtur. Köylerde Hızır'ın ber-bereketin simgesi olup aynı zamanda zor anlarda insanlara yetişeceği düşünülür.³⁰⁷

Köylerde Hıdırellez olarak adlandırılan günlerde, üç gün boyunca hiçbir şekilde su içilmez. Hatta bu günlerde kömbe, kavurga ve susamayı artırıcı yiyecekler yapılır. Hızır adına Lokmalar yapılır ve dağıtılır. Bu üç günlük oruç bitimi tekrar lokmalar yapılarak dağıtılır. Kavurga, kömbe, haşıl, keş, babuko yapılır. Hatta bazı büyük evler bunları dağıtmaz ve evine köylüleri davet ederler.³⁰⁸

11. Bayramlaşma

Bayram, bütün toplumlarda, belirli gün ve olayların değerli ve uğurlu olduklarına inanılarak veya o günleri yâd etmek için hep bir arada sevinç içinde kutlanan günlerdir. Bayram, neşe ve sevinç günleridir. Yakın zamanlara kadar bütün toplumlarda sadece dinî bayramlara rastlanılmıştır. Ülkemizde, bayram denince ilk akla gelen diğer İslâm ülkeleriyle birlikte kutlanan dinî bayramlardır. Dini bayramlar bütün herkesin kutladığı ortak sevinç günleridir. Bayramlaşma, bayrama birkaç gün önceden hazırlık yapılması, küslerin barışması, herhangi bir yerde birbiriyle karşılaşan insanların birbirini kutlaması, karşılıklı ziyaretler ve ikramların olduğu

³⁰⁵ Derviş Dede, Höbek Köyü, 1951, İlkokul Mezunu (Dede)

³⁰⁶ Hüseyin Gazi Metin, Şahin Köyü, 1941, İlkokul Mezunu (Dede)

³⁰⁷ Müjde Yayla, Divriği Merkez, 1989, Üniversite Öğrencisi

³⁰⁸ Zehra Yalçın, Divriği Merkez, 1964, Ortaokul Mezunu

bütün bu faaliyetlerin ortak adıdır. Bayramlaşma esnasında yenilip yedirilir, içilip içirilir ve ikramlarda bulunulur. Akraba ve eş-dost ile beraberce bu günün mutluluğu paylaşılır. Hemen hemen her inanç ve milletin kendine has bir bayramı veya bayramları vardır.

Şeker ve kurban bayramı arifesinde herkesi tatlı bir heyecan alır. Şehirden bayramlık için erzak, kına, şeker vs. alınır. Akşamdan ellere şehirden alınan kınalar yakılır, üzerine çorap bağlanır. Sabah çok erken kalkılır. Önce aile büyüklerinin ellerini öper ve bayramlaşılır. En yakın akrabalar ve komşular ziyaret edilir. Gurbette olanlar bayram zamanları yöreye gelirler. Akrabalarını ziyaret ederler ve bayramlaşırlar.³⁰⁹

Bayram sabahı erken kalkılır, şayet kurban kesilecekse sabah erkenden kurbanlar kesilir, (durumu iyi olan tüm aileler kurban keser) kanı temiz bir toprağa akıtılır ve üzeri gömülür. Kurban kanına basmak günah sayılır. Bu kurban kanı genelde çocuklarının alınına sürülür.³¹⁰

Kesilen kurbanlar tüm köye çiğ et olarak dağıtılır. Bir taraftan da köylüler önce yakın çevresinden başlamak üzere tüm köyü ziyaret ederler. Kapıdan bayramlaşılmaz, evin içine girilir, biraz hoş sohbet edilir, yemek çay, şeker verildikten sonra bir başka eve bayramlaşmaya gidilir. Akşama kadar bu şekilde tüm köy bitene kadar dolaşılır. Çocuklar için ise bayram günü çok önemlidir. Çünkü akşama kadar şeker toplamaktadırlar. Çocuklar tüm köyü ellerinde şeker poşetleri ile dolaşarak bayramlaşmaktadırlar. Akşamüzeri tüm köylerde mezarlıkları ziyaret etmeye gidilir. Mezarlara giderken yanlarında çiçek, lokma ve şeker götürülür, dualar okutturulur, mezarlara niyaz edilir. Bu genelde birinci gün akşam vakti olur.³¹¹

Bayram, arife vb. günler ile ilgili yörede şu inanışlara rastlamak mümkündür:

Arife günü yakını ölen kişi dikiş dikmez. Arife günü iş yapılmaz, sabun kullanılmaz.³¹²

Hıdrellez günü dikiş dikilmez, ağaç, bitki kesilmez, canlı öldürülmez. Bunlar yapılırsa yeni doğacak ne varsa anasının karnında hıdrellez eğrisi olur.

Hıdrellez günü kapalı un çuvalı açılır. Kömbe ve yemek yapılır.

³⁰⁹ Hatice Tuna, Gürpınar Köyü, 1938, Okur-Yazar değil

³¹⁰ Hasan Dolu, Karasar Köyü, 1961, Ortaokul Mezununu

³¹¹ Mehmet Dehmen, Mursal Köyü, 1941, Lise Mezununu

³¹² Meryem Kılıç, Avşarcık Köyü, 1947, Okur-Yazar

Hıdrellez günü gün doğmadan akarsuda yıkanılırsa insan sağlıklı olur.

Hıdrellez günü gün doğmadan eve mutlaka bir testi su getirilmelidir. Bu suyun sağlık vereceğine inanılır.

Aşure ayında (oruç süresince) yaş ağaç kesilmez.

Bayram günü tıraş olunmaz.³¹³

12. Asker Uğurlama

Eskiden askerlik uzun sürdüğü için ve askere gidenlerin hepsi bir dönemde gittiğinden çok kalabalık olurdu. Askere uğurlanacak olanlar bir ay, iki ay öncesinden evlere davet edilir. Bu uğurlanacak gençler yemek, kahvaltı veya içkili sofralarla eğlendirilir. Hatta sabahlara kadar davul zuma halay çekilir. Tam askere gönderilecekleri son günlerde ise bu şenlikler had safhaya ulaşır, davullar zurnalar, halaylar, eğlenceler yapılır. Bu şekilde gençlerimiz askere uğurlanır. Bu geleneğimiz eskisi gibi olmasa da kısmen devam etmektedir.³¹⁴

13. Yöresel Kadın ve Erkek Kıyafetleri

a. Erkek Kıyafetleri

Günümüzde genel olarak erkekler gömlek, ceket ve pantolon giyerler. Erkekler eskiden zivga ve yelek, yün şalvar üzerine beden denen bir nevi ceket giyerlerdi. Bayram ve düğün günlerinde giyilen milli erkek kıyafetleri şunlardır:

Çekmen: Lacivert çuha üzerine bükülmüş sırma ile işlemeli bir yelectedir. Yeleğin üstü çeşitli motiflerle bezenmiştir. Yeleğin kenar kısımları sim ile saç örgüsü tarzında sekiz kat kaytanla işlenmiştir. Önü açık kollar ise geniş ve yırtmaçlıdır.

Şalvar: Yedi yaprak şalvar da denir. Kırmızı, lacivert veya siyah çuhadan yapılır. Şalvar geniş ve aşağıya doğru sarkar bir vaziyettedir. Paça kısımları geniş şekilde yapılmasına karşılık iplik veya lastikle daraltılmıştır. Şalvarın yan kısımları simlerle işlenmiştir. Bele gelen kısmı uşkurla boğulmuş bir şekildedir.

Şal: İpekten veya yünden süslü bir şekilde örülmüş, bele bağlanılan bir kuşaktır. Kuşak bağlanırken bir ucu aşağıya sarkıtılır.

Dalfes: Kırmızı renkli bir festir. Fesin üst kısmına mavi, büyük bir püskül takılır. Fesin dış kısmına ise siyah bir örtü asılır ve bir ucu omuza doğru sarkıtılır.³¹⁵

³¹³ Mustafa Atmaca, Karasar Köyü, 1927, Okur-Yazar

³¹⁴ Ali Yıldırım, Üçpınar Köyü, 1934, Okur-Yazar

³¹⁵ Hasan Sarıkaya, Avşarcık Köyü, 1933, Okur-Yazar değil

b. Kadın Kıyafetleri

İlçe merkezinde oturanların çoğunluğu herkesin bildiği veya giydiği elbise, etek, pantolon, bluz vb. kıyafetleri giyerler. Köylerde de durum çok farklı değildir. Yalnızca yaşlı kadınlar salta ve şalvar giyerler. Düğün ve bayram günlerinde giyilen milli kıyafetler farklıdır. Bunlar şunlardır:

Bindallı: Üzeri sırma ile işlemeli kadife elbisedir. Kök kısmı etekte olmak üzere çok sayıda çiçek dalları ve çiçekler bütün elbise üzerine yayılmış bir şekildedir. Elbise topuklara kadar uzanmaktadır.

Şalvar: İpekliden işlemeli olarak yapılmıştır. Paça kısımları diz kapağı altından bağlanarak topuklara kadar sarkıtılır.

Üç etek (Üç Peşli): Ön kısmı ve yanlar yırtmaçlı olarak yapılmış üç eteği bulunmaktadır. Arka kısmı tamamen kapalıdır. Üstü işlemelidir. Üç etek altına helaliye denilen bir gömlek giyilir.

Fermane: Şalvar üstüne sırta giyilir. Kolları uzun ve önü açıktır. Üstü bütün simle işlenmiştir. Yünden veya kadifeden yapılmıştır. Bele renkli işlemeli şal bağlanır.

Dövmeli Elbise: İpek üzerine gümüş tellerle veya simle işlenmiştir. Fakat bunda çiçekler teker teker elbise üzerine yayılmıştır.³¹⁶

³¹⁶ Sümbüle Arslan, Uluçayır (Vazuldan) Köyü, 1942, Okur-Yazar

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİVRİĞİ İLÇESİ VE KÖYLERİNDE YER ALAN TÜRBE VE ADAK YERLERİ, DEDEDÜŞEKLERİ

A. İLÇE MERKEZİNDEKİ TÜRBE VE ADAK YERLERİ

Araplık/Arap Baba

Halkın Araplık adını verdiği türbe Hacı Ahmet'e aittir. Koca Paşa mahallesinde, Araplık sokağında bulunmaktadır. Memluklu Sultanlığı dönemi (1391–1516)'ne ait bir türbedir. Türbenin içinde asırlık bir dargun ağacı vardır. Yanında küçük bir mescit bulunmaktadır.

Görüştüğümüz kaynak şahsın anlattığına göre; Arap Baba Mengücekler döneminde yaşamıştır. Şahlardan birinin muhafızıdır. Arap olduğu için, türbeye de Araplık denilmiştir. Genelde burası korku, seveda ve sinir hastalıklarında ziyaret edilir. Hasta, bir yakını ile türbeye gelir. Hasta sahibi, türbenin yanındaki mescitte iki rekât namaz kılar. Kümbetin kapısı önünde durup dua eder, dilek diler. Kurbanını keser, kanını türbe eşiğine akıtır, etini yoksullara dağıtır.³¹⁷

Darüş-ş-şifa

Selçuklulara bağlı Mengücek Emiri Ahmet Şah'ın 1228 yılında yaptırdığı Ulu Cami'nin bitişiğinde Ahmet Şah'ın karısı Melike Turan'ın yaptırdığı Darüş-ş-şifa (Tıp Fakültesi) vardır.

Söylenceye göre, Ahmet Şahın karısı Turan Melike Hatun, çaresiz bir derde düşmüş; hiçbir doktor tedavi edememiş. Melike Hatun günden güne sararıp soluyor; eriyip gidiyormuş. Bir gün rüyasında aksakallı bir pir görmüş, "Beni Divriği'de bul" demiş. Hemen uyanan Melike Hatun, Divriği'ye gitmiş ve rüyasındaki piri bir kulübede bulmuş. O sırada ihtiyar adam havanında bir takım otlar dövüyor, ilaç yapıyormuş. İlacı hemen Melike'ye içirmiş. Birkaç gün sonra da onu ayağa kaldırmış. Melike Hatun da ona Darüş-ş-şifa'yı yaptırarak "Herkes görsün, derdine deva bulsun" diye ihtiyar doktorun ilaç yaptığı otların resimlerini Ulu Cami'nin taç kapısına oydurmuş. Gerçekten de bugün Ulu Cami kapısında kabartma çiçek ve meyve resimleri görülür.³¹⁸

³¹⁷ Zehra Yalçın, Divriği Merkez, 1964, Ortaokul Mezunu

³¹⁸ Kutlu Özen, **Sivas Efsaneleri**, Sivas 2001, s. 48

Helvacı Hatun

Helvacı Hatun'un mezarı söylentiye göre Darüşşifa'nın sol küçük eyvanındaki sandukalardan tekiymiş. Türbedeki 12 sandukadan Melike Turan, Fatma Hatun, Süleyman Şah'ın oğlu Ahmet Şah ve Süleyman Şah'a ait olanlar bilinmektedir. Helvacı Hatun o kadar cömertmiş ki ölümünde bile eli kapanmamış. Bu kadın, Darüşşifa'nın vakfiyesini tanzim ettirirken "Hastalara iyi bakılmasını dilemiş. Helvacı Hatun, kutsal gecelerde (kandillerde) kazanlarla helva pişirip fakir fukaraya dağıtırmış. Bu yüzden hayırsever kadının adı "Helvacı Hatun" kalmış.³¹⁹

Hüseyin Gazi Yaturı

Hüseyin Gazi, destan kahramanı Battal Gazi'nin babasıdır. İnanışa göre Hüseyin Gazi'nin mezarı, Divriği ilçesine hâkim Iğımbat dağının zirvesindedir. Divriği ilçesi bu dağın eteklerinde yer alır. Divriği köylerinde Hüseyin Gazi'ye atfedilen birkaç adak yeri daha bulunmaktadır. Körküsü köyü civarındaki Gazili ziyareti ile Kömek köyü yakınlarındaki Gök-Kol bunlardandır. Hüseyin Gazi'ye ait en önemli adak yeri Ankara'daki Hüseyin Gazi tepesidir. Bu adak yerlerinin dışında Çorum'da, Sivas'a bağlı Seyfik köyünde ve Niksar'da da sembolik mezarları bulunmaktadır.

Hüseyin Gazi'nin Şehitliğine Ait Efsaneler: Hüseyin Gazi, düşmanlarla tek başına cenk etmiş, düşmanın çoğunu kılıçtan geçirmiş. Namaz vakti gelince harpte olduğunu unutmuş ve namaza durmuş. Bundan faydalanan kâfirler, arkasından gelerek, başını gövdesinden ayırmak suretiyle şehit etmişler. Namazını bitiren Hüseyin Gazi, bulunduğu mevki beğenmediği için başını koltuğuna alarak Iğımbat dağına doğru tırmanmış, tam zirvede ruhunu Allah'a teslim etmiş.

Efsane: Divriği Kalesi'nin altındaki kiliselerde on iki keşiş yaşamış. Bunlar hile ile Hüseyin Gazi'yi şehit etmişler. O da kellesini koltuğunun altına alıp Iğımbat dağının zirvesine çıkmış, türbesinin olduğu yerde ruhunu teslim etmiş.

Efsane: Hüseyin Gazi, şehit düşünce, silah arkadaşları onu alıp Iğımbat dağına doğru çıkarırlar. Fakat tepeye çıkıncaya kadar boğazından kanlar akmaya devam eder. Iğımbat dağının arka yüzünde bir kaç yüz metre uzunlukta demir oksitli bir alan mevcuttur. Uzaktan kırmızı bir çizgi gibi görünür. İnanışa göre bu uzun çizgi, Hüseyin Gazi'nin oluk gibi akan ve toprağa düşen kanıdır.

³¹⁹ Özen, Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri, s. 78

Efsane: Divriği yakınlarındaki Ahi Köyü'nde "İncirlik" adı verilen bir adak yeri bulunmaktadır. Hüseyin Gazi, Rumlarla savaşırken kolunun birini burada kaybeder. Kesilen kolu buraya defnediler. Üzerine toplama taşlardan bir mezar yaparlar. Burası bir düşektir. Kaba yel duası için köylüler buraya gelirler. Gelip geçenler niyaz ederken "Hüseyin Gazi derdimi al, Gaf Dağı'na at..."derler.

Efsane: Divriği'nin Üçpınar köyünde türbesi bulunan Hasan Paşa, Rumlarla savaşırken şehit düşer. Bunu duyan Hüseyin Gazi, Hasan Paşa'nın öcünü almak için Divriği'ye gelir; yaptığı savaşta yenilip şehit düşer.

Görüldüğü gibi bütün bu rivayetlerde Divriği halkı, Hüseyin Gazi'nin Divriği yakınlarında şehit düştüğüne inanmakta ve destanlarda geçen yer adlarını Divriği'ye bağlamaktadır. Bugün bile Palanga Yazısı'nda ki Hars mevki, Hüseyin Gazi'yi şehit eden Mihriyabil'in "Has Bahçe" si olarak düşünülmektedir.

Halk inancı: Yatırın bulunduğu tepeye yakın hafif meyilli düzlükte ve kayalar üzerinde on iki adet çukur vardır. Halk bunun Hüseyin Gazi'nin atının ayak izleri olduğuna inanmaktadır. Aynı izleri Sivas Soğuk Çermik'te yatmakta olan Ahmet Turan Gazi ziyaretinde de görmekteyiz. Bilindiği gibi Ahmet Turan Gazi, Seyyit Battal Gazi'nin silah arkadaşıdır.³²⁰

Kamereddin Türbesi/Kubbedibi

Türbe, Ulu cami'ye yakın Garipler Mezarlığının ortasındadır. Emir Hacıp Ahmedü'l Kebir Kamereddin el Haccü'l Hameyn adına yapılmış olan bu türbe halk arasında "Kubbedibi" olarak bilinmektedir. Türbe 592 (1196) yılında yapılmıştır.

Burası çocuk hastalıklarının tedavisinde ziyaret edilen bir adak yeridir. Kubbedibi'ne daha çok halkın "yetnük" köylünün "çorlu" dediği, kırk baskını çocuklar getirilir. Cuma günü, sela (sala) ile ezan arası kırk baskını çocuk annesi ve yakınları ile birlikte Kubbedibi'ne getirilir. Evden getirilmiş olan küçük kazanda su ısıtılır. Hasta çocuk ılık suyla yıkanır.³²¹

³²⁰ Kutlu Özen, **Sivas Efsaneleri**, Sivas 2001, s. 71-72

³²¹ Ali Rıza Çakır, Divriği Merkez, 1959, Ortaokul Mezunlu

Kayıtbay Türbesi

Türbe, İmamoğlu mahallesinde ve İmamoğlu Camii içindedir. Kabirler daha önce cami dışında iken 1904 yılında yapılan tadilat sırasında cami içerisine alınmıştır.

Cami içinde zarif desenli yan yana iki taş kabir vardır. Bunlardan birisi Memluklu Sultanı Kayıtbay'ın Divriği'de ölen oğluna aittir. Nasır Seyit Mehmet'e ait bu türbe 894 (1488) yılında yaptırılmıştır. İnsanlar buraya Kantepe demektedir.³²²

Kemankeş Türbesi (Nurettin Salih) Türbesi

Türbe, Ulu cami'nin güneyinde, İmamoğlu mahallesine giden sokak üzerinde ve Kemankeş Mescidi'nin bitişiğindedir. Sekizgen planlı ve piramit çatılıdır. Mevdud oğlu Hacib Siraceddin tarafından oğlu Nurettin Salih için 638 (1240/1241) tarihinde yaptırılmıştır. Türbe içinde kitabesiz iki sanduka vardır.³²³

Naib Eşref Türbesi

Türbe, Yukarı Çarşıbaşı'ndadır. Daha önce bu türbe dükkânlar arasında idi. 1990'lı yıllarda etrafı açıldı. Burada Mısır (Memluk) Valilerinden Naib Eşref yatmaktadır. Türbe, 691 (1291) yılında yapılmıştır. 1250 yılında kurulan Memluklu Devleti kısa zamanda Malatya'ya ve daha sonra da Divriği'ye hâkim olmuştur.³²⁴

Sitte Melik (Şahinşah) Türbesi

Anadolu kümbetlerinin en eskisi olan türbe, 590 (1194) yılında Mengücek Meliklerinden Şahinşah adına yapılmıştır. Kale ile Çarşı arasındaki Şemsi Bezirgan Mahallesindedir. Türbe içinde sembolik beş sanduka bulunmaktadır. Sitti/Sitte Melike Hatun, bu türbenin yanına kendi adını taşıyan bir mescit yaptırdığı için ve vefatında da Şahinşah kümbetine defnedildiğinden halk arasında bu türbeye Sitte Melik türbesi denilmiştir. Bilindiği gibi Hz. Peygamber soyundan hanımlar sitti, erkekler seyit unvanıyla çağrılırlar. Türbe, yalnız Şahinşah'la ilgisinden dolayı değil; piramit çatılı Anadolu kümbetlerinin en eskisi olması; sanat ve tarih açısından özellikleri nedeniyle de Türk Sanat

³²² Ayhan Doğan, Divriği Merkez, 1980, İlkokul Mezunu

³²³ Özen, **Divriği evliyalari**, Sivas 1997, s. 166

³²⁴ Özen, **Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnanışlarına Bağlı Adak Yerleri**, s. 84

Tarihinin büyük değerlerindedir.³²⁵

Şehitlik

Melike Turan Darüşşifa'sı (1227/1228) içinde kalan ve hacet pencereleri Ulu cami'nin kible duvarına açılmış bulunan türbede Ahmet Şah'la yakınları gömülüdür. Darüşşifa içindeki bu türbeye "Şehitlik" denir. Burada yatanlara öyle olmasalar bile şehit gözüyle bakılır. Şehit mertebesinde kutlu kişiler olarak saygı duyulur.

İnanışa göre bir dilek dilenip şehitlikteki sandukalardan biri üzerine yeşil örtü örtülürse dilekler mutlaka gerçekleşirmiş. Şehitlikte 16 sanduka bulunmaktadır. Bunlardan girişte ilk sırada ortada olan Melike Turan'a ait olup firuze sırlı tuğla ile kaplıdır. Aynı sırada camiye açılan hacet penceresi önünde Süleyman Şah'ın oğlu Ahmet Şah'a ait sanduka altıgen desenli firuze çinilerle kaplıdır. İkinci orta sırada cami duvarına yakın olan sanduka Süleyman Şah'a aittir. Diğer 12 sandukanın kime ait olduğu bilinmemektedir. Cuma ve vakit namazları için Ulu cami'ye gelenler namazdan sonra hacet penceresi önünde türbede yatanlara Fatiha okurlar.³²⁶

Şemsi Bezirgân Camisi ve Türbesi

Şemsi Bezirgân Camisi, Sitte Melik Türbesi yakınlarındadır. 18. yüzyılın başlarında Şemsi Bezirgân tarafından yaptırılmıştır. Bugün tamamen bakımsız bir durumdadır. Cami içerisinde biri Şemsi Bezirgân'a ve diğeri hanımına ait iki mezar bulunmaktadır.

Efsaneye göre Şemsi Bezirgân, babasını Hac'ca gönderiyor. Hac sırasında babasının canı helva istiyor. "Bir helva olsaydı da sıcak sıcak yeseydim" diye içinden geçiriyor. Bu, Şemsi Bezirgân'a malum oluyor. Annesine helva pişirmesini söylüyor. Annesi de helva pişiriyor. Şemsi Bezirgân, göz açıp kapayıncaya kadar Mekke'ye gidiyor. Babasının oturduğu çadıra helvayı bırakıp geri dönüyor. Babası sıcak helvayı ve helva tabağının da, evlerindeki tabak olduğunu görünce hayretler içinde kalıyor. Hacdan dönünce tabağı da beraberinde getiriyor. Kendisini ziyarete gelenlere Haccı ben yapmadım, oğlum Şemsi Bezirgân yaptı, onun elini öpünüz diyor.³²⁷

³²⁵ Özen, **Divriği evliyalari**, s. 173

³²⁶ Özen, **Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnanışlarına Bağlı Adak Yerleri**, s. 85

³²⁷ Özen, **Divriği evliyalari**, s. 174

B. KÖYLERDEKİ TÜRBE VE ADAK YERLERİ

Abdal Musa Koruluğu/ Sarp Yer

Adak yeri Bayırüstü (Timisi) köyündeki küçük bir koruluktur. Bu koruluğa Abdal Musa Koruluğu veya Sarp Yer denir. Ağaçları kutsal sayılır. Ancak Abdal Musa törenlerinde kurban etlerini pişirmek için koruluğun kuru odunlarından faydalanılır. Yel Hüseyin ziyareti ile karşı karşıyadır.

Söylence: Abdal Musa törenlerinde korudaki kuru ağaçlar kullanılır. Yaş ağaç kesilirse, ağaçtan insan kanına benzeyen bir su çıktığına inanılıyor. Korudaki iki büyük karaağaç düşek olarak kabul edilir. Bu ağaçlara niyaz edilir. Ağaçların yakınında kutsal su gözesi vardır.³²⁸

Ağca Baba Yatırı

Ağca Baba'nın türbesi Karakale köyündedir. Adak yeri türbe ve koruluktan ibarettir. Türbe, hazine arayıcıları tarafından birkaç defa tahrip edilmiştir. Son yıllarda yeniden tamir görmüştür.

İnanişaya göre Ağca Baba, Battal Gazi'nin sancaktarı imiş. Rumlarla yapılan bir savaşta şehit düşüp bugünkü yerine gömülmüş.

Koyun sürülerinin toplu ölümlerinde Ağca Baba yatırı ziyaret edilir. Hastalıklı koyunlar ve keçiler türbenin etrafında üç defa dolaştırılır. Kurban kesilir. Bu işlemden sonra toplu ölümlerin son bulacağına inanılır.

Karakale-Ovacık yolu türbenin alt tarafından geçmektedir. Türbe civarındaki ağaç topluluğu kutsal kabul edilmektedir.

Efsane: Ağca Baba'nın ününü duyan bir zat, O'nu ziyarete gelir. Ağca Baba o sırada Karakale'nin eteklerinde burçak yoluyormuş. Misafir, evin hanımından Ağca Baba'nın nerede olduğunu sorar. Ağca Baba'nın hanımı çok huysuz ve geçimsiz biriymiş. Misafirine: "Her gelen Ağca Baba'yı soruyor, bıktım usandım... Yukarıda burçak yoluyor" diye ters bir cevap vermiş. Buna çok üzülen misafir de içinden "Tez günde inşallah geberir ..." diye beddua etmiş.

Ağca Baba, misafirini güler yüzle karşılamış. Karşılıklı hal hatırdan ve sohbetten sonra misafirine "Sen, bizim evden ayrılırken karıma 'inşallah tez günde geberirsin' diye karış (beddua) verdin, onu öldürdün, ben kırk yıldır kahrımı çekiyorum, sen birkaç dakika bile dayanamadın" diye serzenişte bulunmuş.

³²⁸ Hasan Sarıkaya, Avşarcık Köyü, 1933, Okur-Yazar değil

Gerçekten de köye indiklerinde kadının ölmüş olduğunu görmüşler.³²⁹

Ahi Baba Yatırı

Ahi Baba'nın türbesi, Divriği ilçesine 8 km. uzaklıktaki Ahi köyünde bulunmaktadır. Türbe, köyün hemen yakınındaki oldukça meyilli bir tepenin üzerindedir. Türbede iki kabir bulunmaktadır. Anlatılanlara göre kabirlerden biri Ahi Baba'ya, diğeri hanımına aittir. Türbe içerisinde ayrıca Hz. Fatma'ya ait olduğuna inanılan bir tek pabuç altı bulunmaktadır. Ağrısı sızısı olanlar türbeyi ziyaret ettikten sonra bu pabucu ağrıyan yerlerine sürerler.

Türbenin dış kapısında oldukça büyük bir çift dağ keçisi boynuzu bulunmaktadır. Türbenin dış batı duvarı altında da küçük bir çukurluk vardır. Türbeyi ziyaret edenler, çukura ellerini sokarak buradan toprak alıp yerler. Hastalıklarına iyi geleceğine inanırlar.

Ahi Baba hakkında türbesinde yazılı olan en önemli efsane Dumbuca dağındaki ejderhayı öldürmesidir. Dumbuca dağının eteklerinden geçen Sultan Murat Kervan Yolu üzerinde bir ejderha türer. Bu ejdarha kervanlara yol vermez. Yayılan hayvanları parçalar. Fakat onu öldürmeye kimsenin gücü yetmez. Divriği Bey'i çaresiz kalır. Bey'in etrafında bulunanlar, onun hakkından ancak Ahi Baba'nın geleceğini söylerler. Bey, iki haberci gönderip Ahi Baba'yı sarayına davet eder. O sırada Ahi Baba, elindeki çamurları göstererek "Siz Bey'e selam söyleyin, işim biter bitmez yola çıkarım" der. Haberciler Divriği'ye gelmekte iken Ahi Baba kaşla göz arasında Bey'in sarayına ulaşır. Haberciler saraydan içeri girerler, görürler ki Ahi Baba kendilerinden çok önce gelmiş ve Bey'in huzuruna çıkmış. Bu duruma çok şaşırırlar. Ahi Baba en kısa zamanda ejderhanın hakkından gelir, kervan yolunu açarım der. Halkın meraklı bakışları altında Ulu cami'nin damına çıkar. Okunu alıp yayını çeker. Sonra da kendinden emin olarak caminin damından aşağı iner. Bey'e, Dumluca dağı eteklerindeki ejderhayı öldürdüğünü söyler. Bey başta olduğu halde hiç kimse buna inanmaz. Olayı doğrulamak için olayın geçtiği yere asker gönderirler. Askerler, dağın eteğine vardıklarında ejderhanın bir ok darbesi ile öldürülmüş olduğunu görürler. Ejderhanın kafasını kesip Bey'e getirirler. Bey, Ahi Baba'nın kerameti karşısında şaşırır. Bu olaydan sonra Ahi Baba Tekkesi'ne Üçpınar, Hapa ve Paynik köylerinin geliri vakıf olarak bağlanır.

³²⁹ Özen, Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri, s.101

Eskiden Ahi Baba'ya adaklar adanır, kurbanlar kesilirdi. Kurban kesme geleneği zamanla yavaşlamış, bugün tamamen unutulup gitmiştir.³³⁰

Ayvet Dede

Ayvet Dede ziyareti Savrun (Çakırtarla) köyündedir. Adak yerinde toplama taşlardan ibaret iki mezar bulunmaktadır. Mezarların başında asırlık bir ardıç ağacı vardır. Ayvet Dede'ye daha çok evhamlı hastalar gelirler. Evhamlı hastalar bir müddet mezarın başında uyutulur. Uyuyanlar mutlaka Ayvet Dede'yi rüyalarında görürlermiş. Hasta olan çocuklar da adak yeri civarındaki Acı pınarından alınan su ile Ayvet Dede'de yıkanır. Ayak ağrısı çekenler için de aynı işlem uygulanır.³³¹

Anlatılanlara göre: Ayvet Dede tepesinde yatırlar vardır. Bunlar bayram ve Cuma geceleri köy camiine gelirlermiş. Cami yakınlarında evi olanlar camiye gidip gelenler atlıların ayak seslerini duyarlar.

Baba Emir

Baba Emir Ziyareti, Iğınbat dağı takip eden Baba Emir tepesi (1374) üzerindedir, bir mağara içindedir. Eskiden adak adamak için Hüseyin Gazi ziyaretine gidenler, Emir Baba'ya uğrarlardı. Bu işlemi yedi cuma tekrar ederlerdi.³³²

Efsane: Baba Emir çok iri vücutlu bir hükümdarmış. Tacının dokunduğu yeri çökertirmiş. Bu yüzden mağaranın tavanında bir takım izler vardır. Avlanmak için Divriği'ye gelen Hüseyin Gazi, mağara içinde namaza durur. Başı mağaranın tavanına değer ve tavanda yuvarlak bir çukur oluşur.

Baydıgın Dağı

Bunlar Küçük Baydıgın ve Büyük Baydıgın olmak üzere birbirini takip eden dağ sıralarıdır. Divriği arazisi içinde yer alırlar. Adak yeri Büyük Baydıgın tepesi üzerindedir. Halk arasında "Kara Baydıgın" olarak bilinir.

Divriği Iğınbat Dağı eteklerinde şehit düşen Hüseyin Gazi'nin öcünü almak için Battal Gazi, Baydıgın dağına gelir. Dağın yamaçlarında büyük bir cenk olur. Battal Gazi'nin askerleri çok şehit vermelerine rağmen Rum askerlerini yenerler. Baydıgın dağında şehit olanların arasında Bahaddin adında bir yiğit vardır. Cenkten

³³⁰ Rüstem Kaygısız, Ahi Köyü, 1940, Ortaokul Mezunu

³³¹ Enver Erdoğan, Çakırtarla Köyü, 1965, İlkokul Mezunu

³³² Zehra Yalçın, Divriği Merkez, 1964, Ortaokul Mezunu

sonra bu dağa Bahaddin adını verirler. Zamanla bu ad Baydıgın haline dönüşür. Bu rivayetten başka tarihçiler Beğdili Türkmenlerinin konakladığı yer olması hasebiyle Beğdilin (Beydilin) dağı ismini aldığını ifade ederler.³³³

Ceğengek Baba

Garip Musa tekkesine yakın olup, Güneş köyü yaylasında bulunan iki ardıç ağacından oluşan bir ziyaretir. Asırlardır kutsallığını korumuştur. Halk İnanışı: İnanışa göre hamile bir kadın ardıç ağacının yemişini yedikten sonra ziyarete niyaz ettiğinde elini herhangi bir yerine koyduğunda, doğan çocukta aynı işaret olduğu söylenmektedir.³³⁴

Derviş Muhammed Yatırı

Derviş Muhammed'in türbesi, Divriği'ye 24 km. uzaklıktaki Kevendüzü (Anzağar) köyündedir. Derviş Muhammed'in mezar taşında "Horasanlı Seyyit Hüseyin oğlu Seyyit Derviş Muhammed, Doğumu: 1174 (1760), Ölümü: 1244 (1829), ruhuna Fatiha" yazılıdır. Derviş Muhammed, Malatya ilimizin Arguvan ilçesine bağlı İsa köyünde doğmuştur. Daha sonra bu köyden ayrılmış ve Anzağar'a yerleşmiştir. Bu köyden bir daha ayrılmayan Derviş Muhammed 1826 yılında vefat etmiştir.

Döldür Dağı

Bu dağa Çifte Döldül de denilir. Çamşılı arazisi içinde kalır. Toplama taşlardan ibaret adak yeri Döldür Dağı'nın tepesindedir. İnanışa göre bu sembolik mezarlarda "Gaip erenleri ve Anadolu evliyalari" yatar. Yağmur duası ve çeşitli adaklar için gidilir.³³⁵

Erikli İçmesi

Erikli içmesi, Erikli köyündedir. Dere yatağı içerisindeki bir gözedir. Dere yatağındaki suların çekilmesinden sonra, Erikli gözesi ortaya çıkar. Buraya kabaklar çiçek açtığı zaman gelinir. Suyu demir ve kükürt bileşiklidir. Ekşimsi bir tadı vardır. Sindirim sistemini temizler, müşil etkisi vardır. Bağırsaklarından şikâyetçi olanlar

³³³ Leyla Eren, Divriği Merkez, 1963, Lise Mezunu

³³⁴ Hüseyin Karayılan, Divriği Merkez, 1981, Lise Mezunu

³³⁵ Rüstem Erdal, Ağan (Mamo Ağa) Köyü, 1936, İlkokul Mezunu

günübirliğine içmeye gelirler. Gözenin kenarı demir oksitten dolayı kırmızı renkteki taşlarla çevrilidir.

Efsanesi: Erikli köyünde türbesi bulunan Koca Saçlı (Resul Baba), Divriği'ye gelmeden önce Hz. Hüseyin'in mübarek türbesini ziyaret eder. Kerbela'dan döneceği sırada, gece rüyasında Hz. Hüseyin'i görür. Hz. Hüseyin, Resul Baba'ya: "Sana bir hediyem var, Eriklide bir su var, bu sudan içen şifa bulsun, sonra gelsin, sana yüz sürsün, bana yüz sürmüş gibi olsun" der. Resul Baba da Erikli'ye gelince, Erikli içmesini kutsar. İçmeyi, şifalı hale getirir.

Efsane: Resul Baba, Hz. Hüseyin'in mübarek Türbesini ziyaret etmek için Erikli köyünden ayrılır ve Kerbela'ya gelir. Kerbela'daki ulu kişiler O'na "sana bir su vereceğiz. Kerbela suyunu, şerbet niyetine Erikli'de ki suya kat. Suyun şifa kudreti artsın derler." Resul Baba, vermiş oldukları suyu beraberinde getirir. Erikli içmesine döker. O günden sonra içmenin çıktığı gözenin kenarları kırmızı olur, suyun şifa kudreti artar.³³⁶

Garip Baba Ziyareti

Garip Baba ziyareti, Arhısu mahallesi yakınlarındaki Garipler Mezarlığı kenarındadır. Güneş köyü yakınlarında türbesi olan Garip Musa ile Garip Baba kardeşlermiş. Önceden burası tek mezarlıkmiş. Daha sonra garip ve kimsesiz kişileri de buraya gömmeye başlamışlar. Garip Mezarlığı da bu şekilde ortaya çıkmış.

Mezar taşı kitabesi kaybolmuştur. Türbeyi daha çok, çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar ve hamile kaldığı halde sık sık düşük yapan kadınlar ziyaret ederek dilek dilerler. Ziyaretin yakınlarındaki ağaçlara dilek diledikten sonra bez bağlarlar. Çocuk sahibi olan kadınlar, doğan çocuklarına Garip adını koyarlar. Kurban keserler.³³⁷

Garip Musa Yatırı

Garip Musa'nın Türbesi Güneş köyünün üst tarafındaki Garip Musa mezrasındadır. Türbede iki kabir bulunmaktadır. Türbe girişindeki kabirlerden biri Garip Musa'nın kardeşine diğeri seyit Garip Musa'ya aittir. Taş malzemeye yapılmış olan türbe altıgen planlıdır. Türbeye girişte, kapının üst tarafında 1380 (1892/93) yıllarına ait bir kitabe vardır. Türbenin üst tarafında kurumuş olan ulu bir

³³⁶ Hatice Güner, Erikli Köyü, 1947, Okur-Yazar değil

³³⁷ Murat Uzunkaya, Divriği Merkez, 1980, Üniversite Mezunu

ardıç ağacı bulunmaktadır. Halk bunun kutsallığına inanır. Yöre halkının inancına göre Garip Musa, diğer erenler gibi tahta kılıç kuşanarak Horasan'dan gelmiştir. Kendisi bir Alperen'dir. Özbek Türklerinden olan Garip Musa 14. yüzyılda Anadolu'ya gelir ve Divriği'nin Alan köyüne yerleşir. Burada bir tekke kurup Hoca Ahmet Yesevi düşüncesini yaymaya başlar.³³⁸

Hasan Paşa Yatırı

Hasan Paşa Yatırı, Divriği'ye 22 km. uzaklıktaki Üçpınar köyündedir. Türbe, köyün girişindedir. Daha önce toprak malzemeyle yapılmış olan türbe 1970'li yıllarda onarım görmüştür. Türbeye çatı yapılmış ayrıca kurbanların kesilip pişirilmesi ve yenilmesi için de birtakım eklentiler yapılmıştır. Hasan Paşa'nın türbesi yöredeki en bakımlı türbelerden biridir. Türbede sadece Hasan Paşa'ya ait bir sanduka bulunmaktadır. Mezar taşı okunmayacak kadar yıpranmıştır. Sandukanın ayakucunda cöher deliği vardır. Hastalar, cöheri buradan alıp yerler. Yöredeki "Paşa" ünvanlı tek adak yeri Hasan Paşa Yatırı'dır. Hasan Paşa beylikler döneminde yaşamış bir Alperen'dir.

Yöredeki diğer yatırlar gibi Hasan Paşa hakkında da tarihi bilgilere sahip değiliz. Türbe duvarını süsleyen mezar taşı kitabesi okunmayacak derecede aşınmıştır;

Hasan Paşa Yatırı, çocuk sahibi olmak isteyenlerin ziyaret etmiş olduğu en önemli adak yerlerinden biridir. Türbeye her yerden, her yıl yüzlerce ziyaretçi gelir. Çocuk sahibi olmak isteyenler, Hasan Paşa'nın sandukası başında dilekte bulunurlar. Belli bir dua şekli yoktur. Türkmen köylüler "Hasan Paşa, önce Allah sonra sen bana bir çocuk (oğlan çocuğu) bağışlarsan üzerine bir koçla veya bir koyunla geleceğim" diye istekte bulunurlar. İsteyen duadan veya adak'tan sonra sandukanın üzerine bir örtü bırakır. Sandukanın ayak dibindeki cöherlikten (topraklıktan) bir miktar cöher (toprak) alıp yerler. Aradan zaman geçip de dilekleri (devâları) yerine gelmişse, doğan çocuğu yanlarına alarak kurbanla birlikte tekrar Hasan Paşa Yatırı'na gelirler. Türbeyi ziyaret edip kurbanlarını keserler. Türbedeki kazanlardan ve malzemelerden yararlanarak kesilen kurbanı pişirirler, pilav yaparak orada bulunanlara dağıtırlar.

³³⁸ Özen, *Divriği evliyalari*, s. 58

Erkek çocuklara mutlaka Hasan adı verilir. Kız çocuklar için belli bir ad verme zorunluğu yoktur.³³⁹

Hoşafçı Ahmet Baba Yatırı

Hoşafçı Ahmet Baba'nın türbesi Divriği'nin Olukman köyündedir. Köy, ilçeye 20 km. uzaklıktadır. Türbe, Olukman köyünün Anzağar çıkışında, yolun sol alt tarafındadır. Kerpiç malzemeyle yapılan dikdörtgen planlı bir türbedir.

Türbede Hoşafçı Ahmet Baba'ya ait bir kabir bulunmaktadır. Hoşafçı Ahmet Baba hakkında tarihi bilgilere rastlanılmamaktadır. Mezar taşı kitabesinde "Erenlerden İbrahim oğlu Ahmet Hoşafçı ruhuna Fatiha" yazılıdır. Doğum ve ölüm tarihi belli değildir. Kaynak şahıslar Hoşafçı Baba'nın, Divriği İnanlı mezrasında türbesi bulunan Molla Yakup evlatlarından olduğunu söylemektedirler. Onlara göre Ahmet Baba, Molla Yakup'un oğullarından Yahya Dede kolundan gelmektedir.

Hoşafçı Ahmet Baba'nın türbesi her yıl özellikle haziran ve eylül aylarında topluca ziyaret edilmektedir. Ayrıca çocuk sahibi olmak isteyenler de türbeyi ziyaret ederler.³⁴⁰

Kabar Kayası

Adak yeri, Pireyip deresinin yamacında ve Gökbayır tarafındadır. Yirmi-otuz ton ağırlığında bir kayadır. Bu kayanın Hüseyin Gazi tarafından, Iğımbat dağından atıldığına inanılır.

Göz ve Gözkapağı rahatsızlıkları için gelinen bir adak yeridir. Hastalar güneş doğmadan önce aç karnına küçük bir kova suyla gelirler. Kayanın üzerine evden getirmiş oldukları suyu dökerler. İkinci bir kapla kayanın altından dökülen suları toplarlar. Kayanın üzerinden süzülüp gelen suyu gözlerine damlatırlar veya temiz bir mendili ıslatıp gözlerine sürerler. Ayrıca kuşların yemesi için taşın üzerine bulgur dökerler.³⁴¹

Karadonlu Can Baba Yatırı

Karadonlu Can Baba Yatırı, Karageban nahiyesinin Ömerli mezrasında bulunmaktadır. Yöredeki en eski ve en önemli adak yerlerinden biridir.

³³⁹ Özen, *Divriği evliyalari*, s. 84–85

³⁴⁰ Özen, *Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri*, s. 127

³⁴¹ Nazım Serik, *Karaağaç Köyü*, 1948, İlkokul Mezunu

Türbe altıgen şeklinde olup, Selçuklu kümbetlerine çok benzer. Taş malzemeyle yapılmış olan türbe içinde dört kabir bulunmaktadır. Bunlardan üçü yan yana olup kubbenin tam altındadır. Ortada bulunan kabir Karadonlu Can Baba'nındır. Bu kabirlerin biraz uzağında dördüncü bir kabir daha vardır. Kime ait olduğu bilinmemektedir. Yine türbenin girişindeki kapalı mekânda yan yana bulunan iki kabir daha vardır. Türbe 1985 yılında onarıma alınmış ve aslına uygun olarak restore edilmiştir. Türbede kurban kesim yeri, mutfak ve cami gibi yerlerde bulunmaktadır. Ziyaretçilerin konaklaması için bir yer yapılmıştır.

Adak yeri her yıl yakın köylerce ziyaret edilmektedir. Ayrıca yılancık haslığı içinde ziyaret edilir.³⁴²

Koca Saçlı (Seyyit Resul Baba) Yatırı

Koca Saçlı Yatırı, Divriği'ye 28 km. uzaklıktaki Erikli köyündedir. Türbe Erikli içmesine giden yolun kenarındadır. 1986 yılında bakım yapılmıştır. Türbede Koca Saçlı ile birlikte iki yatırın daha kabri bulunmaktadır. Kabirler tahta sanduka şeklindedir. Üzerleri renkli bezlerle örtülmüştür. Türbenin yanına cem odası ve mutfak şeklindeki yerler ilave edilmiştir. Her yıl ilkbaharda ve sonbaharda Erikli, Kekliktepe, Sincan, Akmeşe, Karakale, Yazıköyü, Ekinbaşı ve Diktaş köylüleri toplu olarak Koca Saçlı'yı ziyarete gelirler. Kurban keserler, yemek dağıtırlar, dilek dilerler. Türbe içindeki tesbihi niyet tutarak çekerler, ağrıyan sızlayan yerlerine sürerler.³⁴³

Müslime Ana

Güneş Köyü çeşmesinin üst tarafında mezarı bulunmaktadır. Müslüme Ana da Garip Musa evlatlarındandır. Garip Musa tekkesinde doğmuş, Güneş köyünde vefat etmiştir. Mezarı Nağar Baba düşeğinin yanındadır. Gözlerinin iyi görmemesine rağmen, gayet iyi görür, insanlardan kimin iyi, kimin kötü olduğunu bilir, hemen tasvir edermiş. Bir duasını alanın kırk yıl, başına kötülük gelmezmiş. Sevilen bir insan olduğundan mezarında kurban kesilir, adak adanır. Ayrıca Müslüme Ana, Ahmet Dede yatırının kardeşidir.³⁴⁴

³⁴² Hasan Özdamar, Kömek (İkizbacak) Köyü, 1955, İlkokul Mezunu

³⁴³ Hatice Güner, Erikli Köyü, 1947, Okur-Yazar değil

³⁴⁴ Seyit Mahir Erdoğan, Güneyevler Köyü, 1974, İlkokul Mezunu, Köy Muhtarı

Nağar Baba

Güneş köyü içindeki bir düşektir. Garip Musa soyundandır. Yağan Baba'nın kardeşi olduğu söylenmektedir. Yağan Baba ile Yalnızsöğüt'ten Garip Musa'ya gelirken burada çeşme başında konaklamış, buraya taş yığmış, bölgeye Nağar Baba düşeği denilmiştir. Burada her perşembe akşamı mum yakılır, lokma dağıtılır. Çeşmenin etrafı duvarla çevrilidir. Mum yakacak yer yapılmıştır. Müslüme Ana'nın mezarı bu çeşmenin yanındadır. Nağar Baba'ya da adaklar adanır, kurbanlar kesilir.³⁴⁵

Seyyit Baba Yatırı

Seyyit Baba yatırı, Divriği'ye 24 km. uzaklıktaki Akmeşe (Ziniski) köyündedir. Divriği yöresindeki en önemli adak yerlerinden birisidir. Türbe, köy girişinde olup kare planlıdır. Üzeri piramidal külahla örtülüdür. Türbe etrafında birtakım eklentiler vardır. Türbe içerisinde tahta sandukalı beş kabir bulunmaktadır. İlk kabir Seyyit Baba'ya aittir. Diğer kabirler sırasıyla Seyyit Baba'nın hanımına, oğlu Abdurrahman'a, kızı Sakine'ye ve hizmetçisi Arap'a ait bulunmaktadır. Mezar taşı kitabesi bulunmayan Seyyit Baba'nın tarihi kişiliği hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Çevre halkı arasındaki yaygın söylenti, Seyyit Baba'nın Mengücekler döneminde Şah'tarın sancaktarı olduğu ve buradaki bir savaşta şehit düştüğü şeklindedir.

Seyyit Baba'nın yeşil sancağı Divrikliler tarafından büyük itibar görmüştür. Kutsallığına hürmet edilmiştir. İlçede çıkan salgın hastalıklar sırasında, toplu ölümlerde, yangın, sel, deprem gibi felaketlerde yeşil sancak, bir ocaklı tarafından at üzerinde Divriği'nin etrafında dolaştırılmıştır. Kurbanlar kesilmiştir. Sancağın dibinde kesilen kurbanlardan sonra felaketler son bulmuştur.

Seyyit Baba'nın köy içindeki türbesi daha çok evlat sahibi olmak isteyenler tarafından ziyaret edilir. Kadınlar, türbeyi ziyaret ettikten sonra Erikli yolu üzerindeki ve köy çıkışındaki "Diynenecek" adlı kayanın etrafında üç defa dolaştırılırlar. Dilek diledikten sonra tekrar Türbeyi ziyaret ederler.

İnanışa göre Seyyit Baba, Ziniski'ye girerken yol üstündeki kayaya sırtını vererek dinlenmiş, kaya da kutsallık kazanmış ve "Diynenecek" adını almıştır.

³⁴⁵ Zehra Yalçın, Divriği Merkez, 1964, Ortaokul Mezunu

Doğan erkek çocuklara Seyyit, kız çocuklara ise Satı adı verilir. Evlat sahibi olanlar kurbanla Seyyit Baba türbesine gelirler.³⁴⁶

Şemmas Pir Yatırı

Şemmas Pir'in türbesi Duruköy'de bulunmaktadır. Duruköy, Divriği ilçesine 42 km. uzaklıktadır. Adak yeri Duruköy'de meyilli bir tepenin yamacında yer alır. Toprak malzemeyle yapılmış olan türbe; mescit, kiler ve ocak olmak üzere üç bölümden meydana gelmiştir. Şemmas Pir'in, mescit olarak kullanılan bölümde yattığına inanılır. Bu yüzden türbe içerisinde kabir yeri yoktur. Şemmas Pir, hem Hüseyin Gazi'ye, hem de Seyyit Battal Gazi'ye yardım eden ulu bir zattır. Şemmas pir, kılıç zoruyla değil, gördüğü rüyanın etkisinde kalarak Müslüman olmuştur. Şemmas Pir'in Divriği'den başka Çorum-Alaca, Niğde-Aksaray, Kayseri--Bünyan ilçelerinde de türbeleri bulunmaktadır. Divriği'deki Şemmas Pir Yatırı hem Müslümanlarca, hem de Hıristiyanlarca ziyaret edilmektedir. Buraya daha çok ruh ve sinir hastaları, saralılar, sık sık bayılanlar, ruhi bunalım geçirenler ve felçliler getirilmektedir.³⁴⁷

Yağan Baba

Güneş köyünün Yağan Köy mezrasında bulunan bu ziyaret hakkında kesin bir bilgi yoktur. Yağan Baba'nın efsanesi şöyledir: “Garip Musa kolundan Yağan Baba adında biri varmış. Yalnızsöğüt'te konaklıyormuş. Orada geçen bir olay nedeniyle Yağan mezrasına taş yağdırmıştır. Adı da bu yüzden Yağan Baba olmuştur. Yine Yağan Baba 15–20 yıl sonra Yalnızsöğüt'ten Garip Baba tekkesine gelirken yanında kardeşi Nağar Babada varmış. Burada konaklayan Yağan Baba buraya taş yığmış. Burası benim düşeğim demiş. Oradan ayrılıp Güneş köyüne gelmişler. Buraya da Nağar Baba taş yığmış. Buraya da Nağar Baba düşeği demişler. Güneş köyüne yakın olduğundan köylüler her perşembe akşamı Nağar Baba'ya mum yakarlar, lokma dağıtırlar. Adak adarlar ve kurbanı keserler.³⁴⁸

³⁴⁶ İsmail Dolaş, Uzunkaya Köyü, 1942, İlkokul Mezunu

³⁴⁷ Özen, **Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri**, s. 149–150

³⁴⁸ Leyla Eren, Divriği Merkez, 1963, Lise Mezunu

C. İLÇEDEKİ DEDE DÜŞEKLERİ

Düşekler, daha önce kutsal olmadığı halde kutsallığına inanılan bir kişinin kutsamasıyla oluşan ve bu hadiseden sonra adak yeri olma özelliğini kazanan kutsal mekânlardır. “Dede Düşekleri, Çelebi Düşekleri, Hızır Düşekleri, Hz. Ali Düşekleri, Kabayel Düşekleri, Gedik Bekçisi Düşekleri...” bu özellikteki düşeklerdir.

Düşekler, adak yeri ihtiyacından doğmuş, sınırlı fonksiyonları olan, çoğu zaman niyaz edilip geçilen adak yerleridir. Bunlardan bir bölümü taş yığınları şeklindedir.³⁴⁹

Abdal Düşeği

Abdal düşeği Kekliktepe köyündedir. Karakale'ye giden yolun kenarında bulunan küçük bir taş yığınıdır. Gelip geçenler niyaz ederler.³⁵⁰

Abdal Musa Düşeği

Düşek Kekliktepe köyündeki Ali Baba Mezarlığı içinde sembolik bir mezardır. Cuma akşamları ve kutsal günlerde mum yakılır. Daha çok ağırlı-sızılı hastalar tarafından ziyaret edilir. Hastalar: "Ağrımızı, acımızı götüresin" diye dilekte bulunurlar. Adak olarak para bırakılır.³⁵¹

Ağu İçenli Düşeği

Ömerli mezarındaki Karadonlu Canbaba Türbesi'nin girişinde ve sağ taraftadır. Basık damlı küçük bir türbenin içinde Ağlı içenli Ocağına bağlı bir dedeye ait dede düşeğidir. Bu düşek, Elazığ'ın Sün köyü, Divriği'nin Höbek köyü, İliç'in Nordun köyündekilerce de ziyaret edilir. Nordun köyündeki Zeynel Dede mürşit, Sün köyündeki Ahmet Mutluay Dede Pir'dir. Karagebanlı İsmail Dede bu ocağa bağlıdır.³⁵²

Aguichenli Düşeği

Adak yeri Kekliktepe köyünün 3 km. kadar uzağındaki Kızak Geban mevkiindedir. Toplama taşlardan meydana getirilmiş bir dede düşeğidir. Rivayete

³⁴⁹ Özen, Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri, s. 47

³⁵⁰ Özen, Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri, s. 207

³⁵¹ Özen, Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri, s. 207

³⁵² Özen, Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri, s. 165

göre bir kış mevsiminde Ağıuçen ocağına mensup Halil Dede, Görgü Cemi için köye gelir. Görgü Cemi bittikten sonra dede köyden ayrılır. Köylüler de dedeyi uğurlamaya çıkarlar. Kızak Geban mevkiine gelince dede attan düşer. Köylüler de dedenin hatırasına burayı adak yeri yaparlar. Biraz taş toplayıp dedenin düştüğü yere koyarlar. Buraya saralılar, felçliler, cin çarpmışlar veya herhangi bir şeyden korkmuş olanlar getirilirler. Hasta sahipleri bir şifa veresin diye dua ederler. Buraya gelenler adak olarak horoz keserler, lokma dağıtırlar. Taş yığınlarının altındaki toprağı (cöheri) hastaya yedirirler. Düşeğin başındaki ağaca bez bağlarlar.³⁵³

Ahmet Baba Düşeği

Dikmeçay köyünde, Ahmet Baba ziyaretine 300–400 metre uzaklıkta, tepe üzerinde toplama taşlardan ibaret bir düşektir. Buradan geçenler yol üzerindeki düşeğe de niyaz ederler.³⁵⁴

Ali Baba Düşeği

Divriği-Sivas karayolunun Güllüce'ye ayrılan yol kavşağında ve Ali Baba Tepesi'nin alt yamacında Ali Baba'nın düşeği vardır. Koç katımı koyunlar döl tutsun diye Ali Baba'nın düşeğinin başında yapılır. Lokma ile gelinir ve çobanlara hediyesi verilir.³⁵⁵

Ali Cevat Düşeği

Adak yeri Ödek köyündeki Pir Sultan düşeği ile Tekke arasındaki Ördek Gölü mevkiindedir. Ali Cevat (Ulusoy) Efendi köyleri ziyarete gelir. Bu arada Ödek köyüne de uğrar. Köyden ayrılınca kendisini Ördek Gölü'ne kadar uğurlarlar. Göl yakınlarındaki bir çeşme başında durur. Dinlenirken köylüler de "Efendimiz, buraya (çeşmeye) gel" diye ricada bulunurlar. Ali Cevat Efendi de "Sizin kalbiniz kırılmasını" der ve çeşmeye gelir. Yani çeşmeyi kutsar. "Sıtmaya, yakalananlar buraya gelsinler, şifa bulsunlar" der: Bu olaydan sonra sıtmaya yakalananlar, çeşitli

³⁵³ Özen, Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri, s. 207

³⁵⁴ Özen, Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri, s. 208

³⁵⁵ Özen, Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri, s. 209

dilekleri olanlar düşeğe gelmeye başlarlar. Çeşme yakınlarındaki küçük taş yığını da düşeğin niyaz yeridir. Sıtmalı hastalar, çeşmenin soğuk suyu ile yıkanırılar.³⁵⁶

Dede Düşegi

Çakırağa köyü ile Güneş istasyonu arasındaki dere yatağında bulunan topluma taşlardan ibaret bir düşektir. Geçip geçenler tarafından niyaz edilir.

Deli Hüseyin Düşegi

Ölçekli köyündeki bir adak yeridir. Yağmur duası için gidilir. Köylülerin ifadesine göre Deli Hüseyin, bu köyde yaşamış keramet sahibi bir kişiymiş.

Diynenecek (Seyit Baba Düşegi)

Diynenecek, Akmeşe (Ziniski) köyü çıkışında ve Erikli yolu kenarında bulunan bir kayadır. Kayanın altında dere yatağı vardır. İnanışa göre Akmeşe köyündeki Seyyit, Baba, köye girmeden önce bu kayaya sırtını vererek dinlenmiştir. Bu nedenle yol kenarındaki yerli kaya kutsallık kazanmıştır. Daha önceki yıllarda buradan geçenler attan veya eşekten indikten sonra Seyyit Baba düşeğine niyaz eder, biraz uzaklaştıktan sonra hayvanlarına binerlerdi. Düşeğin yanında küçük bir taş yığını bulunmamaktadır. Taş yığını içindeki en büyük taş, niyaz edilmektedir. Buraya çocuğu olmayan kadınlarla, hamile oldukları halde düşük yapan kadınlar gelirler.³⁵⁷

Düşek Baba

Gölören-Gürpınar köy yolu üzerindeki bir dede düşegidir. Toplama taşardan ibaret bir adak yeridir. Yoldan geçenler eğilip niyaz ederler. Dedeler burada karşılanıp uğurlanır.

³⁵⁶ Mehmet Doğan, Karasar Köyü, 1944, İlkokul Mezunu (Cenaze Hocası)

³⁵⁷ Hatice Güner, Erikli Köyü, 1947, Okur-Yazar değil

Efendim Düşeği

Bizevi-Eşke yolu üzerinde ve köyün alt tarafında toplama taşlardan ibaret bir düşektir. Rüyasında görenler kurban keser, lokma dağıtırlar.

Fatma Ana Düşeği

Adak yeri Şahin köyü yakınlarındaki Fatma Ana Tepesi (1810) üzerindedir. Her türlü dilekler ve yağmur duası için gidilmektedir. Tepede toplama taşlardan yapılmış sembolik bir mezar vardır.

Çamşılı yöresindeki Dişbudak köyünde de araziye dağılmış eski deniz kabuklularının fosilleri vardır. Midye büyüklüğünde ve somun ekmeği ne benzeyen bu fosillere halk "Fatma ana taşı" demektedir. Onun pişirdiğine inanmaktadır. Kadınlar bereket vermesi için bu taşları un çuvallarına ve ambarlara koymaktadırlar.

Halil İbrahim Düşeği

Şahin Köyü sınırları içinde toplama taşlardan ibaret bir dede düşeğidir.³⁵⁸

Hüseyin Abdal Düşeği

Hüseyin Abdal düşeği Güvenkaya köyündedir. Çamşılı yöresindeki Mamoğa köyünde toplama taşlardan ibaret bir adak yeridir. Hüseyin Abdal yatırına gidemeyenler sembolik olarak Hüseyin Abdal düşeğini ziyaret ederler.³⁵⁹

Hüseyin Dede Düşeği

Adak yeri Çobandurağı (Kürtlarlı) köyündedir. Köyün çıkışında ve yol kenarındadır. Anlatılanlara göre Hüseyin Dede, cem yapmak için köye gelir. Cem bittikten sonra köyden ayrılırken yerden bir taş alıp yolun kenarına bırakır. Burası benim düşeğim olsun, der. Köylüler de gelip geçerken bu taşta niyaz etmeye başlarlar.³⁶⁰

³⁵⁸ Hacı İbrahim Metin, Şahin Köyü, 1932, İlkokul Mezunu

³⁵⁹ Hacı İbrahim Metin, Şahin Köyü, 1932, İlkokul Mezunu

³⁶⁰ Çetin Taşkıran, Yalnız Söğüt Köyü, 1975, İlkokul Mezunu

Hüseyin Gazi Düşeği

Adak yeri Ayranlı (Zıncınıt) köyünün girişindeki bir ağacın dibinde toplama taşlardan ibaret küçük bir yığın vardır. Divriği İğimbət dağında mezarı olan Hüseyin Gazi'nin Ayranlı köyündeki düşeğine de aynı hürmet gösterilir. Yol kenarındaki düşeğe niyaz edilir.³⁶¹

Kabayel Düşeği

Kabayel düşeği Üruk-Mursal karayolu üzerinde bulunan ortası oyuk bir taşır. Ayrıca gelin kızlar düğün günü at üstünde, düşeğin etrafında üç defa dolaştırılır ve selavatlanır.³⁶²

Kabayel Düşeği

Sincan'a 1 km. kadar uzaklıkta alıç ağacı ve taş yığınlarından ibaret kabayel düşeği inanışa göre Ziniski (Akmeşe) köyünde yatırı bulunan Seyyit Baba, bu ağacın dibinde bir müddet dinlenmiş. Alıç ağacı da kutsallık kazanmıştır. Kabayel törenlerinin dışında buzağısı düşen veya danası durmayan inekler de buraya getirilir. Adak olarak tavuk kesilir veya kömbe dağıtılır.³⁶³

Karadere Düşeği

Adak yeri Kekliktepe köyündedir. Bu düşek; Karadere'nin kenarındadır. Çok hızlı akan sel suları, düşeğin taşlarını götürmez ve toplama taşlar öylece kalır. Buraya kimin düştüğü bilinmez. Ancak köylülerin bir kısmı bu düşeğin Garip Musa'ya, bir kısmı Koca Saçlı'ya, bir kısmı da Seyit Baba'ya bağlı bir dede tarafından kutsandığına inanmaktadırlar.³⁶⁴

Karadonlu Canbaba Düşeği

Karadonllu Canbaba'nın düşeği Arıkbaşı köyündedir. Köylülerin ifadesine göre burası daha önce çakıllı toplama taşlarla oluşturulmuş bir düşekmiş. Bir

³⁶¹ Ayhan Doğan, Divriği Merkez, 1980, İlkokul Mezunu

³⁶² Mehmet Dehmen, Mursal Köyü, 1941, Lise Mezunu

³⁶³ Yeter Tuna, Gürpınar Köyü, 1955, Ortaokul Mezunu

³⁶⁴ Rüstem Kaygısız, Ahi Köyü, 1940, Ortaokul Mezunu

hayırsever burasını türbe haline getirmiş. Bu düşek de köylülerce ziyaret edilip gerçek türbe gibi hürmet görmektedir.³⁶⁵

Kıratlı Hızır Düşeği

Adak yeri Kırkgöz köyündedir. Köyün üst tarafındaki Kıratlı tepesinin yamacındadır. Toplama taşlardan meydana gelmiş bir ziyaret yeridir. Taş yığınının yanında karamuk ve kuşburnu çalıları ve bunlara bağlanmış yüzlerce çaput bez parçası vardır.

Köy halkının inancına göre her yıl Hızır Orucu'nun son günü perşembeyi, cumaya bağlayan gece Hızır Peygamber tepe üzerinde görünür; kıratıyla birlikte tepeden aşağı iner, ziyaretin olduğu yere kadar gelir ve burada gözden kaybolur. Hızır Peygamber, temiz kalpli saf kişilere görünür.

Köy halkı, Hızır Orucu'nun son günü lokma yapıp Kıratlı ziyaretine gelir. Herkes toplandıktan sonra mevsimin bereketli, hayvanların döllu, ekinlerin başaklı, ambarların dolu olması için dua edilir. Getirilen lokmalar adak yerinde hep birlikte yenilir.

Kıratlı, diğer günlerde de ziyaret edilir. Dilek dileyenler topladıkları küçük bir taşı öperek niyaz ederek adak yerindeki diğer taş yığınının üzerine bırakırlar. Ayrıca çevrede bulunan çalılara bez bağlarlar. Yıl içinde Hızır Peygamberi veya Kıratlı ziyaretini gören kimse mutlaka buraya gelerek kurban keser.

Baş ağrısı çekenler üç gün üst üste, sabahın erken saatlerinde adak yerine gelirler. Evlerinden getirmiş oldukları süpürge ile Kıratlı ziyaretinin etrafını süpürürler. Üçüncü günün sonunda orda bulunanlara lokma olarak üzüm, leblebi, şeker dağıtırlar.³⁶⁶

Mehmet Dede Düşeği

Ayrınlı (Zıncınıt) mezrasındaki Yedi Baba dağının eteklerinde toplama taşlardan ibaret Mehmet Dede düşeği vardır. Zaman zaman adak adanıp kurban kesilir.³⁶⁷

³⁶⁵ Hasan Özdamar, Kömek (İkizbacak) Köyü, 1955, İlkokul Mezunu

³⁶⁶ Özen, Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri, s. 221

³⁶⁷ Haydar Ertürk, Avşarcık Köyü, 1959, İlkokul Mezunu, Köy Muhtarı

Murat Dede Düşeği

Murat Dede'nin düşeği Aydoğan (Örenik) köyünde eski bir evin kalıntıları içerisinde. Daha önceleri adak adamak için geline bu yer, şimdi bu özelliğini tamamen kaybetmiştir.

Pir Köçek Düşeği

Adak yeri Ovacık köyündedir. Köye yarım saat kadar uzaklıktaki bir tepenin üzerindedir. Ağaçlık bir alanda toplama taşlardan ibaret bir mezar yeri vardır. Sıtmaya yakalananlar buraya getirilir. Ayrıca yağmur duası için de ilkbaharda ve sonbaharda Ovacık, Diktaş ve Karakale köylülerince toplu olarak ziyaret edilir.

Pir Sultan Düşeği

Ödek köyü mezarlığında, mezarlığın kenarında etrafı taşlarla çevrili sembolik bir mezardır. Mezar 1991 yılında toprak dam içine alınmıştır.³⁶⁸

Seyit Mugara Düşeği

Sincan'a 2 km. kadar uzaklıkta ve batı yönünde küçük bir kayadır. Efsaneye göre Battal Gazi bir sefere giderken bir müddet burada konaklamıştır. Bazı geceler ışık yanarmış. Eski yıllarda köylüler düşeğin başında mum veya ateş yakarlarmış.³⁶⁹

Veysel Karani Düşeği

Büyük İslam evliyalarından Veysel Karani adına meydana getirilmiş bir düşektir. Düşek, Karageban köyü yakınlarındadır. Toplama taşlardan ibaret bir adak yeridir. Buraya daha çok kabayel ve yağmur duası için gidilir. Düşeğin başında halka namazı kılınıp tevhit çekilir. Merasimden sonra kurban kesilip lokma dağıtılır. Gelin kızlar da düğün günü at üstünde ilk önce Ömerli mezrasındaki Karadonlu Canbaba'ya giderler, dönüşte de Veysel Karani düşeğini ziyaret ederler.³⁷⁰

³⁶⁸ Hasan Dolu, Karasar Köyü, 1961, Ortaokul Mezunu

³⁶⁹ Hasan Özdamar, Kömek (İkizbacak) Köyü, 1955, İlkokul Mezunu

³⁷⁰ Hasan Karahan, Karasar Köyü, 1934, İlkokul Mezunu

SONUÇ

Yapmış olduğumuz araştırmada şu sonuçlara vardık: Divriği'nin köylerinin hemen hepsinde büyük şehirlere göç nedeniyle gözle görülür büyüklükte nüfus azalması olmuştur. Köylerin çoğunda genç nüfus yok denecek kadar azalmıştır. Köylerde genellikle toprağından ve eski yaşantısından ayrılamayan yaşlılar ve büyük şehirde tutunamayacağına kanaat getiren insanlar kalmıştır. Ancak büyük şehre gidip daha sonraları emekli olanlar ve büyük şehirlerde iş sahibi olan insanlar yaz aylarında köylerine gelerek köydeki evlerini yazlık olarak kullanmaktadırlar.

Divriği yöresinde yaşayan Aleviler, geleneksel Bektaşiliği yavaş yavaş unutmaya başlamışlardır. Köylerdeki büyük göçler, sosyal hayattaki hızlı değişimler ve iletişimin hızlı olması geçmişle bağların zayıflamasına neden olmuştur. Gezmiş olduğumuz köylerin hiç birinde son yıllarda cem yapılmaması, köylerin çoğunda Dede bulunmaması, Dedeye karşı bakışın yöre insanı tarafından birçok konuda olumsuz olması bu görüşümüzü destekler niteliktedir. Önceleri din eğitimi geleneksel yöntemlerle verilirken, toplumsal yapıdaki değişiklikler nedeni ile bu yöntem geçerliliğini kaybetmiştir. Sonuçta bu konuda çıkan boşluk doldurulamamış ve genç nesil ile yaşlı kuşak arasında büyük bir uçurum ortaya çıkmıştır. Bu konuda yaşlı insanlardan genç nesle karşı birçok eleştiri gelmektedir. Yörede sistemli bir din eğitimi verilemediği için gençler de, Aleviliğin veya İslam'ın gerekleri olan ibadetlere karşı bir gevşeklik bulunmaktadır.

Divriği yöresindeki Alevi köyler ile Sünni köyler arasında herhangi bir çatışma veya kötü bir olay yaşanmamıştır. Aleviler ile Sünniler arasında sıkı dostluk bağları bulunan aileler oldukça çoktur. Düğünlerde, cenazelerde çeşitli toplantı ve eğlencelerde Alevi-Sünni ayırt edilmeksizin bir araya gelmekte ve samimi diyaloglar kurulmaktadır. Alevi köylerde cenaze olduğu zamanlar Sünni köylerden imam veya cenaze kaldırma işlerinden anlayan bir kişi getirilmekte ve cenaze defin işlemleri yapılmaktadır.

Önceleri cemlerde, cemdeki atmosferin daha samimi olması amacı için içilen içki bugün gündelik hayatta içilmeye başlanmıştır. İçki misafirliklerde en önemli ikram olarak görülmektedir. Bu nedenle de içki içmek bir hayli yaygındır. Özellikle genç nesil içkiye daha düşkündür. Düğünlerde, pikniklerde, gelenek haline gelen bazı toplantı veya eğlencelerde içki içilmektedir. Divriği yöresinde eğitim seviyesi oldukça yüksektir. Cumhuriyet döneminde köy odalarında yapılan geleneksel eğitim

1945’li yıllarda ilkokulların açılmasıyla sistemli bir eğitime dönüşmeye başlamış, 1970’li yıllarda okullaşma hızla yayılmıştır. Okul çağına gelen çocuklar ya yatılı okullara gönderilmiş ya da aileleri ile birlikte büyük şehirlere, özellikle de İstanbul ve Ankara'ya göç etmişlerdir.

TEKLİFLER

Yöredeki Aleviler arasında kültürel ve dini yaşantının büyük bir erozyona uğradığını söylemek mümkündür. Yapmış olduğumuz çalışma bir bütün olarak değerlendirildiğinde bu konunun gerçeklik payı daha iyi anlaşılacaktır.

Yapmış olduğumuz araştırmada köylerin birçoğunda nüfus oranının büyük ölçüde azalması dikkatimizi çekmiştir. Genç nüfusun azalmasıyla köylerde sadece yaşlılar veya orta yaşın üzerindeki insanlar kalmıştır. Bu sebepten dolayı genç kuşakla köyde kalan kuşaklar arasında sosyal, kültürel ve inanç bağlamında bir kopukluk meydana gelmiştir. Köylerde kalan insanlar dış dünyadan daha az etkilenirken eski gelenek, görenek ve ibadet çizgilerini korumaya çalışmışlardır. Ancak son yıllarda bu kesimde de büyük oranda bir yozlaşma olduğu göze çarpmaktadır. Yine de köyde kalan insanlar arasında sosyal, kültürel ve dini bağlamda eski yaşantıya ilgi büyüktür. Buradan yola çıkarak köylerde sosyal, kültürel ve dini yaşantının eskiden olduğu gibi canlandırılması için çeşitli etkinliklerin yapılması gerekmektedir. Köylerin birçoğunda dernekler olduğu halde, bu derneklerin hemen hepsi ekonomik veya sosyal olgular dışında dini hayatla ilgili olarak Alevilik veya Bektaşilik hakkında öze doğru bir yaklaşımda bulunmamışlardır. Daha çok güncel olaylar ve sorunlar ön plana çıkarılmıştır. Dernekler daha çok şehirlere göç eden Alevilerin sorunlarıyla ilgilenmişler, köylerde yaşayan insanlar ise ikinci planda kalmışlardır. Bu nedenle derneklerin kültürel ve dini değerler üzerinde de durarak bu alandaki boşlukları doldurmaları gerekmektedir.

Camisi olan köylere kendisini yetiştirmiş üniversite mezunu, kültür seviyesi yüksek imamlar atanarak köy halkı ile diyaloglar geliştirilmelidir. Yöre halkı dini konularda daha etkin bir şekilde bilinçlendirilmelidir. Özellikle genç nesle yönelik dini alanda bir eğitim çalışması yapılmalıdır.

Dedelerin Arapça ve Osmanlıca bilmediği görülmektedir. Geçmiş kültürün sağlıklı bir şekilde gelecek nesillere aktarılabilmesi için Dedelerin eğitimine yönelik bazı programlar geliştirilmelidir.

SÖZLÜK

Anız: Tahıllar biçildikten sonra, geride kalan sap ve otlardır.

Bakraç: Genellikle bakırdan yapılan su kabı.

Basma: Elbiselik kumaş.

Bayraktar: Düğünlerde bayrak diken kişiye verilen ad.

Ciğa: İğde ağacından yapılan, bir parmak uzunluğunda, hayvanlar için kullanılan nazarlık.

Cöher: Türbelerde bulunan ve şifalı olduğuna inanılan toprak.

Göynek: Köynek, gömlek, mintan.

Halbur: Buğday elemek için kullanılan elek.

Hedik: Buğdayın haşlanmasına verilen isimdir.

Honça: Ekmek tahtası.

Höllük: Yeni doğmuş çocukları sıcak tutmak ve çocuğun altındaki ıslaklığı almak amacıyla kullanılan ısıtılmış temiz ve taneli toprak.

Hü: Allah, tanrı, hak, rab, ilah.

Kat: Yeni doğan çocuk için hazırlanmış olan beşik takımı ve hediyelere verilen ad.

Keyveni: Yemek yapan kişi, Aşçı.

Kömbe: İki sac arasında pişirilen börek tarzı yiyecek.

Loğ: Dam toprağını sıkıştıran, taş silindir.

Okuntu: Davetiye.

Salıkçı: Ulak, haberci, elçi.

Sitil: Kova.

Tezek: Köylerde hayvanların dışkılarından elde edilen yakıt, yakacak.

Vahıt: Vakit, zaman.

Yunak: Köylerde, meydanlarda bulunan ve köy halkının ortaklaşa kullandıkları çeşme.

KAYNAKÇA

ATALAN, Mehmet, **Şiiliğin Farklılaşma Sürecinde Ca'fer es-Sadık'ın Yeri**, Ankara 2005.

BAL, Hüseyin, "Alevi-Bektaşî Sosyolojisinde Konu ve Yöntem", **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 48, Ankara 1997.

BAHA Said Bey, **Türkiye'de Alevi-Bektaşî, Ahi ve Nusayri Zümreleri** (Haz. İsmail Görkem), Ankara 2000.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, **Büyük İslam İlmihali**, Sadeleştiren: Ali Fikri Yavuz, İstanbul trs.

BOZKURT, Fuat, **Buyruk (İmam Cafer-i Sadık Buyruğu)**, İstanbul 2006.

BOZKURT, Nebi, "Sünnet (Hitan)", **Şamil İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2000.

BOZKUŞ, Metin, **Sivas Aleviliği**, Isparta 2006.

DÖNDÜREN, Hamdi, "Peygamberlere İman", **Şamil İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2000.

ET-TABERÎ Ebû Câfer, **Câmiu'l-Beyân**, Mısır 1323.

EĞRİ, Osman, **Bektaşilikte Tasavvufî Eğitim**, İstanbul 2003.

EĞRİ, Osman, **Alevi-Bektaşî Klasikleri 3, Kitâb-ı Dâr**, Ankara 2009.

EKBER, S. Ahmed, **İslam'ın Keşfi "İslam Toplumu ve Tarihi"**, (Çev. Lütfullah Karaman), İstanbul 1994.

ERDOĞAN Kutluay, "Alevi Ocakları ve Oluşan Kültler", **Cem Dergisi**, sa.35, İstanbul 2001.

FIĞLALI, Ethem Ruhi, **Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri**, İzmir 2004.

FIĞLALI, Ethem Ruhi, **Türkiye'de Alevilik Bektaşilik**, Ankara 1990.

GÜLSOY, Ersin, **XVI. Asrın İlk Yarısında Divriği Kazası**, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1992.

GÜNAY, Ünver-GÜNGÖR Harun, **Türk Din Tarihi**, Kayseri 1998.

GÜRTAŞ Ahmet, **Tarikat-ı Aliyye-i Bektaşîyye**, Ankara 1995.

ÇETİN, Mustafa Sami, **Bir Başka Açıdan Alevilik**, İstanbul 1996.

HAMİDULLAH, Muhammed, **Resulullah Muhammed**, (Çev. Salih Tuğ), İstanbul 1992.

KAYA, Doğan, **Çamşık Ozanları**, Ankara 2002.

- KESKİN, Yahya Mustafa, **Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Aleviliği-Elazığ Sünköy Örneği**, Ankara 2004.
- KOMİSYON, **Sivas 2002 İl Yıllığı**, Sivas 2002.
- KORKMAZ, Esat, **Alevilik ve Bektaşilik Terimler Sözlüğü**, İstanbul 2005.
- KUTLU, Sönmez, **Alevilik-Bektaşilik Yazıları**, Ankara 2006.
- MELİKOFF, Irene, **Uyur İdik Uyardılar: Alevilik Bektaşilik Araştırmaları**, İstanbul 1993.
- METİN, Âşık Ali, **Pençe-i Ali Aba Muhammed Ali'nin Yolu 12 Hizmet**, Ankara 2003.
- Milel ve Nihal**, çev: Mustafa Öz, İstanbul 2008.
- MUTÇALI, Serdar, **Arapça-Türkçe Sözlük**, İstanbul 1995.
- OCAK, Ahmet Yaşar, **Bektaşi Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri**, İstanbul 1983.
- OCAK, Ahmet Yaşar, Bektaşilik, **DİA**, İstanbul 1992.
- OCAK, Ahmet Yaşar, **Türk Sufiliğine Bakışlar**, İstanbul 1996.
- ÖZALP, Ahmet, "Kitaplara İman", **Şamil İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2000.
- ÖZCAN, Hüseyin, **Alevi Bektaşi Kültürüne Bakışlar**, İstanbul 2003.
- ÖZEN, Kutlu, **Divriği Evliyalari**, Sivas 1997.
- ÖZEN, Kutlu, **Divriği/Yağbasan Köyü Folkloru**, Sivas 2003.
- ÖZEN, Kutlu, **Sivas Efsaneleri**, Sivas 2001.
- ÖZEN, Kutlu, **Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri**, Sivas 1996.
- SAKAOĞLU, Necdet, **Divriği'de Ev Mimarisi**, İstanbul 1978.
- SAKAOĞLU, Necdet-ARSLAN, Nazif "**Divriği Nuri Demirağ Ortaokulu**" İstanbul 1999.
- SAKAOĞLU, Necdet, **Türk Anadolu'da Mengücekoğulları**, İstanbul 1971.
- SAKAOĞLU, Necdet, **Türk Anadolu'da Mengücekoğulları**, YKY'de genişletilmiş I. Baskı, İstanbul 2005.
- SARAÇOĞLU Hüseyin, **Doğu Anadolu Bölgesi (Çaltı ve Tohma Havzaları)**, Ankara 1989.
- SİVAS Valiliği, **Cumhuriyetimizin 75. Yılında Sivas**, Sivas 1998.
- Tarih Cenneti Divriği**, y.1, sa.1, Temmuz 2006.

TEMİZ, Hüseyin, **Aleviliğin Gerçek Yüzü ve Özü**, İstanbul 1997.

TEMREN, Belkız, **Bektaşiliğin Eğitsel ve Kültürel Boyutu**, Ankara 1995.

TÜRKDOĞAN, Orhan, **Alevi Bektaşi Kimliği**, İstanbul 1995.

ULUSOY A. Celalettin, **Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevi-Bektaşi Yolu**, Ankara 1986.

ÜÇER, Cenksu, **Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik**, Ankara 2005.

ÜÇER, Müjgan-PEKŞEN, Fatma **Divriği’de Mutfak Kültürü**, Sivas 2001.

ÜZÜM, İlyas, “Kızılbaş”, **DİA**, Ankara 2002.

ÜZÜM İlyas, “**Temel Alevi Kaynağı Buyruk’ta Kur’an Anlayışı**”, Folklor-Edebiyat, sa. 30, Ankara 2002.

VAROL, Mehmet Bahaüddin, **Ehl-i Beyt Gerçeği**, İstanbul trs.

YASAK, İbrahim, **Sivas İli**, Sivas 1997.

YILDIZ, Harun, **Anadolu Aleviliği**, Ankara 2004.

KAYNAK KİŞİLER

- Akgül Atmaca, Karasar Köyü, 1926, Okur-Yazar değil.
- Ali Çelik, Avşarcık Köyü, 1937, Okur-Yazar.
- Ali Sönmez, Gürpınar Köyü, 1957, Lise Mezunu.
- Ali Yıldırım, Üçpınar Köyü, 1934, Okur-Yazar (Cenaze Hocası).
- Ali Yusuf Doğan, Gürpınar Köyü, 1932, İlkokul Mezunu.
- Ayhan Doğan, Divriği Merkez, 1980, İlkokul Mezunu.
- Birsen Dolaş, Uzunkaya Köyü, 1963, İlkokul Mezunu.
- Burak Karşlı, Sincan Köyü, 1988, Üniversite Öğrencisi.
- Celal Yerlikaya, Avşarcık Köyü, 1964, Ortaokul Mezunu (Cenaze Hocası).
- Çetin Taşkıran, Yalnız Söğüt Köyü, 1975, İlkokul Mezunu.
- Derviş Dede, Höbek Köyü, 1951, İlkokul Mezunu (Dede).
- Didar Karayılan, Uzunbağ Köyü, 1956, Okur-Yazar değil.
- Enver Erdoğan, Çakırtarla Köyü, 1965, İlkokul Mezunu.
- Erkan Çiftçi, Divriği Merkez, 1986, Üniversite Mezunu.
- Gazi Çetinkaya, Uzunbağ Köyü, 1987, Üniversite Öğrencisi.
- Gazi Yalçın, Şahin Köyü, 1945, Lise Mezunu.
- Gökçe Dildar, Çamurlu Köyü, 1989, Üniversite Öğrencisi.
- Güllü Yılmazel, Ahi Köyü, 1935, Okur-Yazar değil.
- Hacı İbrahim Metin, Şahin Köyü, 1932, İlkokul Mezunu.
- Hasan Dolu, Karasar Köyü, 1961, Ortaokul Mezunu.
- Hasan Karahan, Karasar Köyü, 1934, İlkokul Mezunu.
- Hasan Küçükkoçkaya, Avşarcık Köyü, 1942, Ortaokul Mezunu.
- Hasan Mert, Mursal Köyü, 1951, İlkokul Mezunu.
- Hasan Özdamar, Kömek (İkizbacak) Köyü, 1955, İlkokul Mezunu.
- Hasan Sarıkaya, Avşarcık Köyü, 1933, Okur-Yazar değil.
- Hatice Güner, Erikli Köyü, 1947, Okur-Yazar değil.
- Hatice Tuna, Gürpınar Köyü, 1938, Okur-Yazar değil.
- Haydar Ertürk, Avşarcık Köyü, 1959, İlkokul Mezunu (Köy Muhtarı).
- Hüseyin Gazi Metin, Şahin Köyü, 1941, İlkokul Mezunu (Dede).
- Hüseyin Karakuş, Balova Köyü, 1938, İlkokul Mezunu.
- Hüseyin Karayılan, Divriği Merkez, 1981, Lise Mezunu.
- İbrahim Ülker, Mursal Köyü, 1952, Lise Mezunu.

- İsmail Dolaş, Uzunkaya Köyü, 1942, İlkokul Mezunu.
- Leyla Eren, Divriği Merkez, 1963, Lise Mezunu.
- Mehmet Dehmen, Mursal Köyü, 1941, Lise Mezunu.
- Mehmet Doğan, Karasar Köyü, 1944, İlkokul Mezunu (Cenaze Hocası).
- Meryem Kılıç, Avşarcık Köyü, 1947, Okur-Yazar.
- Murat Uzunkaya, Divriği Merkez, 1980, Üniversite Mezunu.
- Mustafa Atmaca, Karasar Köyü, 1927, Okur-Yazar.
- Müjde Yayla, Divriği Merkez, 1989, Üniversite Öğrencisi.
- Nazım Serik, Karaağaç Köyü, 1948, İlkokul Mezunu.
- Nejdet Kaplan, Çayören Köyü, 1962, Lise Mezunu.
- Nevzat Karayılan, Güneyevler Köyü, 1955, İlkokul Mezunu.
- Özer Önder, Divriği Merkez, 1991, Lise Mezunu.
- Özlem Karayılan, Gökçe Harman Köyü, 1984, Ortaokul Mezunu.
- Rüstem Erdal, Ağan (Mamo Ağa) Köyü, 1936, İlkokul Mezunu.
- Rüstem Kaygısız, Ahi Köyü, 1940, Ortaokul Mezunu.
- Sadık Metin, Ağan (Mamo Ağa) Köyü, 1944, Lise Mezunu.
- Sefa Doğan, Divriği Merkez, 1987, Üniversite Öğrencisi.
- Selim Kara, Gündüren Köyü, 1988, Üniversite Öğrencisi.
- Senem Karayılan, Güneyevler Köyü, 1930, Okur-Yazar değil.
- Seyit Mahir Erdoğan, Güneyevler Köyü, 1974, İlkokul Mezunu (Köy Muhtarı).
- Sümbüle Arslan, Uluçayır (Vazuldan) Köyü, 1942, Okur-Yazar.
- Şengül Ertürk, Avşarcık Köyü, 1956, İlkokul Mezunu.
- Yağmur Kaya, Kayaburun Köyü, 1988, Üniversite Öğrencisi.
- Yeter Karahan, Karasar Köyü, 1952, Okur-Yazar.
- Yeter Tuna, Gürpınar Köyü, 1955, Ortaokul Mezunu.
- Yusuf Yılmaz, Divriği Merkez, 1980, Üniversite Mezunu (Sosyal Yard. Gör. Memur).
- Zehra Yalçın, Divriği Merkez, 1964, Ortaokul Mezunu.
- Zülfü Dolaş, Uzunkaya Köyü, 1950, Okur-Yazar.

ÖZET

GÖKDEMİR, İbrahim.

Divriği İlçesinde Yaşayan Alevilerde Dini Hayat Ve Yaygın Halk İnanışları,
Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2011.

“Divriği’de Yaşayan Alevilerde Dini Hayat Ve Yaygın Halk İnanışları” adlı yüksek lisans çalışmamız, bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde araştırma ile ilgili metodolojik bilgiler, Alevilikte yer alan temel kavramlar ve ilçe ile alakalı genel bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde İlçede yaşayan Alevilerin inançları ve ibadet anlayışları, İkinci bölümde İlçede yaşayan Alevilerde yaygın halk inanışları ve üçüncü bölümde ise İlçede yer alan türbe ve adak yerleri ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Sonuç kısmında ise, çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılarak araştırmada yer alan bazı önemli noktalar belirtilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Divriği, Alevi, Halk inanışları

ABSTRACT

Gökdemir, İbrahim.

Religious life and common folk beliefs of Alawies who live at the town of Divriği, Master's Thesis, Sivas, 2011.

Our master's thesis named as "Religious life and common folk beliefs of Alawies who live at the town of Divriği" consists of one introduction and three parts.

In the introduction, methodologic knowledge about the research, basic concepts of Alawiism and general knowledge of the town are given.

In the first part, the beliefs and worship understanding of the Alawies lived there are given; in the second part, folk beliefs of Alawies lived in the town is examined; in the third part, general knowledge about the places of tomb and vow is given.

In the conclusion, general evaluation of the thesis is made and important points of the thesis are given.

Key Words

Divriği, Alawi, Folk Beliefs.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	vii
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ	1

ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ METODOLOJİK BİLGİLER, TEMEL KAVRAMLAR VE DİVRİĞİ İLÇESİ'NİN TARİHİ, COĞRAFYASI, NÜFUSU, EKONOMİSİ, EĞİTİM DURUMU, TARİH VE KÜLTÜR ESERLERİ

A. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ METODOLOJİK BİLGİLER	3
1. Araştırmanın Metodu.....	3
2. Araştırmanın Amacı.....	4
3. Araştırmanın Kaynakları.....	4
4. Araştırmanın Sınırı ve Kapsamı.....	6
5. Araştırmanın Varsayımları.....	6
B. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR	6
1. Rafızilik.....	7
2. Şiilik.....	8
3. Bektaşilik.....	8
4. Kızılbaşlık.....	11
5. Alevilik.....	13
C. İLÇENİN TARİHİ	14
1. Mengücek (Mengüçük) Oğulları Döneminde Divriği.....	15
2. Mengücekoğullarından Sonra Divriği (1277-1516).....	17
3. Osmanlı Döneminde Divriği.....	17
4. Cumhuriyet Döneminde Divriği.....	18
D. İLÇENİN COĞRAFYASI	19
E. İLÇENİN NÜFUSU	22
F. İLÇENİN EKONOMİSİ	22
G. İLÇENİN EĞİTİM DURUMU	22
H. İLÇENİN TARİH VE KÜLTÜR ESERLERİ	23

BİRİNCİ BÖLÜM
DİVRİĞİ İLÇESİNDE YAŞAYAN ALEVİLERİN İNANÇLARI VE İBADET
ANLAYIŞLARI

A. İNANÇLARI	25
1. Allah-Muhammed-Ali Anlayışları.....	25
2. Peygamberlere İman.....	26
3. Kitaplara İman ve Kur'an Anlayışları.....	28
4. Meleklerle İman.....	29
5. Ahirete İman.....	30
6. Kader ve Kazaya İman.....	31
7. Hz. Ali Anlayışları.....	33
8. Ehl-i Beyt Anlayışları.....	34
9. Oniki İmam Anlayışları.....	37
B. İBADETLERİ	38
1. Gusul ve Abdest.....	38
2. Namaz.....	39
3. Oruç ve Hızır Orucu.....	42
4. Muharrem Orucu Ve Aşure Günü.....	43
5. Zekat.....	45
6. Hac.....	45
7. Ayin-i Cem.....	47
8. Kurban ve Abdal Musa Kurbanı.....	56
C. AHLAKİ KURALLARI	59
1. Dört Kapı- Kırk Makam.....	59
2. Eline-Diline-Beline Sahip Olmak.....	60
3. Oniki Farz.....	61
4. Üç Sünnet Yedi Farz.....	62
5. Musahiplik.....	63
6. Düşkünlük.....	66

İKİNCİ BÖLÜM

DİVRİĞİ İLÇESİNDEKİ ALEVİLERDE YAYGIN HALK İNANIŞLARI

A. HAYATIN ÇEŞİTLİ SAFHALARI İLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARI.....	70
1. Doğum ve Çocuk İle İlgili Uygulamalar	70
a. Doğum.....	70
b. Lohusalık.....	71
c. Al Karısı	71
d. Al Basması	72
e. Kırk Basması.....	73
f. Kırk Çıkarma.....	73
g. Sütü Olmayan Kadın İçin Yapılan Uygulamalar.....	73
h. Diş Hediği.....	74
1. Sünnet ve Kirvelik.....	74
2. Evlilik İle İlgili Uygulamalar.....	75
a. Evlilik.....	75
b. Kısmet Açmak.....	77
c. Gençlerin Evlenme İsteklerini Gösteren Belirtiler.....	78
d. Kız İsteme.....	78
e. Söz Kesme.....	80
f. Nişan	80
g. Ayak Açma.....	81
h. Düğün.....	82
3. Cenaze Törenleri İle İlgili Uygulamalar	87
B. DİĞER BAZI GELENEK VE İNANÇLAR.....	91
1. Ay ve Güneş Tutulması İle İlgili İnançları.....	91
2. Gökkuşluğu İle İlgili İnançlar.....	91
3. Yağmur Duası.....	91
4. Nazar ve Göz Değmesi.....	92
5. Uğurlu ve Uğursuz Sayılan Bazı İnançlar.....	94
6. Yakılan ve Yakılmayan Şeyler	96
7. Söylenen Bazı Beddua ve Dualar.....	96
8. Koç Katımı	100

9. Davar Yüzü Yetmesi (Saya Gezme)	101
10. Hıdırellez	101
11. Bayramlaşma	102
12. Asker Uğurlama	104
13. Yöresel Kadın ve Erkek Kıyafetleri	104
a. Erkek Kıyafetleri.....	104
b. Kadın Kıyafetleri.....	105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİVRİĞİ İLÇESİ VE KÖYLERİNDE YER ALAN TÜRBE VE ADAK YERLERİ, DEDE DÜŞEKLERİ

A. İLÇE MERKEZİNDEKİ TÜRBE VE ADAK YERLERİ	106
B. KÖYLERDEKİ TÜRBE VE ADAK YERLERİ	111
C. İLÇEDEKİ DEDE DÜŞEKLERİ	121
SONUÇ.....	128
TEKLİFLER.....	130
SÖZLÜK.....	131
KAYNAKÇA.....	132
KAYNAK KİŞİLER.....	135

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.s	: Aleyhisselam
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Hız.	: Hazreti
km.	: Kilometre
m.	:Metre
md	: Madde
s.a.v.	: Sallallahü Aleyhi Ve Sellem
s.	: Sayfa
sa.	: Sayı
ŞİAN	: Şamil İslam Ansiklopedisi
trs.	: Tarihsiz
v.	: Vefat
vb.	: Ve benzeri
yy.	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

İnanç, insanın özünde var olan, topluma olumlu veya olumsuz etki eden bir olgudur. İlkel veya medeni olsun tarih boyunca inançsız toplumlara rastlanılmamıştır. Her toplum kendine özgü gerek dini, gerek milli olmak üzere bir inanç sistemine sahiptir. Bazen bu inançlar birbirleri ile çatışır, bazen de uyum içerisinde varlığını sürdürürler. Aynı toplum içerisinde halkın kendine has ortaya koyduğu pratiklere halk inanışları denilmektedir. Bunlar halkın kabullenilmesini istediği ve sınıksız sarıldığı değerlerdir. Kimin tarafından ortaya konulduğu bilinmemesine rağmen bir süre sonra toplumun büyük bir çoğunluğunun ortaklaşa kabullendiği ve uyguladığı bütün inanışlar bu değerlerin içerisine girer. Bir toplumu tanıma ve sahip olduğu kimliği ortaya koyma noktasında kullanılan önemli araçlardan birisi bu inanışlardır.

Hemen hemen hayatın her alanında yer alan bu inanışlar, hem yaşanılmakta hem de nesilden nesile aktarılmaktadır. Özellikle kırsal kesimlerde daha sıkı bağlanılan halk inanışları, modernleşmenin yoğun olarak yaşandığı şehirleşmeli çevrelerde ise zamanla varlığını yitirmeye başlamıştır. Halk inanışları insanoğlunun yaşamı boyunca karşılaştığı bütün evreleri kuşatmaktadır. Doğum, evlilik, ölüm gibi hayatın en önemli dönüm noktaları; tabiat olaylarına ve canlılara yaklaşım, sünnet, bayramlaşma, asker uğurlama gibi toplumsal olaylar; dualar, beddualar gibi yaşanan hadiseler verilen olumlu ve olumsuz tepkileri dini inanışlar ile birlikte halk inanışları da şekillendirmiştir. Bu değerler ilçeyi tanımada bizim için önem arz etmektedir.

“Divriği’de Yaşayan Alevilerde Dini Hayat ve Yaygın Halk İnanışları” adlı bu çalışma bir giriş ve üç bölümden meydana gelmektedir.

Giriş kısmında Alevilik ile ilgili temel kavramlar, bu kavramların Divriği İlçesinde yaşayan Aleviler tarafından kullanımı ve kavramlara yükledikleri anlamları ile Divriği ilçesinin adı, tarihi, coğrafyası ve günümüz idari yapısı aktarılmaya çalışılmıştır. Giriş kısmında verilen bilgiler kaynak taraması, ilçede yaşayanlar ile yapılan mülakatlar ve internetten faydalanılarak hazırlanmıştır.

Birinci bölümde Divriği’de yaşayan Alevilerin inanç ve ibadet anlayışları; İkinci bölümde bu ilçede yaşayanların genel halk inanışları; Üçüncü ve son bölümde

ise bu ilçede yer alan türbeler, ziyaret yerleri ve adak yerleri ile ilgili bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Araştırmamız, ilçede yaşayan Aleviler üzerinde gerçekleşmiştir. Çalışmamızda Anadolu Aleviliğinin sahip olduğu genel kavramları, bu kavramların ilçede ne ifade ettiğini ve halk inanışının ilçede yaşayanlar üzerindeki etkilerini gözlem ve mülakat yapmak suretiyle incelemeye ve elde edilen bulguları olduğu gibi vermeye çalıştık. Çalışmamız esnasında her türlü rehberliği, yardımı ve hoşgörüsü ile desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam PROF. DR. Metin BOZKUŞ'a teşekkürlerimi sunarım. İlahiyat fakültesi kütüphane sorumlusu Kasım DEMİR hocama da teşekkür ederim. Aynı zamanda Divriği ilçesinde yaptığımız çalışmalarımızda da her türlü yardımı bizden esirgemeyen arkadaşım Erol DELİBAŞ'a da teşekkür ediyorum.